

**ΤΟ ΙΣΡΑΗΛ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΟΧΗ**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πίνακας Περιεχομένων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	7
1. Οι πρώτες επαφές Ελλήνων και Ιουδαίων	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': Έλληνες και Ιουδαίοι	
Ο θάνατος του Μ. Αλεξάνδρου και οι πόλεμοι της διαδοχής του βασιλικού θρόνου.	15
1. Η Δυναστεία των Πτολεμαίων	20
2. Η οικονομική και πολιτική οργάνωση του Πτολεμαϊκού Ελληνιστικού Βασιλείου	23
3. Η κοινωνική οργάνωση της Ιουδαίας και οι νέες αρμοδιότητες των αρχιερέων	27
4. Ο Ισραήλ και η βασιλεία των Σελευκιδών	29
5. Οι Σελευκίδες και οι Πτολεμαίοι απέναντι στους Ιουδαίους της Αλεξάνδρειας	37
6. Η Βασιλεία των Αντιγονιδών	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': Ο εξελληνισμός των Ιουδαίων	
1. Ελληνισμός και εξελληνισμός	45
2. Το πρόβλημα του εξελληνισμού στην πρώιμη ελληνιστική περίοδο	47
3. Ο εξελληνισμός των Ιουδαίων	53
4. Η μετάφραση των Εβδομήκοντα	54
5. Η χρήση της ελληνικής γλώσσας και η επικράτηση της Κοινής	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ': Αντιδράσεις και εμπόδια

1. Η δυναστεία των Μακκαβαίων και το επαναστατικό τους κίνημα 64
2. Προσπάθειες αντιμετώπισης του κινήματος των Μακκαβαίων 68
3. Τα αίτια αποτυχίας καταστολής των επαναστάσεων και ο ρόλος των Ιουδαίων της Διασποράς 72

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ': Η μετακίνηση των Ιουδαίων

1. Η Διασπορά των Ιουδαίων 75
2. Τα προνόμια των Ιουδαίων της Διασποράς και η επιρροή τους στους Έλληνες 78
3. Η αποδοχή των Ιουδαίων της Διασποράς και της Ιουδαϊκής θρησκείας από τους Έλληνες 80
4. Τα προβλήματα μετανάστευσης στην Ιουδαία 82
5. Οι Έλληνες Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας: διοίκηση και καθημερινή ζωή 85

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε': Η επιρροή του Ελληνισμού σε διάφορους τομείς της καθημερινότητας των Ιουδαίων

1. Η επίδραση του Ελληνισμού στις επιστήμες και τα γράμματα 87
2. Η ελληνιστική μεταρρύθμιση στην Ιερουσαλήμ 90
3. Η πολιτική κατάσταση από τους Αλεξανδρινούς – Ελληνιστικούς χρόνους μέχρι τη Ρωμαϊκή εποχή 101
4. Ελληνισμός, Ιουδαϊσμός και Χριστιανισμός 105

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 109

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 112

- **«Ιστορική Αναδρομή»**

Μέσα από τη μελέτη και έρευνα της γραπτής και προφορικής παράδοσης έχει αποδειχτεί ότι οι Έλληνες και οι Ιουδαίοι είναι δύο λαοί, που καταλαμβάνουν ένα μεγάλο τμήμα της ιστορίας και της θρησκευτικής παράδοσης.

Πριν από την εισβολή του Μ. Αλεξάνδρου, η Ιουδαία ήταν μια μικρή και ασήμαντη επαρχία μέσα στις απέραντες εκτάσεις που κυβερνούσε ο Δαρείος. Όπως συνέβαινε και με τις άλλες επαρχίες, η Ιουδαία είχε τη δικαιοδοσία να διευθύνει τις πολιτιστικές και θρησκευτικές υποθέσεις της. Όλα άλλαξαν από τη στιγμή που ο Μ. Αλέξανδρος και οι Μακεδόνες προχώρησαν πέρα από τον Ελλήσποντο και κατευθύνθηκαν νότια κατά μήκος της ακτογραμμής στην Αίγυπτο. Όσες πόλεις δε συμμορφώθηκαν με τα νέα πλέον δεδομένα, που όρισε ο κατακτητής, πολιορκήθηκαν και καταστράφηκαν. Μετά την καταστροφή της Τύρου και της Γάζας, οι υπόλοιπες πόλεις, ανάμεσά τους και η Ιερουσαλήμ, έστειλαν αντιπροσωπείες στο νέο βασιλιά για να δείξουν την υπακοή και το σεβασμό τους στο πρόσωπό του. Η συνάντηση, λοιπόν, των δύο λαών εκείνη τη χρονική στιγμή υπήρξε ορόσημο στις σχέσεις και την ιστορία τους. Εισαγωγικά παρατίθενται κάποιες πληροφορίες για την προσωπικότητα και τη μεγάλη επεκτατική δράση του Μ. Αλεξάνδρου.

Εάν υπάρχει ένας αληθινά μέγας στην ανθρώπινη ιστορία για τα κατορθώματά του, αυτός είναι ο Έλληνας Μακεδόνας Αλέξανδρος. «ίδού, τράγος αιγῶν ἤρχετο ἀπό δυσμῶν ἐπί προσώπου τῆς γῆς καί οὐχ ἤπτετο

τῆς γῆς... καί εἶδον αὐτόν προσάγοντα πρὸς τὸν κριόν, καί ἐθυμώθη ἐπ’ αὐτόν καί ἐπάταξε... καί ἐσπάραξεν αὐτόν ἐπὶ τὴν γῆν...συνετρίβη αὐτοῦ τὸ κέρασ τὸ μέγα..., καί κατεπάτησεν αὐτόν... διὰ τοῦτο ὁ τράγος ἐμεγαλύνθη σφόδρα... τὸν κριόν ὃν εἶδες τὸν ἔχοντα τὰ κέρατα, βασιλεύς Μήδων καί Περσῶν ἐστί, καί ὁ τράγος τῶν αἰγῶν βασιλεύς τῶν Ἑλλήνων ἐστί...»¹

Ο Αλέξανδρος ἦταν ο πιο σημαίνων ἄνθρωπος, που ταξίδεψε στο μακρὺ δρόμο του αρχαίου κόσμου.² Το 336 π.Χ, ο Αλέξανδρος διαδέχθηκε τον πατέρα του στο μακεδονικό θρόνο σε ηλικία μόλις εἴκοσι ετών, αφού πρῶτα εἶχε σπουδάσει στην Αθήνα δίπλα στον Αριστοτέλη, ὅπου και γνώρισε τις ελληνικές αξίες και εκτίμησε την ελληνική παράδοση. Από την πρώτη στιγμή μέχρι και το θάνατό του, δεκατρία χρόνια αργότερα, ὄνειρο και στόχος του ἦταν να ενώσει τους Ἑλληνες ἐναντία στην περσική κυριαρχία. Αυτή του η επιθυμία εἶχε οδηγήσει στη δημιουργία μιας αυτοκρατορίας, που εκτεινόταν από το Αιγαίο πέλαγος μέχρι τον Ἰνδό ποταμό, και από τις βόρειες ακτές της Μαύρης Θάλασσας και τις ὄχθες του Δούναβη μέχρι τη Νουρβία και τη Σαχάρα.³

Ο ξεχωριστός αὐτός νεαρός ἄντρας, θέτοντας ως στόχο τη συνένωση των διαφόρων τοπικών λαῶν της ανατολικῆς Μεσογείου και της δυτικῆς Ἀσίας σε μια παγκόσμια αυτοκρατορία με κοινὰ στοιχεία την ελληνική γλώσσα και τον πολιτισμό, κατόρθωσε να ἀλλάξει οριστικά

---

¹ Δανιήλ 8,5-25

² David Noel Freedman, Dictionary of the Bible, Cambridge, 2000, σελ. 40-41

³ Luther H. Martin, Οι θρησκείες της ελληνοιστικῆς εποχῆς, μτφρ. Δημήτρης Ξυγαλατάς, Oxford University Press, 1987, σελ.87-90

και αμετάκλητα τον κοινωνικο-πολιτικό κόσμο των Ελλήνων.⁴

Για την επιτυχία του Μ. Αλεξάνδρου στο σκοπό της ειρήνευσης και ενότητας των λαών ιδιαίτερα, γράφει ο Κ. Ασώπιος⁵: «Καυχάται η σημερινή διπλωματία ως προσπαθούσα να ανοίξη νέους δρόμους εις το εμπόριον, να αυξήση την επιμιξίαν, να ενώση τα μεγάλως διεστώτα έθνη, διαδίδουσα τον πολιτισμόν, καί μίαν ποιίμνην, ει δυνατόν, υπό διαφόρους ποιμένας ποιούσα. Αλλ' έστω προτελεύτητον δόξαν του Αλεξάνδρου ότι αυτός πρώτος έδωκε το παράδειγμα, το οποίον απ' αιώνων περιμένει την πλήρη μίμησιν. Ήθελε φανή παράδοξον ίσως ειπείν ότι ο Αλέξανδρος μόνος κατόρθωσεν ό,τι σύμπασα η Ευρώπη μόλις χθες και πρώην ήρχισε να αποπειράται, και όμως είναι αληθινόν». Σε άλλο σημείο πάλι παρατηρεί ο Ασώπιος: «Ο Αλέξανδρος απέβλεψε και εις υψηλότερα, τα οποία οι νεώτεροι, μόνον τας εκ του εμπορίου ωφελείας θηρώμενοι, δεν έπραξαν. Ο Αλέξανδρος ίνα ενώση παλαιούς και νέους υπηκόους, εν έθνος, όσον ένεστιν, εξ αμφοτέρων ποιών, ηθέλησε να εκπαιδεύση τους Ασιανούς, να τους ανυψώση εις τον βαθμόν των Ευρωπαϊών, ο έστι των Ελλήν, εξελληνίσας την Ασίαν».

Σύμφωνα με την αντίληψη, που θεωρεί την ιστορία ως έργο των «μεγάλων ανδρών», ως ελληνιστική εποχή ορίστηκε η περίοδος που εκτείνεται από τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου, κατά τον 4^ο π.Χ. αιώνα, ως την προσάρτηση της Αιγύπτου στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία από τον Αύγουστο, το 30 π.Χ. Ουσιαστικά, πρόκειται για τη μεγάλη έξαρση του ελληνικού

---

⁴ Luther H. Martin, Οι Θρησκείες της Ελληνιστικής εποχής, σελ. 87-90

⁵ Κ. Ασώπιος, Λόγος περί Αλεξάνδρου, Αθήνα, 1858, σελ. 42

πολιτισμού, ο οποίος υπήρξε καθοριστικός παράγοντας στον προσανατολισμό των Εβραίων μετά τη βαβυλώνια αιχμαλωσία και την περσική κυριαρχία, καθώς και της ελληνικής γλώσσας και φιλολογίας.⁶

Έτσι, λοιπόν, ο Αλέξανδρος ξεκίνησε από τον Ελλήσποντο με τη συνοδεία 35.000 στρατιωτών και από την πρώτη κιόλας στιγμή φάνηκε καθαρά η θριαμβευτική πορεία που επρόκειτο να διαγράψει. Μάλιστα, με την πολιορκία της Τύρου και της Γάζας το 332 π. Χ., διαφαινόταν η πτώση όλης της Παλαιστίνης εξαιτίας της κυριαρχίας του Αλεξάνδρου. Όπως μας πληροφορεί ο Ιώσηπος, ο Πέρσης σατράπης της Σαμάρειας, Σαναβαλλέτης, διαβλέποντας τη σιγουριά και την αποφασιστικότητα του Αλεξάνδρου, δήλωσε υποταγή με τον στρατό του στην Τύρο μ' ένα μόνο αντάλλαγμα. Ζήτησε, λοιπόν, την ίδρυση ναού στο Γαριζείν, ώστε να διασπασθεί στα δύο η θρησκευτική ενότητα του ιουδαϊκού έθνους. Η ενέργεια αυτή θα ήταν συμφέρουσα τόσο για τους Πέρσες όσο και για τους Μακεδόνες. Αναφέρει ο Ιώσηπος: «είναι τῷ βασιλεί συμφέρον ἐκ δύο διηρῆσθαι τὴν Ἰουδαίων δύναμιν, ἵνα μὴ ὁμογνωμοῦν τό ἔθνος...».⁷

Αξιοσημείωτη αντίσταση πρόβαλε η Τύρος και η Γάζα, που ανάγκασε τον Αλέξανδρο να συντομεύσει το χρόνο της πολιορκίας τους.⁸ Ο Ιώσηπος μας πληροφορεί ότι ο αρχιερέας της Ιερουσαλήμ αρνήθηκε στους απεσταλμένους του Μακεδόνα βασιλιά τη παράδοση της πόλης, επειδή είχε δώσει ένορκη υπόσχεση στο Δαρείο να μη στραφεί ποτέ εναντίον του: «τοῦ δ' ἀρχιερέως

⁶ Εγκυκλοπαίδεια, «Επιστήμη και Ζωή», λήμμα: ελληνιστική περίοδος, σελ.346-347

⁷ Ιω. Γαλάνης, Το Ιστορικό πλαίσιο της Καινής Διαθήκης, Θεσσαλονίκη, 1994

⁸ Gunneweg H. Antonius, Η Ιστορία του Ισραήλ έως την εξέγερση του Βαρ-Κόχβα, μτφρ. Μούρτζιος Ιωάννης, Πουρνάρα, Θεσ/νικη,1997, σελ.316

ἀποκριναμένου τοῖς γραμματοφόροις, ὡς ὄρκους εἶη δεδωκώς Δαρείῳ μὴ βαστάζειν ὄπλα κατ' αὐτοῦ, καὶ τούτους ἕως ἀν Δαρεῖος ἐν τοῖς ζῶσιν μὴ παραβήσεσθαι φήσαντος...». Ἐνα ἀκόμα στοιχεῖο που δυσαρέστησε καὶ ἐνόχλησε τὸν Ἀλέξανδρο ἦταν ὅτι ἀρνήθηκε τὴν καταβολὴ φόρου ἰσῆς ἀξίας μ' αὐτόν που ἐδῖναν στους Πέρσες.⁹

Στὴ χώρα τοῦ Νείλου, ὅπου οὐσιαστικά δὲν ἐπιβλήθηκε ποτέ ἡ περσικὴ κυριαρχία, ὁ Ἀλέξανδρος διέκρινε τὴν περιοχὴ ἐκείνη που θα συνέβαλε ἀποφασιστικά στὴ ἐδραΐωση τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ Πέρσες βασιλιάδες, Καμβύσης(530-522 π.Χ) καὶ Ἀρταξέρξης Γ'(358-337 π.Χ), κατὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς Αἰγύπτου καὶ τὴ διατήρηση τῆς Περσικῆς κυριαρχίας, φέρθηκαν σκληρὰ καὶ, ἰδιαίτερα, δὲ σεβάστηκαν καθόλου τὴ θρησκευτικὴ ἀκρίβεια τοῦ πληθυσμοῦ. Ἀντίθετα, λοιπόν, μ' αὐτούς ὁ Μακεδόνας βασιλιάς ἀπέδωσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τιμὲς στους Αἰγύπτιους θεοὺς, προσεκτικά καὶ μὲ τὸν ἀκριβὴ τρόπο, ὅπως καὶ οἱ Φαραῶ τοὺς τιμοῦσαν σ' ἐκεῖνο τὸ μέρος. Στὴ Μέμφιδα, τὴν πρωτεύουσα τῆς Κάτω Αἰγύπτου, θυσίασε στὸ θεὸ Ταύρο, Ἀπίς, ἐνῶ διέταξε τὴν ἀνακατασκευὴ τῶν παλαιῶν ναῶν στὴν Ἄνω Αἴγυπτο, στὸ Kamak καὶ τὸ Luxor. Τὴν ἴδια χρονικὴ στιγμὴ διοργάνωσε ἐλληνικοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνες, γεγονός που οδήγησε γιὰ πρώτη φορὰ στὴ συνένωση τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὶς ἐλληνικὲς παραδόσεις.¹⁰ Μετὰ ἀπ' αὐτὴν τὴ στάση τοῦ Ἀλεξάνδρου τα ἀνώτατα στρώματα τῆς ἡγεσίας καὶ τὰ ἱερατεῖα τῶν

---

⁹ Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter: Israel und die Bibel, W.Kohlhammer,2003, σελ. 38

¹⁰ Arnaldo Momigliano, Alien Wisdom, The Limits of Hellenism, Cambridge: Cambridge University Press, 1975,σελ. 82.

μεγάλων ναών τον αποδέχτηκαν ως δικό τους άρχοντα και δημόσια τον ανακήρυξαν Φαραώ.¹¹

Κατά τη διάρκεια της θριαμβευτικής του πορείας στην Αίγυπτο και την Ασία, ο Μέγας Αλέξανδρος ίδρυσε ελληνικές πόλεις, που ο Πλούταρχος¹² υπολογίζει σε εβδομήντα. Στις πόλεις αυτές, πολλές από τις οποίες έφεραν το όνομά του, είχε εγκαταστήσει παλαίμαχους πολεμιστές του¹³. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Αλέξανδρος είχε εκπληρώσει την ιδεαλιστική παρόρμηση του Ισοκράτη¹⁴, που ανάμεσα στ' άλλα, έθετε ως σκοπό της εκστρατείας του Φιλίππου κατά των Περσών τον εποικισμό της Μικράς Ασίας με Έλληνες στρατιώτες.

- **Οι πρώτες επαφές Ελλήνων και Ιουδαίων**

Σύμφωνα με τον Διόδωρο¹⁵: «Οι Εβραίοι ήταν εξαρχής πυκνοκατοικημένο έθνος, αφιερωμένο στις παραδόσεις του και δεν επηρεάστηκε από τον ελληνικό πολιτισμό». Πριν την εμφάνιση του Μ. Αλεξάνδρου, η επαφή μεταξύ των δύο πολιτισμών ήταν πολύ μικρή. Μάλιστα, στην ελληνική γραμματεία δεν υπάρχουν εκτενείς αναφορές για τους Εβραίους, εκτός από μια φευγαλέα νύξη του Ηρόδοτου σχετικά με την πρακτική της περιτομής.¹⁶

---

¹¹ Πρβλ. Ernst Haag, *Das hellenistische Zeitalter...*, σελ.39

¹² Πλούταρχος, *Περί της Αλεξάνδρου Τύχης ή Αρετής*, Α, 3-7, 328

¹³ Guy Maclean Rogers, "Alexander", *The Oxford Companion to the Bible*, Oxford University Press, 1993.

¹⁴ Ισοκράτης, *Επιστολαί προς Φίλιππον*, 120-123

¹⁵ Ο Διόδωρος Σικελιώτης ήταν ιστορικός και συγγραφέας. Γεννήθηκε στον Αγύριο της Σικελίας γύρω στο 80 π. Χ. και πέθανε γύρω στο 20 π. Χ. Οι περισσότερες πληροφορίες που έχουμε γι' αυτόν προέρχονται από το ίδιο το έργο του *Ιστορική Βιβλιοθήκη*

¹⁶ Ηρόδοτος Β' Ευτέρπη, 104 ,2-4

Μόνο μετά την κατάκτηση γνώρισαν βαθύτερα οι Έλληνες τους Εβραίους. Όταν ο Αλέξανδρος οδήγησε το στρατό του έξω από την Τύρο εναντίον του Δαρείου, είχε Εβραίους ως βοηθούς μεταξύ των στρατευμάτων του. Μόλις νίκησε και τον Δαρείο στα Γαυγάμηλα και έγινε με τη σειρά του «βασιλεύς των βασιλέων», διέταξε την αποκατάσταση του ναού της Βαβυλώνας. Εκείνο το περιστατικό στάθηκε αφορμή, ώστε οι Έλληνες να γνωρίσουν τι σήμαινε εβραϊκή αποστροφή προς την ειδωλολατρία, καθώς ούτε η σωματική τιμωρία, ούτε τα βαριά πρόστιμα δεν μπορούσαν να αναγκάσουν τους Εβραίους στρατιώτες του Μ. Αλεξάνδρου να εργαστούν για την ανοικοδόμηση του Ναού.

Η αρχαιότερη αναφορά στο όνομα και το έργο του Αλεξάνδρου βρίσκεται στην αρχή του Μακκαβαίων Α΄: «1Και ἐγένετο μετὰ τὸ πατάξαι Ἀλέξανδρον τὸν Φιλίππου τὸν Μακεδόνα, ὃς ἐξῆλθεν ἐκ τῆς γῆς Χεττειείμ, καὶ ἐπάταξε τὸν Δαρείον βασιλέα Περσῶν καὶ Μήδων καὶ ἐβασίλευσεν ἀντ' αὐτοῦ πρότερος ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα. 2 καὶ συνεστήσατο πολέμους πολλοὺς καὶ ἐκράτησεν ὀχυρωμάτων πολλῶν καὶ ἔσφαξε βασιλεῖς τῆς γῆς. 3 καὶ διῆλθεν ἕως ἄκρων τῆς γῆς καὶ ἔλαβε σκῦλα πλήθους ἐθνῶν. καὶ ἠσύχασεν ἡ γῆ ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ ὑψώθη, καὶ ἐπήρθη ἡ καρδία αὐτοῦ. 4 καὶ συνήγαγε δύναμιν ἰσχυρὰν σφόδρα καὶ ἤρξε χωρῶν καὶ ἐθνῶν καὶ τυράννων, καὶ ἐγένοντο αὐτῷ εἰς φόρον. 5 καὶ μετὰ ταῦτα ἔπεσεν ἐπὶ τὴν κοίτην καὶ ἔγνω ὅτι ἀποθνήσκει. 6 καὶ ἐκάλεσε τοὺς παῖδας αὐτοῦ τοὺς ἐνδόξους τοὺς συντρόφους αὐτοῦ ἀπὸ νεότητος καὶ διεῖλεν αὐτοῖς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἔτι ζῶντος αὐτοῦ. 7 καὶ ἐβασίλευσεν Ἀλέξανδρος ἔτη δώδεκα καὶ ἀπέθανε. 8 καὶ ἐπεκράτησαν οἱ παῖδες αὐτοῦ ἕκαστος ἐν τῷ τόπῳ αὐτοῦ. 9 καὶ ἐπέθεντο πάντες διαδήματα μετὰ τὸ ἀποθανεῖν αὐτὸν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν ὀπίσω αὐτῶν ἔτη πολλὰ καὶ ἐπλήθυναν κακὰ ἐν τῇ γῇ. 10 καὶ ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῶν ρίζα ἀμαρτωλὸς Ἀντίοχος

Ἐπιφανής, υἱὸς Ἀντιόχου βασιλέως, ὃς ἦν ὄμηρα ἐν τῇ Ρώμῃ· καὶ ἐβασίλευσεν ἐν ἔτει ἑκατοστῶ καὶ τριακοστῶ καὶ ἐβδόμῳ βασιλείας Ἑλλήνων.»¹⁷

Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἀρχισαν νὰ μελετοῦν τὸν πολιτισμὸ τῶν Εβραίων, τὶς παραδόσεις τους, τὰ ἤθη καὶ τὰ ἔθιμά τους κατὰ τὸν 3^ο π.Χ. αἰῶνα. Ὁ Θεόφραστος¹⁸, γιὰ παράδειγμα, θεωροῦσε τοὺς Εβραίους «φιλοσόφους». Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ Ἐκαταῖος ὁ Ἀβδηρίτης¹⁹, σύμβουλος τοῦ Πτολεμαίου Α΄, ἦταν ὁ πρῶτος Ἕλληνας ποὺ ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Μεταγενέστεροί του ἀπέδωσαν καὶ τὴν πατρότητα ἐνὸς ψευδεπίγραφου ἔργου «Περὶ τῶν Ἰουδαίων».

Στὴν πραγματικότητα ὁ Ἐκαταῖος ἔγραψε μιὰ ἐκτενὴ ἱστορία τῶν Εβραίων ποὺ ἦταν πιθανῶς τμῆμα τῆς ευρύτερης ἱστορικῆς ἀναφορᾶς στὴν Αἴγυπτο. Ὁ Ἐκαταῖος, βέβαια, γιὰ τὶς ἀφηγήσεις του τὶς σχετικὲς με τὴν εβραϊκὴ προέλευση στηρίχθηκε στους Αἰγύπτιους ἱερεῖς, σύμφωνα με τὴν ἀποψη τῶν ὁποίων οἱ Εβραῖοι ἦταν μετανάστες. Μας λέει, λοιπὸν, πῶς «λοιμὸς ἐνέσκηψε στὴν Αἴγυπτο» καὶ ὅτι ὁ λαὸς ἀπέδωσε τὴν καταστροφή στους ξένους ποὺ ἀσκούσαν διαφορετικὰ θρησκευτικὰ τελετουργικά.

Ὅσον ἀφορᾶ, τώρα, στο ἀν οἱ Ἰουδαῖοι γνῶριζαν τοὺς Ἕλληνες πρὶν ἀπὸ τὴν εἰσβολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς Μακεδονικῆς

---

¹⁷Μακκαβαίων Α΄ 1,1-10

¹⁸ Ὁ Θεόφραστος (372 π.Χ. – περ. 287/5 π.Χ.) ἦταν φιλόσοφος τῆς ἀρχαιότητος. Θεωρεῖται συνεχιστὴς τοῦ ἔργου τοῦ Ἀριστοτέλη τὸν ὁποῖο καὶ διαδέχτηκε στὴ διεύθυνση τῆς Περιπατητικῆς σχολῆς.

¹⁹ Ὁ Ἐκαταῖος ὁ Ἀβδηρίτης ἔζησε στα τέλη τοῦ 4ου αἰῶνα π.Χ. καὶ στὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 3ου αἰῶνα π.Χ. (περίπου 340-280 π.Χ.). Οἱ πηγές τὸν ἀναφέρουν ὡς φιλόσοφο, περιηγητὴ καὶ ἱστοριογράφο, ἐνῶ λέγεται πῶς υπῆρξε μαθητὴς τοῦ σκεπτικοῦ Πύρρωνα.

δυναστείας, η απάντηση μάλλον θα ήταν θετική.²⁰ Στο βιβλίο της Γένεσις 10, 1:32 εμφανίζεται στον κατάλογο των εθνών η λέξη «γιαβάν» (yavan)²¹, η οποία αποδίδεται ως «Ίωνες», όνομα που είχε δοθεί στους Έλληνες. Επίσης, στο Σαμουήλ Β΄ αναφέρεται ότι ο βασιλιάς Δαβίδ χρησιμοποίησε μισθοφόρους από την Κρήτη.²² Ακόμα, πάπυροι που ανακαλύφθηκαν τόσο στην Αίγυπτο, όσο και στα σπήλαια της Νεκράς Θάλασσας, αποκαλύπτουν μια περίοδο που έλειπε από τις μέχρι τώρα πηγές.²³ Τέλος, ο Ψαμμήτιχος²⁴, αρχηγός των Αιγυπτίων Λιβύων, με τη βοήθεια Ελλήνων μισθοφόρων, έγινε το 655 π. Χ. Φαραώ της Αιγύπτου και ιδρυτής της 26^{ης} δυναστείας.

Κεφάλαιο Α΄: Έλληνες και Ιουδαίοι

• Ο θάνατος του Αλεξάνδρου και οι πόλεμοι της διαδοχής.

Αμέσως μετά το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου στη Βαβυλώνα το 323 π.Χ προέκυψε έντονο το πρόβλημα της διαδοχής και ξέσπασαν διαμάχες μεταξύ των χαρακτηρισμένων ως διαδόχων- κληρονόμων του, οι οποίες θα ανατάραζαν τους λαούς της Μέσης Ανατολής και της Μεσογείου για πάνω από δύο αιώνες.²⁵

---

²⁰ Arnaldo Momigliano, *Alien Wisdom, The Limits of Hellenization*, Cambridge University Press, 1975, σελ.134

²¹ Γεν.10,4 “The sons of Javan: Elishah, Tarshish, the Kittim and the Rodanim.”: «καί υιοί Ιωαν* Ελιστα καί Θαρσις, Κίτιοι, Ρόδιοι.

²² Σαμουήλ Β΄ 8,18

²³ John R. Bartlett, *Jews in the Hellenistic World: Josephus, Aristaeas, the Sibylline Oracles, Eupolemus*, Cambridge: Cambridge University Press, 1985,1

²⁴ Με το όνομα Ψαμμήτιχος ήταν γνωστοί τρεις Φαραώ της 26ης δυναστείας, η οποία ήταν η τελευταία δυναστεία Αιγυπτίων Φαραώ πριν από την Περσική κατοχή

²⁵ Πρβλ. Ernst Haag, *Das hellenistische Zeitalter...*,σελ.44

Ο Αλέξανδρος πέθανε κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας μιας μεγάλης πολεμικής επιχείρησης και δεν είχε ορίσει κάποιον ως νόμιμο κληρονόμο και διάδοχό του. Η σύζυγός του, Ρωξάνη, ήταν έγκυος και ήταν γνωστό ότι το παιδί της, αν ήταν αγόρι, θα χρειαζόταν υποχρεωτικά έναν κηδεμόνα ή διαχειριστή της περιουσίας του. Ο Αριδαίας, ο ετεροθαλής αδερφός του Αλεξάνδρου και γιος του Φιλλίπου του Β' της Μακεδονίας, δεν μπορούσε να τον διαδεχθεί, επειδή είχε διανοητικά προβλήματα. Έτσι, λοιπόν, η μοίρα της μεγάλης αυτής αυτοκρατορίας ήταν πλέον στα χέρια των υψηλά ιστάμενων, που τώρα βρίσκονταν σε θέση ισχύος.²⁶

Ο Περδίκκας, που ήταν ένας από τους ανώτερους αξιωματικούς του Αλεξάνδρου, φύλακας της σφραγίδας του κυρίου του, κάτοχος της θέσης του χιλίαρχου και του αξιώματος του βεζίρη, έλαβε την εποπτεία του ασιατικού βασιλείου. Από την άλλη, ο Αντίπατρος, που κατά την εκστρατεία του Αλεξάνδρου ήταν αντιβασιλέας στην Ευρώπη, έμεινε στην Ελλάδα ως στρατάρχης, ενώ ο Κρατερός τοποθετήθηκε στα στρατεύματα στην Ασία υπό τις διαταγές ενός δημοφιλούς και διάσημου στρατάρχη.

Ακόμα και στη κατανομή των σατραπειών στα δυτικά της αυτοκρατορίας ήρθε η σειρά των φίλων και ακολούθων του Αλεξάνδρου: Ο Πτολεμαίος, ο γιος του Λάγου, πήρε την Αίγυπτο, ο Ευμένης την Παφλαγονία και την Καππαδοκία, ο Αντίγονος ο Μονόφθαλμος την Παμφυλία, τη Λυκία και τη Μεγάλη Φρυγία, ο Λεοννάτος

---

²⁶Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter: Israel und die Bibel, W.Kohlhammer,2003, σελ. 44

τη Φρυγία στον Ελλήσποντο, και σε ευρωπαϊκό έδαφος, ο Λυσίμαχος τη Θράκη. Αντίθετα, οι σατράπες ιρανικής καταγωγής έχασαν όλα τα εδάφη τους.

Αυτή, λοιπόν, ήταν η πρώτη κατανομή της εξουσίας στην αυτοκρατορία του Αλεξάνδρου, η οποία έγινε με σκοπό τη διατήρηση της ενότητας. Παρ' όλα αυτά, λόγω των πραγματικών σχέσεων εξουσίας και προσωπικών πεποιθήσεων και επιδιώξεων των διαδόχων, σύντομα το μακεδονικό κράτος χωρίστηκε σε αυτόνομες διοικητικές περιφέρειες.²⁷

Η διαδικασία της εκκαθάρισης ακολούθησε μετά από τρεις πολέμους, οι οποίοι συνέβαλαν στην τελική ανάδειξη των διαδόχων. Έτσι, ο Περδίκκας, ο Αντίπατρος, ο Κρατερός, ο Ευμένης, ο Λεοννάτος και ο Αντίγονος σκοτώθηκαν ή δολοφονήθηκαν με αποτέλεσμα να αποσυρθούν από τη μάχη της εξουσίας, η οποία τελείωσε το 301 π.Χ. με τη μάχη της Ιψού στη Φρυγία. Μετά από όλα αυτά γίνεται αντιληπτό ότι θάφτηκε πλέον η ιδέα μιας αδιαίρετης Αλεξανδρινής Αυτοκρατορίας και, ταυτόχρονα, μπήκε ο θεμέλιος λίθος του ελληνιστικού κράτους για τους επόμενους αιώνες.²⁸

Η πραγματοποίηση του κοσμοπολίτικου οράματος του Αλεξάνδρου εξαρτιόταν όχι τόσο από την πρόοδο του ελληνικού πολιτισμού, όσο από τη χαρισματική μεγαλοφυΐα του ίδιου του Έλληνα αρχηγού. Με το θάνατο του Αλεξάνδρου, αλλά και του Αντίγονου από τη Φρυγία, του τελευταίου στρατηγού του, χάθηκε και

---

²⁷ Ernst Haag, Das hellenistische...σελ.44

²⁸ Ernst Haag, Das hellenistische...σελ.44-45

οποιαδήποτε ελπίδα διατήρησης της πολιτικής ενότητας της αυτοκρατορίας.²⁹

Από τον αγώνα για τη διαδοχή αναδείχθηκαν τελικά νικητές: ο Κάσσανδρος, γιος του Αντίπατρου, που κατάφερε να εδραιώσει την κυριαρχία του στην Ελλάδα, ο Λυσίμαχος, που πήρε τη Θράκη και τη Μικρά Ασία μέχρι τον Ταύρο, ο Σέλευκος που του δόθηκε το υπόλοιπο της Μικράς Ασίας, η Συρία και η Ανατολική αυτοκρατορία, ενώ ο Πτολεμαίος στο νότο πήρε την Αίγυπτο και μαζί μ' αυτήν έλεγχε την Παλαιστίνη, την Κύπρο, την Κυρήνη και κάποια κομμάτια του Αιγαίου.³⁰

Ήδη το 306 π.Χ. οι διάδοχοι είχαν αποδεχθεί το τίτλο του βασιλιά και ως στόχο είχαν την απόλυτη εξουσία με πρότυπο πάντα τον Μέγα Αλέξανδρο. Αμέσως μετά ακολούθησε μια εξισορρόπηση των δυνάμεων στη Μέση Ανατολή και την ανατολική Μεσόγειο. Χαρακτηριστικά αναφέρει ο H.J Gehrke, ότι αυτό συνέβη «όχι επειδή υπήρχε μια αναγνωρίσιμη ομοφωνία δυνάμεων, αλλά επειδή δεν προέκυπτε κάτι διαφορετικό.

Σαν βαριά υποθήκη η κληρονομιά αυτή από την αρχή της δημιουργίας της επιβάρυνε την Ιστορία του Ελληνισμού. Η επιβολή με τη μορφή του καθαρά στρατιωτικού θριάμβου ήταν ο σημαντικότερος λόγος για τη θεμελίωση της νομιμότητας, μια έντονα αγωνιστική ψυχοσύνθεση συνδεδεμένη με προσανατολισμό στις αναλαμβανόμενες υποχρεώσεις καθόρισε την πρόθεση των

---

²⁹ Gunneweg H. Antonius, Η Ιστορία του Ισραήλ έως την εξέγερση του Βαρ-Κόχβα, μτφρ. Μούρτζιος Ιωάννης, Πουρνάρα, Θεσ/νίκη, 1997, σελ.320

³⁰ Ernst Haag, Das hellenistische...σελ.44

πρωταγωνιστών. Η επέκταση της αυτοκρατορίας έπρεπε να είναι το βασικό τους σύνθημα».³¹

Ο Griffith συνοψίζει τα γεγονότα που ακολούθησαν ως εξής: «Ο κόσμος αυτός επέστρεψε εν πολλοίς στην πολιτική μορφή που είχε προ του Αλεξάνδρου, μολονότι με διαφορετικούς ηγεμόνες και με έναν διαφορετικό πολιτισμό. Ως το 275 π.Χ., εδραιώθηκαν τρεις δυναστείες, που προέρχονταν από τρεις από τους στρατηγούς του [του Αλεξάνδρου]: οι Σελευκίδες κυβερνούσαν το μεγαλύτερο μέρος της πάλαι ποτέ περσικής αυτοκρατορίας στην Ασία, οι Πτολεμαίοι κυβερνούσαν την Αίγυπτο και οι Αντιγονίδες τη Μακεδονία. Μια τέταρτη ευρωπαϊκή δυναστεία, που δεν συνδεόταν με τον Αλέξανδρο, οι Ατταλίδες της Περγάμου, εμφανίστηκε λίγο αργότερα στη Μικρά Ασία εις βάρος των Σελευκιδών και αναπτύχθηκε χάρη στην εύνοια της Ρώμης. Από το 212 π.Χ. η Ρώμη άρχισε να συμμετέχει, στην αρχή διστακτικά και αργότερα πιο δυναμικά, στις υποθέσεις του ελληνικού κόσμου, και απορρόφησε τελικά ολόκληρο το μεσογειακό κόσμο, καταλύοντας το τελευταίο ανεξάρτητο κράτος, την Αίγυπτο, το 30 π.Χ.».³²

Κατά τη διάρκεια των πολέμων για τη διαδοχή, στη διαμάχη για την ανατολική Ιορδανία και την Παλαιστίνη, ήρθε στο προσκήνιο των πολιτικών και στρατιωτικών διεκδικήσεων για την εξουσία των πρωταγωνιστών και η Ιουδαία. Έτσι, ο Πτολεμαίος, του οποίου η πολιτική είχε στόχο την ενδυνάμωση και την προστασία της σατραπείας της Αιγύπτου, που είχε λάβει

---

³¹ H-J Gerhrke, *Geschichte des Hellenismus*, Muchen, 1995, σελ.45

³² G.T.Griffith, *Hellenistic Civilization*, New American Library, New York, 1961, σελ.6

μετά το θάνατο του Αντίπατρου το 319 π. Χ., ενσωμάτωσε στη Συρία και την Παλαιστίνη.

- **Η δυναστεία των Πτολεμαίων**

Είδαμε ότι μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου το 323 π. Χ. στη Βαβυλώνα, η αυτοκρατορία του κατανεμήθηκε μεταξύ των στρατηγών του, ανάμεσα στους οποίους ήταν ο Πτολεμαίος και ο Σέλευκος. Ο Πτολεμαίος, Μακεδόνας στην καταγωγή, διορίστηκε ανώτατος κυβερνήτης της Αιγύπτου. Στα 305 π.Χ. ανακήρυξε τον εαυτό του Βασιλιά Πτολεμαίο Α΄ και αργότερα έμεινε γνωστός με το προσωνύμιο «Σωτήρας». Οι Αιγύπτιοι σύντομα αναγνώρισαν τους Πτολεμαίους σαν διαδόχους των φαραώ της ανεξάρτητης Αιγύπτου. Οι απόγονοι του Πτολεμαίου κυβέρνησαν την αρχαία Αίγυπτο μέχρι τη ρωμαϊκή κατάκτηση το 30 π.Χ.

Από την εποχή του Πτολεμαίου Α΄ οι Ιουδαίοι της Αιγύπτου απολάμβαναν της εύνοιας των Πτολεμαίων, οι οποίοι ακολουθούσαν πιστά την πολιτική του Μεγάλου Αλεξάνδρου. «Εκτός του ότι ο Πτολεμαίος ήταν ικανός ηγέτης», όπως γράφει ο Harald Hegermann³³, «σε τελευταία ανάλυση ήταν καθοδηγούμενος από την επιθυμία να πραγματοποιήσει το όραμα του Αλεξάνδρου περί της δημιουργίας της κοινοπολιτείας των εθνών στα μέτρα των απαιτήσεων της επικρατούσης στην Αίγυπτο κατάστασης. Έτσι ενίσχυσε το ρόλο της Αλεξάνδρειας ως κέντρο του ελληνικού πολιτισμού με την προσέλκυση στην αυλή του

---

³³ Harald Hegermann, Chapter 4: The Diaspora in the Hellenistic Age, The Cambridge History of Judaism, 1989

Ελλήνων φωστήρων, όπως ο Δημήτριος Φαληρέας³⁴, προπαρασκευάζοντας το δρόμο για την κατόπιν ίδρυση του Μουσείου κάτω από τους διαδόχους του. Η φήμη της Αλεξάνδρειας, κατά το διάστημα των επόμενων λίγων αιώνων την καθιστά μητρόπολη της μάθησης... όλα αυτά πηγάζουν από το πνεύμα του Αλεξάνδρου»

Η Παλαιστίνη, ένας σημαντικός εμπορικός δρόμος μεταξύ της Αιγύπτου και της Μικράς Ασίας, έγινε μήλον της έριδος³⁵ και διεκδικήθηκε σφοδρά και από τους δύο μεγάλους στρατηγούς, αλλά, τελικά, ο Πτολεμαίος, εκμεταλλευόμενος ίσως την αργία του Σαββάτου,³⁶ ήταν αυτός που πήρε τον έλεγχο της Αιγύπτου και της Παλαιστίνης³⁷, ενώ από την άλλη ο Σέλευκος αρκέστηκε στη Συρία. Υπό τη βασιλεία των Πτολεμαίων η ζωή ήταν σχετικά ήρεμη και ειρηνική.

Ο Πτολεμαίος και οι διάδοχοί του διατήρησαν την περσική συνήθεια και άφησαν τις επαρχίες ελεύθερες να διαχειρίζονται την πολιτιστική και θρησκευτική τους παράδοση. Δεν εφάρμοσαν, δηλαδή, την πολιτική της συγχώνευσης, αλλά έδειξαν ανοχή στις παραδόσεις και τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των κατοίκων της χώρας. Επί έναν αιώνα οι Εβραίοι ευημέρησαν και στην Ιουδαία και

---

³⁴ Δημ. Φαληρέας: Προήρχετο από την Αριστοτελική Σχολή και διοίκησε την Αθήνα(317-307 π. Χ.). Είναι αυτός που συνέστησε στον Πτολεμαίο Α΄ το Λάγος την ίδρυση του Μουσείου, το πρώτο ιδιότυπο πανεπιστήμιο και την πρώτη μεγάλη Βιβλιοθήκη. Όταν αναφερόμαστε στη Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας δεν εννοούμε έναν χώρο με βιβλία, όπως είναι σήμερα οι βιβλιοθήκες, αλλά θήκη ή θήκες επί των οποίων τοποθετούσαν βιβλία. Απ΄ αυτήν τη θήκη βιβλίων της Αλεξάνδρειας προήλθε η διεθνώς υιοθετήσα ονομασία Βιβλιοθήκη.

³⁵ Arnaldo Momigliano, *Alien Wisdom, The Limits of Hellenization*, Cambridge University Press,1975

³⁶ Ιώσηπος,Ιουδαϊκή Αρχαιολογία: «...κατέσχε δὲ οὗτος καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα δόλφ καὶ ἀπάτη χρησάμενος: ἐλθὼν γὰρ σαββάτοις εἰς τὴν πόλιν ὡς θύσων, μήτε τῶν Ἰουδαίων αὐτὸν ἀμυνομένων, οὐδὲν γὰρ ὑπενόουν πολέμιον, καὶ διὰ τὸ ἀνύποπτον καὶ τὴν ἡμέραν ἐν ἀργίᾳ καὶ ῥαθυμίᾳ τυγχανόντων, ἀπόνως ἐγκρατὴς γίνεταί τῆς πόλεως καὶ πικρῶς ἤρχεν αὐτῆς...»

³⁷ Ulrich Wilcken, *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, μτφ.Ιωάννου Τουλουμάκου, Αθήνα, 1976, σελ.344

στη Διασπορά. Η εξάρτηση της Ιουδαίας από το βασίλειο των Πτολεμαίων κράτησε πάνω από εκατό χρόνια , ενώ κατόπιν οι Σελευκίδες κατόρθωσαν να επεκταθούν στο νότο και ο Αντίοχος Γ΄ ο Μέγας (223- 187 π. Χ) κατέλαβε την Παλαιστίνη και έγινε κυρίαρχός της.³⁸

Από το 321 π.Χ. έως το 30 π.Χ., η Ασία και η Αίγυπτος υπάκουαν τους διαφορετικούς κυρίου. Ωστόσο, για τους Εβραίους της Διασποράς κάτι τέτοιο σήμαινε πολιτική και πολιτισμική διαίρεση. Η Εγγύς Ανατολή, από το Σινά ως τα Ιμαλάρια, συνέχισε να σκέφτεται και να μιλά Αραμαϊκά, αλλά η γλώσσα της περσικής αυτοκρατορίας εξαφανίστηκε στην πτολεμαϊκή Αίγυπτο. Εδώ ο μη Αιγύπτιος έπρεπε να μιλήσει τα Ελληνικά για να μπορέσει να επιβιώσει. Ωστόσο, θα μπορούσε όχι μόνο να γίνει Έλληνας στην ψυχή, αλλά και πολίτης μιας ελληνικής πόλης.

Η νέα πόλη του Αλεξάνδρου χρειαζόταν εργάτες και έτσι συγκεντρώθηκαν μετανάστες από όλα τα μέρη της αυτοκρατορίας. Φανταστείτε, λοιπόν, ποια έκταση πήρε η πολιτισμική ανταλλαγή σ' αυτή τη γωνία της γης κατά τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ο Αλέξανδρος είχε ήδη μεταφέρει Εβραίους από τη Σαμάρεια στην Αίγυπτο και οι εκστρατείες του Πτολεμαίου Α΄ στην Παλαιστίνη έφεραν ακόμα περισσότερους Εβραίους αιχμαλώτους και σκλάβους. Τον πρώτο αιώνα π.Χ. ο Φίλων υπολόγισε τον εβραϊκό πληθυσμό της Αλεξάνδρειας σε 1.000.000 ψυχές περίπου. Αν οι αριθμοί του αληθεύουν, τότε οι Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας ξεπερνούσαν

---

³⁸ Δανιήλ κεφ.11

αριθμητικά τους κατοίκους της Ιουδαίας.³⁹ Ωστόσο, ένας τέτοιος αριθμός είναι μάλλον υπερβολικός. Οι σύγχρονοι ιστορικοί υπολογίζουν το συνολικό πληθυσμό στον αριθμό των 300.000 ατόμων. Το πιθανότερο είναι ότι αυξήθηκε σε 1.000.000 στους ρωμαϊκούς χρόνους.⁴⁰

• Η οικονομική και πολιτική οργάνωση του Πτολεμαϊκού Ελληνιστικού Βασιλείου.

Κύριο μέλημα της εσωτερικής πολιτικής των Πτολεμαίων ήταν η αθρόα εισροή χρημάτων στα κρατικά ταμεία, κυρίως μέσω του εμπορίου, της πλήρους εκμετάλλευσης των άφθονων πλουτοπαραγωγικών πηγών της χώρας, της συλλογής πολύτιμων μετάλλων, της επιβολής άμεσων και έμμεσων φόρων, καθώς και της καθιέρωσης μονοπωλίων σε κάποια προϊόντα.⁴¹

Οι Πτολεμαίοι είχαν καθιερώσει μια μορφή χρηματικής οικονομίας για το κράτος τους, χωρίς πάντως να αποκλείεται σποραδικά και η έμφαση ανταλλακτικών οικονομικών συναλλαγών. Έτσι, οι απόγονοι του Λάγου συμβάδισαν με τη γενικότερη επικρατούσα ελληνιστική οικονομική νοοτροπία, η οποία προώθησε την παγίωση χρηματικής οικονομίας, τουλάχιστον στις σφαίρες επιρροής των αναπτυγμένων αστικών κέντρων.

---

³⁹ Φίλων ο Αλεξανδρεύς, *Εις Φλάκον*, 43: « τί οὖν ὁ τῆς χώρας ἐπίτροπος; ἐπιστάμενος, ὅτι καὶ ἡ πόλις οἰκήτορας ἔχει διττούς, ἡμᾶς τε καὶ τούτους, καὶ πᾶσα Αἴγυπτος, καὶ ὅτι οὐκ ἀποδέουσι μυριάδων ἑκατὸν οἱ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν χώραν Ἰουδαῖοι κατοικοῦντες ἀπὸ τοῦ πρὸς Λιβύην καταβαθμοῦ μέχρι τῶν ὀρίων Αἰθιοπίας...»

⁴⁰ Arnaldo Momigliano, *Ξένη Σοφία: Τα όρια του εξελληνισμού στην αρχαιότητα*, Cambridge University Press, 1975, σελ. 145-147

⁴¹ Πρβλ. το μονοπώλιο στο εμπόριο λαδιού επέβαλε ο Πτολεμαῖος Β΄ Φιλάделφος, γεγονός που το γνωρίζουμε από το έργο: «Νόμοι περί των Δημοσίων Προσόδων του Πτολεμαίου Β΄», που συνέταξε ο Απολλώνιος.

Θα μπορούσε κανείς να πει ότι το πτολεμαϊκό κράτος διέθετε μια «κλειστή» οικονομία, αν συλλογιστεί τα κανονιστικά διατάγματα του Πτολεμαίου Β΄, με τα οποία αποκλείονταν όλα τα ξένα νομίσματα από το αιγυπτιακό βασίλειο. Συστηματοποιώντας τα παραπάνω, θα μπορούσε κάποιος να συμπεράνει ότι η πτολεμαϊκή οικονομία, με μια συνετή κρατική διακυβέρνηση, δε θα ήταν δύσκολο να διατηρείται ακμαία. Ας μην ξεχνάμε ότι το πτολεμαϊκό βασίλειο είχε τις περισσότερες και αποδοτικότερες πλουτοπαραγωγικές πηγές από κάθε άλλο της εποχής του. Αυτά βέβαια ανεξάρτητα από το γεγονός των κακοδιοικήσεων, της ανικανότητας των μοναρχών και των δυναστικών ερίδων, που άρχισαν να εμφανίζονται μετά την πάροδο της βασιλείας των τριών πρώτων Πτολεμαίων (Σωτήρας, Φιλάδελφος, Ευεργέτης), με τους οποίους το βασίλειο των Λαγίδων γνώρισε τη μεγαλύτερη ακμή του. Ο πλούτος της χώρας φάνηκε και από το δισταγμό των Ρωμαίων να την προσαρτήσουν ως τυπική επαρχία στο Imperium Romanum, φοβούμενοι την οικονομική, και όχι μόνο, δύναμη που θα αποκτούσε ο Ρωμαίος επαρχιακός διοικητής της, ο οποίος, ίσως από αλαζονεία, γινόταν επικίνδυνος ακόμα και για την ίδια τη Ρώμη.⁴²

Σε ό,τι αφορά την οργάνωση της οικονομικής κρατικής μηχανής, και κυρίως στη συγκρότηση των κοινωνικών και πολιτικών δομών της χώρας, οι Πτολεμαίοι είχαν μια βαριά κληρονομιά, το παμπάλαιο, στέρεα εδραιωμένο, δοκιμασμένο και εν πολλοίς επιτυχημένο φαραωνικό σύστημα. Αυτό υιοθέτησαν, προσαρμόζοντάς

---

⁴²Άρθρο του φιλόλογου Αλέξανδρου Γ. Αλεξανδρίδη στο διαδίκτυο (www.simotas.org/documents/ptolemaikou.doc)

το ασφαλώς στις ανάγκες της εποχής τους. Κυβέρνησαν συγκεντρωτικά με ένα επιτελείο, του οποίου τις ηγετικές θέσεις κατείχαν Έλληνες, ενώ στην υπόλοιπη κρατική μηχανή είχαν διορίσει κατά κύριο λόγο γηγενείς.

Κορυφή της κοινωνικής και διοικητικής πυραμίδας ήταν ο βασιλιάς, ο οποίος είχε στην κατοχή του μεγάλο μέρος της καλλιεργήσιμης γης. Αυτός έφτασε στο σημείο να λατρεύεται ως θεός.⁴³ Ο βασιλιάς είχε να αντιμετωπίσει δύο μεγάλες πληθυσμιακές ομάδες: πρώτον, την ισχυρή και ανθούσα τάξη των Μακεδόνων και των άλλων Ελλήνων αποίκων του βασιλείου και δεύτερον την υποβαθμισμένη μερίδα των ντόπιων Αιγυπτίων. Ο ίδιος διόριζε έναν ανώτατο «Διοικητή», κάτι σαν το σημερινό Πρωθυπουργό, ώστε εκείνος να προεδρεύει της Κυβέρνησης και να βοηθά στα υψηλά βασιλικά καθήκοντα.⁴⁴

Η διοίκηση της χώρας ήταν ενιαία με πρωτεύουσα την Αλεξάνδρεια. Εξαίρεση αποτελεί η περίοδος βασιλείας του πρώτου Πτολεμαίου, του Σωτήρα, κατά την οποία είχε ιδρυθεί και ένα εναλλακτικό διοικητικό κέντρο στη Θηβαΐδα, στο οποίο έδωσε το όνομά του, Πτολεμαΐδα. Η χώρα διαιρούνταν σε διοικητικές περιφέρειες (νομούς), οι οποίοι ήταν περίπου σαράντα. Από 'κει και πέρα οι νομοί υποδιαιρούνταν σε τοπαρχίες και κώμες. Κάθε τέτοια βαθμίδα πολιτειακής οργάνωσης είχε και τους ανάλογους κρατικούς αξιωματούχους της (νομάρχες, τοπάρχες, κωμάρχες κτλ.),

---

⁴³ Πρβλ. τους σχετικούς νόμους του Πτολεμαίου Β΄ Φιλάδελφου, ο οποίος καθιέρωσε τη λατρεία του ζώντος ηγεμόνος.

⁴⁴ Πρβλ. τον Απολλώνιο που ήταν Πρωθυπουργός της Κυβέρνησης του Πτολεμαίου Β΄ Φιλάδελφου.

όπως και επιμέρους κρατικούς λειτουργούς (γραμματείς, οικονόμους, στρατηγούς κτλ.).

Οι οικονόμοι,⁴⁵ όπως το δηλώνει και το όνομά τους, ήταν υπεύθυνοι των πολύπλοκων οικονομικών υπηρεσιών, ενώ οι στρατηγοί ήταν επικεφαλής των στρατευμάτων, που οι Πτολεμαίοι είχαν διάσπαρτα σ' όλα τα σημεία της χώρας. Αργότερα, λόγω της αύξησης των μη στρατιωτικών αρμοδιοτήτων των στρατηγών, τα καθαρά στρατιωτικά τους καθήκοντα μεταβιβάστηκαν σε μια νέα κατηγορία αξιωματούχων, τους λεγόμενους επιστράτηγους⁴⁶.

Οι Πτολεμαίοι δεν εγκαθιστούσαν τους στρατιώτες στα διάφορα μέρη της χώρας, μαζικά, όπως έκαναν οι Σελευκίδες, αλλά τυχαία, δίνοντάς τους ιδιόκτητα κτήματα. Αυτοί ήταν οι λεγόμενοι κληρούχοι ή κάτοικοι. Επιπλέον, έδιναν τη μέγιστη προσοχή και φροντίδα τους στο στρατό και το στόλο, και εκεί οφείλεται η ανωτερότητα του κράτους τους σε σχέση με τα υπόλοιπα ελληνιστικά βασίλεια. Για παράδειγμα, τόσο ήταν το ενδιαφέρον τους για την άρτια οργάνωση του στόλου, που εφάρμοζαν το θεσμό της τριηραρχίας⁴⁷, μεταξύ των πιο πλούσιων πολιτών της χώρας.⁴⁸

Το κράτος των Πτολεμαίων έφτασε σε επίπεδα ακμής που δεν μπόρεσαν ποτέ να γνωρίσουν τα άλλα ελληνιστικά βασίλεια. Δημιουργήθηκε πρώτο στο συνεχώς διαμορφούμενο ελληνιστικό χάρτη και υπέκυψε τελευταίο

---

⁴⁵ Rainer Albertz, *Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ, Κατά τους χρόνους της Παλαιάς Διαθήκης*, μτφρ. Αντωνοπούλου Πολυξένη, Άρτος Ζωής, Αθήνα, 2006, σελ.796

⁴⁶ Επιστράτηγος: Ρωμαίος υπάλληλος με πολιτική και στρατιωτική εξουσία.

⁴⁷ Τριηραρχία: δημόσια λειτουργία στην αρχαία Αθήνα, σύμφωνα με την οποία οι εύποροι πολίτες αναλάμβαναν τα έξοδα εξοπλισμού των πολεμικών πλοίων, τριήρων.

⁴⁸ Άρθρο του φιλόλογου Αλέξανδρου Γ. Αλεξανδρίδη στο διαδίκτυο ([www. simotas. org/ documents/ptolemaikou.doc](http://www.simotas.org/documents/ptolemaikou.doc))

στην κατακτητική ορμή των Ρωμαίων, την πυγμή των οποίων δεν μπόρεσε να αποκρούσει κανένα κράτος μετά το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

- **Η κοινωνική οργάνωση της Ιουδαίας και οι νέες αρμοδιότητες των αρχιερέων.**

Η κοινωνική οργάνωση της ιουδαϊκής κοινότητας, η οποία είχε προκύψει κατά την περσική περίοδο, εξακολούθησε να υφίσταται μέχρι και την εποχή των Σελευκιδών με κάποιες μικρές παραλλαγές.⁴⁹ Στην ανώτερη βαθμίδα βρισκόταν ο αρχιερέας, τη μεσαία καταλάμβαναν τα δύο σώματα που ασκούσαν τη διοίκηση και την ηγεσία: το συμβούλιο των πρεσβυτέρων (γερουσία)⁵⁰ και το σώμα των ιερέων (το «κοινόν» των ιερέων)⁵¹, και την κατώτερη βαθμίδα αποτελούσε η λαϊκή συνέλευση (εκκλησία, δήμος)⁵².

Έτσι οι Πτολεμαίοι παραιτήθηκαν από την ιδέα του διορισμού ενός διοικητή στην Ιουδαία, πράγμα που οδήγησε:

α) στο να καταλάβει ο αρχιερέας τη θέση του πολιτικού εκπροσώπου της κοινότητας ενώπιον του βασιλιά (προστάτης),

β) στο να διευρυνθεί ο ηγετικός ρόλος του και να συμπεριλάβει στη διοίκηση όχι μόνο το σώμα των ιερέων αλλά και το συμβούλιο των πρεσβυτέρων και

---

⁴⁹ Albertz Rainer, Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ, σελ.793

⁵⁰ Μακκ. Β΄ 14,37 Μακκ. Α΄11,23 12,35-36 14,20.Ο όρος Γερουσία απαντά σε πολλά επίσημα έγγραφα ως διοικητικό όργανο Μακκ. Β΄11,27 Μακκ. Α΄12,6.

⁵¹ Η λέξη «το κοινόν» δε σημαίνει «σύνολο», αλλά «κοινότητα» ή «συμβούλιο».

⁵² Πρβλ. Μακκ. Α΄ 12,6 14,20 15,17

γ)στην ανάληψη εκ μέρους του και της πολιτικής πλέον ηγεσίας.

Είχε επιπλέον στη διάθεσή του το θησαυρό του ναού και επομένως την ανώτατη αρμοδιότητα στα δημόσια οικονομικά, ασφαλώς επιτηρούμενος αυστηρά από τους Πτολεμαίους. Κατά την ελληνιστική εποχή, λοιπόν, διαμορφώθηκε για πρώτη φορά ένα ιεροκρατικό ή, καλύτερα, θεοκρατικό πολίτευμα, το οποίο μπόρεσε να μεταδώσει στους Ιουδαίους το συναίσθημα ότι είχαν επανακτήσει κάτι από την αίγλη της παλαιότερης μοναρχίας, αν βέβαια παραβλέψει κανείς το σκληρό οικονομικό έλεγχο της κυβέρνησης των Πτολεμαίων.⁵³

Η μετατόπιση του κέντρου βάρους της εξουσίας προς όφελος του αρχιερέα προκάλεσε ασφαλώς την αντίδραση των αριστοκρατικών οικογενειών, οι οποίες επηρέαζαν σε μεγάλο βαθμό την οικονομική ζωή του τόπου. Όσο περνούσε ο καιρός η αντίδραση αυτή γινόταν ολοένα και πιο έντονη. Αυτό το κληρονομικό κυβερνητικό αξίωμα στέκονταν εμπόδιο για την εξυπηρέτηση των οικονομικών και εξουσιαστικών τους συμφερόντων. Βέβαια, από τη στιγμή που δε θα μπορούσαν μάλλον να το καταργήσουν, προσπάθησαν τουλάχιστον να το υποβιβάσουν σε ένα απλό κρατικό αξίωμα, το οποίο μπορούσε να αποκτηθεί με την καταβολή κάποιου ποσού και αφού προηγουμένως είχαν πάρει τη δική τους έγκριση.

Επίσης, έντονο ήταν και το φαινόμενο της καταπίεσης των απόρων από τους πλουσιότερους. Ο Έλληνας ιστορικός Έκαταίος ο Αβδηρίτης υπογραμμίζει ότι γύρω στο 300 π.Χ. η πώληση, αρχικά, τεμαχίων γης

---

⁵³ Rainer Albertz, Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ..., σελ.794

ήταν απαγορευμένη στους Ιουδαίους.⁵⁴ Αργότερα, όμως, ορισμένοι, εξαιτίας την μανίας που είχαν για την απόκτηση ολοένα και περισσότερης εξουσίας, πρέπει να είχαν αγοράσει μεγάλες εκτάσεις με σκοπό τον έλεγχο και την καταδυνάστευση των φτωχών. Αποσπάσματα με παρόμοιο περιεχόμενο συναντάμε και στη Σοφία Σειράχ στις αρχές του 2^{ου} αιώνα π.Χ., όπου γίνεται αναφορά σε μια μόνιμη καταπίεση των απόρων από τους έχοντες.⁵⁵

- **Ο Ισραήλ και η των Σελευκιδών.**

Η αυτοκρατορία των Σελευκιδών ήταν τόσο πλατιά και η πολιτική της περί εξελληνισμού των χωρών της τόσο εντατική, ώστε πολλές φορές να θεωρείται ως το πιο ενδιαφέρον από τα άλλα ελληνιστικά κράτη. Η έκτασή της έφτανε από τον Ελλήσποντο ως τον Ινδό ποταμό. Οι Σελευκίδες ήταν περισσότερο αφοσιωμένοι στα ελληνικά ιδανικά απ' ότι οι Πτολεμαίοι. Βέβαια, δεν θα πρέπει να αγνοείται και το γεγονός ότι είχαν επιπλέον να αντιμετωπίσουν και πολλούς ντόπιους πολιτισμούς.⁵⁶

Οι Σελευκίδες, ιδιαίτερα ο Σέλευκος Α' (358-280 π. Χ.) και ο Αντίοχος Α' (280-261 π.Χ.), ήταν οι μεγαλύτεροι οικιστές των πόλεων στην ιστορία.⁵⁷ Ο Σέλευκος ίδρυσε 16 Αντιόχειες προς τιμήν του πατέρα του, Αντιόχου, πέντε Λαοδικείες προς τιμήν της μητέρας του, Λαοδίκης, Απαμείες προς τιμήν της συζύγου του και τη

---

⁵⁴ Rainer Albertz, *Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ...*,σελ.795

⁵⁵ Πρβλ. Σοφία Σειράχ 13,2-13,16-23

⁵⁶ M. Hengel, *The Interpenetration of Judaism and Hellenism in the Pre-Maccaban Period*, London, 1989.

⁵⁷ Ed. Meyer, *Blute und Nierdergang des Hellenismus in Asien*, 1925.

Σελεύκεια, στην οποία έδωσε το όνομά του. Τέλος, ο ίδιος ίδρυσε και τα Θυάτειρα της Μικράς Ασίας.⁵⁸

Την αρχή, όμως, μιας νέας εποχής Σελευκικής άσκησης εξουσίας σηματοδοτεί η ενθρόνιση του Αντιόχου Γ' του Μέγα (223-187 π. Χ), ο οποίος ξεκίνησε την αποκατάσταση της αδύναμης από τους πολέμους και τις εδαφικές απώλειες αυτοκρατορίας σε όλο το εύρος της. Για την εκτέλεση του επεκτατικού και επιθετικού προγράμματος αποκατάστασης ήταν αναγκαίο να κατακτηθούν ξανά (301 π. Χ.) οι διεκδικούμενες από τους Σελευκίδες περιοχές στα νότια της αυτοκρατορίας και ιδιαίτερα η Μέση Ανατολή και η χώρα των Φοινίκων.

Δυστυχώς, όμως, αυτήν την εκστρατεία για επέκταση στο νότο, ο Αντίοχος έπρεπε να την αναβάλει λόγω μιας επικίνδυνης εξέγερσης στις άνω σατραπείες της Ανατολής, όπου εκεί ο αντιβασιλέας Μόλων και ο αδερφός του, Αλέξανδρος, ξεσηκώθηκαν εναντίον του. Μετά την καταστολή της εξέγερσης (222-220 π. Χ.) και την επανάκτηση των ανατολικών περιοχών, άνοιξε ο δρόμος για την αντιπαράθεση με την Αίγυπτο, η οποία δεν αφορούσε μονάχα την διεκδίκηση της Μέσης Ανατολής και της χώρας των Φοινίκων, αλλά και τη μελλοντική πλήρη κυριαρχία της ανατολικής Μεσογείου. Αρχικά, όλες οι προσπάθειες του Σελευκίδη ήταν μάταιες εξαιτίας της ήττας του στη μάχη του 217 π.Χ., όπου νικητής αναδείχθηκε ο Πτολεμαίος Δ'.⁵⁹

---

⁵⁸ Μεθόδιος Φούγιας, *Η Ελληνιστική Ιουδαϊκή Παράδοση*, Αθήνα, 1995, σελ. 43-46

⁵⁹ Ernst Haag, *Das hellenistische Zeitalter: Israel und die Bibel*, W.Kohlhammer, 2003, σελ. 53

Μετά, όμως, από σύντομο χρονικό διάστημα πέθανε ο Πτολεμαίος Δ' στην Αίγυπτο και ο διάδοχός του Πτολεμαίος Ε' ο Επιφανής (204-180 π. Χ.) δεν μπορούσε να ασκήσει την κυβερνητική εξουσία, καθώς ήταν ανήλικος. Επίσης, ο βασιλικός οίκος των Πτολεμαίων είχε αποδυναμωθεί από ίντριγκες και υποθέσεις δολοφονιών μεταξύ των αυλικών, με αποτέλεσμα να μην έχει πλέον την ικανότητα να δράσει και να αντιμετωπίσει οποιαδήποτε απειλή παρουσιαζόταν.

Τα γεγονότα της χρονικής αυτής στιγμής εκμεταλλεύτηκε ο Αντίοχος Γ' προς όφελός του. Συμμάχησε μυστικά με το Φίλιππο Ε' της Μακεδονίας, με στόχο να μοιράσουν τα εξωτερικά κατεχόμενα της Πτολεμαϊκής αυτοκρατορίας. Την ώρα που ο βασιλιάς της Μακεδονίας, κατά την εκτέλεση του σχεδίου του στη Μικρά Ασία και το Αιγαίο, σημείωνε όλο και περισσότερες επιτυχίες, ο Αντίοχος ξεκίνησε τον 5^ο Συριακό πόλεμο (202-198 π.Χ) με μια επίθεση στην ανατολική Ιορδανία και τη χώρα των Φοινίκων. Σύντομα και αφού είχε εισέλθει στη Δαμασκό και τη Γάζα ως νικητής, κατόρθωσε στη μάχη του Πηνειού (200 π. Χ.) στη νότια πλαγιά του Χερμού, να νικήσει υπερέχοντας απέναντι στον Πτολεμαίο στρατάρχη Σκόπα. Το αποτέλεσμα αυτής της νίκης ήταν η ανατολική Ιορδανία και η χώρα των Φοινίκων από εκείνη τη στιγμή και μετά να ενσωματωθούν τελειωτικά στην αυτοκρατορία των Σελεύκων. Επίσης, και η Αίγυπτος ήταν έτοιμη μετά την ειρηνευτική συμφωνία (194 π. Χ.) να κάνει αντίστοιχες παραχωρήσεις.⁶⁰

---

⁶⁰ Ernst Haag, Das hellenistische...σελ.54

Για την Ιερουσαλήμ και την Ιουδαία η νίκη του Αντιόχου Γ' κατά των Αιγυπτίων αντιπάλων του αποτέλεσε ένα μοιραίο σημείο στροφής, καθώς η πάνω από έναν αιώνα υπάρχουσα κυριαρχία των Πτολεμαίων αντικαταστάθηκε από το καθεστώς των Σελευκιδών. Η στάση των Ιουδαίων απέναντι στη νέα εξουσία ήταν εξαιρετικά φιλική. Εάν πίσω από αυτόν τον ενθουσιασμό για τον Αντίοχο Γ' υπήρχε περισσότερο κορεσμός για τη μισητή κυριαρχία των Αιγυπτίων, η οποία είχε επιφέρει έντονες κοινωνικές αντιθέσεις στη χώρα, ή αν απλά ο σκοπός τους ήταν να συστηθούν με έντονο τρόπο στους νέους κατόχους της εξουσίας, είναι δύσκολο να καθοριστεί.

Την προεργασία για την αλλαγή της εξουσίας είχαν κάνει οι φιλοσελευκικές δυνάμεις, στις οποίες μπορούσε να βασιστεί ο Αντίοχος Γ'. Μερικοί απ' αυτούς ήταν: τα μέλη των αρχιερατικών οικογενειών των Ονιάδων και της πρώην φιλοπτολεμαϊκής οικογένειας των Τομπιάδων, οι οποίοι μετά τον 4^ο Συριακό πόλεμο(219-217 π. Χ.), όταν η απώλεια της εξουσίας και η κάθοδος της αυτοκρατορίας των Πτολεμαίων ήταν μη προβλέψιμη, έκαναν εγκαίρως τη στροφή προς την πλευρά των Σελευκιδών.⁶¹

Προφανώς, ο Αντίοχος για να φέρει με το μέρος του τα στρώματα της ηγεσίας στην Ιερουσαλήμ και να εξασφαλίσει ταυτόχρονα την επιρροή τους πάνω στην ιουδαϊκή διασπορά, ανανέωσε τα από την περσική κυριαρχία προνόμια της πόλης και του ναού με μία

---

⁶¹ Haag Ernst, Das hellenistische Zeitalter: Israel und die Bibel, W.Kohlhammer, Stuttgart,2003,σελ.50-51

διάταξη⁶², η οποία σύμφωνα με τον Φλάβιο Ιώσηπο⁶³ ήταν η παρακάτω:

«(138)Ο βασιλιάς Αντίοχος χαιρετά τον Πτολεμαίο! Επειδή οι Ιουδαίοι αμέσως μόλις πατήσαμε το έδαφος της χώρας τους έδειξαν αξιέπαινο ζήλο, μας υποδέχτηκαν λαμπρά στην πόλη τους και μας προϋπάντησαν με τη γερουσία στην κορυφή, προμήθευσαν στο στρατό και τους ελέφαντες αρκετά τρόφιμα και βοήθησαν κατά την αιχμαλώτιση των στρατευμάτων στο κάστρο,(139)βρίσκουμε λοιπόν από την πλευρά μας σωστό να τους αναγνωρίσουμε τη βοήθειά τους. Αυτό σημαίνει να ανακατασκευάσουμε την από τα συμβάντα του πολέμου κατεστραμμένη τους πόλη για να διευκολύνουμε τους διάσπαρτους κατοίκους της να συγκατοικήσουν ξανά στην πόλη τους.(140)Στη συνέχεια αποφασίζουμε ως ευσεβείς να τους παραχωρήσουμε για τη λατρεία τους ζώα για θυσία, κρασί, λάδι και θυμίαμα-20.000 δραχμές- και από αγνό αλεύρι κατά το τοπικό έθιμο ιερά αρτάβα, πράγμα που σημαίνει 1460 μέδιμνα σιτάρι και 375 μέδιμνα αλάτι.(141)Εγώ ο ίδιος επιβάλλω να γίνουν τα πάντα με βάση τις διαταγές μου και οι εργασίες στο ναό να έρθουν εις πέρας συγκεκριμένα στις αίθουσες με τους κίονες και όπου αλλού απαιτείται ανανέωση. Το απαιτούμενο υλικό σε ξύλο θα προμηθευτεί χωρίς καμιά επιβάρυνση από την ίδια την Ιουδαία, από το Λίβανο και από άλλους λαούς. Το ίδιο ισχύει και για τα υπόλοιπα υλικά που απαιτούνται για τον καλλωπισμό του ναού.(142)Όλοι οι υπήκοοι του λαού θα ζουν με βάση τους πατροπαράδοτους νόμους. Η γερουσία, οι ιερείς, οι γραμματείς και οι ψάλτες θα

---

⁶² K. Galling, Textbuch zur Geschichte Israels, Tübingen, 1968,σελ.89

⁶³ Ιουδαϊκή Αρχαιολογία IB', 138-144

απαλλαγθούν από τον κεφαλικό φόρο και το φόρο άλατος και της στεφάνης.(143)Για να κατοικηθεί η πόλη πιο γρήγορα, παρέχω στους τωρινούς πολίτες και σε όλους αυτούς που θα επιστρέψουν μέχρι το μήνα Υπερβερεταίο, φοροαπαλλαγή για τρία χρόνια.(144) Όμως και μετέπειτα θα τους απαλλάξω από το 1/3 του φόρου τιμής, για να μειωθεί γι' αυτούς η οικονομική απώλεια. Και όλοι οι εκτοπισμένοι από την πόλη λόγω σκλαβιάς και οι απόγονοί τους διατάζεται να κηρυχθούν ελεύθεροι και να τους επιστραφεί η περιουσία τους». ⁶⁴

Η διατύπωση και γνησιότητα αυτού του κειμένου έχει ερευνηθεί επανειλημμένα και μάλιστα απ' ότι φαίνεται πρόκειται μάλλον για δύο διατάγματα, τα οποία ο Φλάβιος Ιώσηπος εκ των υστέρων τα συνέδεσε μεταξύ τους. Ενώ το ένα μέρος του κειμένου προβλέπει άμεσες διαδικασίες για την αναδόμηση της Ιερουσαλήμ και την ανάκαμψη του πληθυσμού, το άλλο προβλέπει μακροχρόνιες υποσχέσεις για το ναό και τους πιστούς του Γιαχβέ.⁶⁵ Οι τελευταίες ισοδυναμούν με τα προνόμια τα οποία ήδη η περσική κυβέρνηση υπό το Δαρείο Α' ⁶⁶ και μετέπειτα υπό τον Αρταξέρξη Α' ⁶⁷ παραχώρησε στη θρησκευτική κοινότητα της Ιερουσαλήμ.

Επίσης, το δικαίωμα των Ιουδαίων να ζουν με βάση τους πατροπαράδοτους νόμους θυμίζει τη στάση της περσικής κυβέρνησης κατά την αποστολή του Έσδρα στην πατρίδα του.⁶⁸ Προφανώς ο Αντίοχος Γ' είχε ως πρότυπό του τη μεγάλη ανεκτικότητα των Αχαιμενιδών σε σχέση με

---

⁶⁴ Ιουδαϊκή Αρχαιολογία IB', 138-144

⁶⁵ Ernst Haag, Das hellenistische...σελ.55

⁶⁶ Έσδρα 6,6-12

⁶⁷ Έσδρα 7,15-28

⁶⁸ Έσδρα 7,13

τους υπό την κυριαρχία του λαούς. Μετά την ενσωμάτωση της ανατολικής Ιορδανίας και της χώρας των Φοινίκων στην αυτοκρατορία των Σελευκιδών, στράφηκε ο Αντίοχος Γ΄ στη συνέχιση της πολιτικής του, η οποία αφορούσε την ανοικοδόμηση και την επέκταση προς το βορρά, όπου ήθελε να αποκτήσει τον έλεγχο της Μικράς Ασίας και της Θράκης. Ωστόσο σύντομα έκανε τη μοιραία διαπίστωση, ότι στο παιχνίδι των δυνάμεων μεταξύ των ισχυρών είχε γίνει μια στροφή, η οποία δεν αποτελούσε μέχρι τότε προβλέψιμη απειλή για την αυτοκρατορία των Σελευκιδών.

Στη Ρώμη είχε πάρει η γερουσία την απόφαση, με αφορμή τις κραυγές για βοήθεια των αναταραγμένων από την εκστρατεία του Φιλίππου Ε΄ της Μακεδονίας κρατών, Περγάμου και Ρόδου, να επεμβαίνει από εδώ και στο εξής ενεργά στις διαμάχες της ανατολικής Μεσογείου.⁶⁹

Οι στόχοι της ρωμαϊκής εξωτερικής πολιτικής αρχικά ήταν πολύ περιορισμένοι. Είχαν να κάνουν με την απομόνωση των δύο συμμάχων, του Φιλίππου Ε΄ και του Αντιόχου Γ΄, και την πτώση της Μακεδονικής κυριαρχίας στην Ελλάδα. Μετά από έναν πόλεμο με πολλές εναλλαγές επιτυχιών-αποτυχιών(200- 196 π.Χ.) και την τελική καταστροφική ήττα των Μακεδόνων στη μάχη στις Κυνός Κεφαλές (197 π.Χ.)⁷⁰, επήλθε μια υποτιμητική και σκληρή συνθήκη ειρήνης για τον Φίλιππο Ε΄. Πρώτον, έχασε όλες τις θέσεις του στην Ελλάδα και τη Μικρά Ασία, δεύτερον,

---

⁶⁹ Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter: Israel und die Bibel, W.Kohlhammer, Stuttgart,2003,σελ.55

⁷⁰ Η μάχη στις Κυνός Κεφαλές το 364 π.Χ. ανάμεσα στον Πελοπίδα των Θηβαίων και τον Αλέξανδρο, τύραννο των Φερών, πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλία στη θέση «Κυνός Κεφαλαί» στα πλαίσια της Θηβαϊκής Ηγεμονίας.

έπρεπε να παραδώσει τον πολεμικό στόλο, τρίτον, να πληρώσει χιλιάδες τάλαντα ως αποζημίωση πολέμου και τέταρτον, να δεσμευτεί με ένα ιδιαίτερο συμβόλαιο συμμαχίας με τη Ρώμη.⁷¹

Κατά τη διάρκεια των πολέμων του Αντιόχου Γ΄ με τη Ρώμη, ο Φίλιππος Ε΄ είχε καταφέρει να φέρει υπό τον έλεγχό του όλη τη Μικρά Ασία μέχρι τον Ελλήσποντο και να βρεθεί, ήδη από το 196 π.Χ., σε ευρωπαϊκό έδαφος. Το στόχο του, δηλαδή την αναδημιουργία της αυτοκρατορίας στο αρχικό της μέγεθος, προσπαθούσε να τον επιτύχει σε όλο του το εύρος. Πέρα από την κατοχή της Θράκης, που ανήκε αρχικά στον πρόγονό του Σέλευκο Α΄, σκοπός του ήταν και ο έλεγχος των πορθμών. Ταυτόχρονα, προσπαθούσε να λήξει τη διαμάχη με την Αίγυπτο με μια ένωση δυναστειών. Έτσι, ο γάμος της κόρης του, Κλεοπάτρας, με τον Πτολεμαίο Ε΄ (194/193 π.Χ.), θα του εξασφάλιζε μελλοντικά την οπισθοφυλακή του στο Νότο.⁷²

Τα σχέδια του Αντιόχου Γ΄ για την υπερδύναμη απέτυχαν λόγω της αντίστασης της Ρώμης, η οποία μετά το τέλος του πολέμου με τη Μακεδονία έδωσε ξανά το παρόν, εκτός από την Ελλάδα και στη Μικρά Ασία, και επιτέθηκε χωρίς καθυστέρηση. Ύστερα από πολλές συγκρούσεις και εξορμήσεις, ο Αντίοχος Γ΄ έχασε όλες τις θέσεις του στην Ανατολία, στα βόρεια της οροσειράς του Ταύρου, με αποτέλεσμα να παραμείνει στο εξής περιορισμένος εδαφικά στη Συρία, το Ιράν και τη Μεσοποταμία. Η ισχύς της αυτοκρατορίας των Σελευκιδών

---

⁷¹ Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter: Israel und die Bibel, W.Kohlhammer, 2003, σελ.56

⁷² Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter., σελ.55

είχε με αυτόν τον τρόπο καμφθεί.⁷³ Οι σκληροί όροι της ειρήνης και της φορολογίας- συμβολής- επιβάρυναν υπερβολικά την αυτοκρατορία. Οι χρόνιες ελλείψεις χρημάτων οδήγησαν σε αναγκαστικούς δανεισμούς από τους ναούς και σε λεηλασία των θησαυρών τους. Σ' αυτή την τόσο τραγική θέση, στην οποία περιήλθε η αυτοκρατορία, και σ' αυτές τις τόσο άσχημες συνθήκες βρήκε το θάνατο ο Αντίοχος Γ' το 187 π.Χ.⁷⁴

• Οι Σελευκίδες και οι Πτολεμαίοι απέναντι στους Ιουδαίους της Αλεξάνδρειας.

Η Παλαιστίνη, που ήταν μια γεωγραφική περιοχή με μεγάλη στρατηγική σημασία και ως εκ τούτου περιζήτητη τόσο για τους Σελευκίδες όσο και για τους Πτολεμαίους, βρέθηκε στη δύνη του ανταγωνισμού και αντιμετώπισε διαφόρων ειδών αντιδράσεις. Πρώτος απ' όλους έδειξε το ενδιαφέρον του ο στρατηγός της Αιγύπτου, Πτολεμαίος ο Λάγος.⁷⁵

Έτσι, λοιπόν, από τη μια μεριά οι Σελευκίδες θεωρούσαν ότι έπρεπε με τη βία να συντρίψουν τον Ιουδαϊσμό και να καταργήσουν την ιουδαϊκή θρησκεία.

---

⁷³ Gunneweg H. Antonius, Η Ιστορία του Ισραήλ έως την εξέγερση του Βαρ-Κόχβα, μτφρ. Μούρτζιος Ιωάννης, Πουρνάρα, Θεσ/νικη, 1997, σελ. 333

⁷⁴ Πρβλ. Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter., σελ. 56

⁷⁵ Διόδωρος Σικελιώτης, Ιστορική Βιβλιοθήκη 18,43: «Κατὰ δὲ τὴν Αἴγυπτον Πτολεμαῖος παραδόξως ἀποτετριμμένος τὸν τε Περδίκκαν καὶ τὰς βασιλικὰς δυνάμεις τὴν μὲν Αἴγυπτον ὠσανεὶ τίνα βασιλείαν δορίκτητον εἶχεν. ὁρῶν δὲ τὴν τε Φοινίκην καὶ τὴν Κοίλην ὀνομαζομένην Συρίαν εὐφυῶς κειμένας κατὰ τῆς Αἰγύπτου πολλὴν εἰσεφέρετο σπουδὴν κυριεῦσαι τούτων τῶν τόπων. ἐξαπέστειλεν οὖν τὴν ἰκανὴν δύναμιν καὶ στρατηγόν, ἕνα τῶν φίλων προχειρισάμενος, Νικάνορα. οὗτος δὲ στρατεύσας εἰς τὴν Συρίαν Λαομέδοντα μὲν τὸν σατράπην ἐζώγρησε, τὴν δὲ Συρίαν ἅπασαν ἐχειρῶσατο. ὁμοίως δὲ καὶ τὰς κατὰ τὴν Φοινίκην πόλεις προσαγαγόμενος καὶ ποιήσας ἐμφρούρους ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, σύντομον τὴν στρατείαν καὶ πρακτικὴν πεπονημένος»

Στόχος τους ήταν να τους αφομοιώσουν στην ελληνιστική παράδοση και πάνω απ' όλα, τοποθετώντας στρατιωτική δύναμη στην Παλαιστίνη, να αποκρούσουν οποιαδήποτε επεκτατική κίνηση θα επιχειρούσαν οι Πτολεμαίοι.

Από την άλλη, οι Πτολεμαίοι τήρησαν μια άκρως αντίθετη στάση και προσπάθησαν με ήρεμο και μεθοδικό τρόπο να πετύχουν την ενσωμάτωση των Ιουδαίων στα ελληνικά δεδομένα. Η μεγάλη εύνοια των Πτολεμαίων προς τους Ιουδαίους και ιδιαίτερα η μεγάλη ανοχή και ο σεβασμός που έδειξαν, σε αντίθεση με τους Σελευκίδες, στην ιουδαϊκή θρησκεία, είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία στενών σχέσεων μεταξύ των αρχιερέων και εθναρχών των Ιουδαίων της Παλαιστίνης με τους υψηλά ιστάμενους Πτολεμαίους.⁷⁶

Βέβαια, και οι ίδιοι οι Ιουδαίοι προσπάθησαν να εκμεταλλευτούν προς όφελός τους την στάση των Πτολεμαίων, ενώ δεν ήταν λίγοι εκείνοι που έμπρακτα αποδείκνυαν την επίδραση που άσκησε ο ελληνισμός στις απόψεις τους. Έτσι, για παράδειγμα, ο αρχιερέας Ιωσήφ, που διαδέχτηκε στο αξίωμα το θείο του Ονία Β', κατάφερε να αποσπάσει από τους Πτολεμαίους την είσπραξη των φόρων της Παλαιστίνης. Επίσης, τόσο ο διάδοχος του Ιωσήφ, Υρκανός, όσο και ο μετέπειτα αρχιερέας, Ονίας Γ', ήταν θετικοί ως προς την άποψη της κατάργησης του Μωσαϊκού νόμου.

Στη συνέχεια, την εποχή που οι Σελευκίδες είχαν την κυριαρχία της Παλαιστίνης, ο Ιάσωνας, που εξαγόρασε το αξίωμα του Αρχιερέα και δεν του

---

⁷⁶ Χρ. Παπαδόπουλος, Ελληνισταί Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας, Εκκλησιαστικός Φάρος, τόμος 13, 1914, σελ.568

κληροδοτήθηκε, όπως ήταν το έθιμο, ζήτησε από τον Σελευκίδη μονάρχη την άδεια να οργανώσει την Ιερουσαλήμ στα πρότυπα ελληνικής πόλεως με την ονομασία Αντιόχεια, κάτι που συνεπάγεται την επίσημη καταγραφή των πολιτών και την ίδρυση και ανέγερση Γυμνασίου και Εφηβείου.⁷⁷⁻⁷⁸ Από τη στάση αυτή του Ιάσωνα μπορεί να γίνει αντιληπτό ότι κατά την εποχή εκείνη ο ελληνικός τρόπος ζωής και σκέψης άσκησε αδιαμφισβήτητη γοητεία και επιρροή σε ένα υπολογίσιμο κομμάτι της εβραϊκής ελίτ. Μάλιστα, τη στάση αυτή του Ιάσωνα σχολιάζει ο Maurice Sartre: “η βούληση του Ιάσωνα να προβεί σε μεταρρυθμίσεις απορρέει από το μέλημά του να εντάξει κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο τους εξελληνισμένους (σαν κι εκείνον) συμπατριώτες του στην κοινωνία της εποχής. Αυτό στο οποίο στοχεύει μοιάζει πολύ με ό,τι συνέβη στη Φοινίκη έναν αιώνα νωρίτερα και συντελείται επίσης στη Μεσοποταμία και στην ενδοχώρα της Ανατολίας”.⁷⁹

Δυστυχώς, όμως, δεν έλαβε υπόψη του κάποια δεδομένα, τα οποία επρόκειτο να καταδικάσουν το εγχείρημά του· το σχέδιο έχει ως αποτέλεσμα τη διαίρεση των Εβραίων σε πολίτες δύο κατηγοριών, με τους εξελληνισμένους να βρίσκονται στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας. Έμμεση συνέπεια ήταν η ενθάρρυνση πρακτικών, που τελικώς έρχονταν σε αντίθεση με τον Μωσαϊκό Νόμο. Οι Ελληνιστές, που σύχναζαν στο Γυμνάσιο και ασκούσαν γυμνοί, ήθελαν να μη διαφέρουν

---

⁷⁷ Μεθόδιος Φούγιας, *Η Ελληνιστική Ιουδαϊκή Παράδοση*, Αθήνα, 1995, σελ.67-69

⁷⁸ Rainer Albertz, *Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ, Κατά τους χρόνους της Παλαιάς Διαθήκης*, μτφρ. Αντωνοπούλου Πολυξένη, Άρτος Ζωής, Αθήνα, 2006, σελ.804

⁷⁹ Maurice Sartre, *Histoires Grecques: Snapshots from Antiquity*, μτφρ. Catherine Porter, Harvard University Press, USA, 2009, σελ.242-243

σε τίποτα από τους πραγματικούς Έλληνες. Για να το πετύχουν αυτό σε όσο δυνατόν μεγαλύτερο βαθμό προσπαθούσαν με χειρουργικές επεμβάσεις να καλύψουν τα σημάδια της περιτομής ή απέφευγαν να κάνουν περιτομή στα παιδιά τους. Η περιτομή, όμως, συμβόλιζε την ένωση του Γιαχβέ με τον λαό του. Όλα αυτά οδήγησαν σε μια αναπόφευκτη σύγκρουση ανάμεσα στον Ιουδαϊσμό και τον Ελληνισμό, καθώς δεν έγινε αντιληπτό και από τις δύο πλευρές ότι οι αλλαγές για να είναι ριζικές θα πρέπει να έρχονται σταδιακά με αργά αλλά σταθερά βήματα.

- **Η Βασιλεία των Αντιγονιδών.**

Οι πολιτικές ανακατατάξεις και οι εδαφικές διεκδικήσεις της εποχής των Διαδόχων δεν άφησαν ανεπηρέαστη και την περιοχή της Μακεδονίας. Μετά από αλληπάλληλες εδαφικές αυξομειώσεις το βασίλειο της Μακεδονίας υπό τη διοίκηση των Αντιγονιδών γνώρισε μία περίοδο οικονομικής και δημογραφικής ανάπτυξης διατηρώντας τη στρατιωτική υπεροχή του έναντι της νοτιότερης Ελλάδας. Τα πολιτικά προσόντα των ηγεμόνων του προσέδωσαν στο μακεδονικό βασίλειο τη σπουδαιότητα που είχε επί Φιλίππου Β', χωρίς όμως τελικά να κατορθώσουν να αποτρέψουν τη ρωμαϊκή επέκταση στην ελληνική ανατολή.

Το πρώτο ελληνιστικό βασίλειο που καταλύθηκε ήταν το μακεδονικό βασίλειο ή, όπως αλλιώς λέγεται, το βασίλειο των Αντιγονιδών. Η Ρώμη κήρυξε τον πόλεμο στο μακεδονικό βασίλειο κατά το Β' Μακεδονικό πόλεμο (200- 197 π. Χ.). Ο λόγος επιλογής αυτής της χρονικής περιστασης για την έναρξη του πολέμου ήταν ότι

οι Ρωμαίοι αποφάσισαν την επεκτατική της πολιτικής ηγεμονίας, λόγω του ότι το 202 π. Χ., μετά τη μάχη στη Ζάμα, που σηματοδότησε τη λήξη του Β΄ Καρχηδονιακού Πολέμου, μπορούσαν πλέον να χρησιμοποιήσουν το στρατό που απασχολούνταν έως τότε εκεί. Η αφορμή δόθηκε το 203- 202 π. Χ, όταν ο Φίλιππος Ε΄, βασιλιάς της Μακεδονίας, και ο Αντίοχος Γ΄, βασιλιάς του βασιλείου των Σελευκιδών, έκαναν μεταξύ τους συμφωνία για την κατάλυση και τη διαίρεση του Πτολεμαϊκού βασιλείου, στο θρόνο του οποίου βρισκόταν ο Πτολεμαίος ΣΤ΄, ο οποίος είχε επιτρόπους λόγω της μικρής του ηλικίας. Η πολιτική της Ρώμης, όμως, αποσκοπούσε στη διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ των ελληνιστικών βασιλείων.⁸⁰

Σύμφωνα με το σχέδιο, που είχε συμφωνήσει με τον Αντίοχο Γ΄, την άνοιξη του 202 π. Χ. προχώρησε στην Προποντίδα και κατέλαβε τη Θάσο, το 201 π. Χ. το ανατολικό Αιγαίο, με αποτέλεσμα να εισβάλει στο βασίλειο της Περγάμου και να φτάσει μέχρι την Καρία. Το φθινόπωρο του 201 π. Χ. απεσταλμένοι της Ρόδου και του Αττάλου Α΄ στη Ρώμη, διαμαρτυρήθηκαν για την πολιτική του Φιλίππου Ε΄. Πριν οι Ρωμαίοι λάβουν επίσημα απόφαση, διεμήνυσαν δύο φορές στο Φίλιππο ότι δεν έπρεπε να επιτίθεται στο πτολεμαϊκό κράτος και να αφήσει τις πτολεμαϊκές κτήσεις, την περιοχή ανατολικά του Νέστου με τις μεγάλες πόλεις, Μαρώνεια, Άβδηρα και Αίνο, που είχε καταλάβει κατά τον Γ΄ Συριακό πόλεμο (241- 202 π. Χ.).⁸¹

---

⁸⁰Κων/ντία Γιόρτσου, Ελληνική Ιστορία, Αρχαίος Ελληνικός Κόσμος, τόμος Α΄, κεφ.4, ακαδ.έτος 2008-2009, σελ.4

⁸¹ Άρθρο «Φίλιππος Ε΄, ο πρώτος Μακεδόνας Βασιλιάς που συγκρούστηκε με τη Ρώμη» από το περιοδικό «Στρατιωτική Ιστορία» του Δημ. Σ. Μπελέζου, τεύχος 97, Σεπτέμβριος 2004

Ο Φίλιππος και τις δύο φορές απέρριψε το αίτημα των Ρωμαίων, που του μετέφερε επιτροπή της Συγκλήτου. Στα μέσα του θέρους το 200 π. Χ. ελήφθη απόφαση να μεταβεί στρατός στην Ιλλυρία για τη διεξαγωγή του πολέμου. Το 200 και 199 π. Χ. δεν έγινε κάποια αποφασιστική επιχείρηση. Τα πράγματα πήραν νέα τροπή από το 198 π. Χ., όταν ο Φλαμίνιος ανέλαβε ως ύπατος την ευθύνη για τη διεξαγωγή του πολέμου. Ενώ προηγουμένως γίνονταν μικρότερες επιχειρήσεις, εκείνη τη φορά έγινε μια μεγάλη μάχη, τον Ιούνιο του 197 π. Χ., στις Κυνός Κεφαλές, η οποία και έκρινε την έκβαση του πολέμου. Τη σημασία του Β΄ Μακεδονικού πολέμου και της μάχης αυτής διαπιστώνουμε κυρίως αν λάβουμε υπόψη μας τους όρους της συνθήκης που ανακοίνωσε ο Φλαμίνιος στο Φίλιππο και που το 196 π. Χ. εστάλη για επικύρωση στη Ρώμη.

Οι όροι της ειρήνης, που δείχνουν τη σημασία της έκβασης του Μακεδονικού πολέμου, την επέκταση της ρωμαϊκής πολιτικής, αφού για πρώτη φορά υπήρχε ενεργός συμμετοχή και ανάμειξη στα ελληνικά πράγματα, και την έναρξη της ηγεμονικής πολιτικής της Ρώμης⁸², ήταν οι εξής:

I. Ο Φίλιππος υποχρεωνόταν να εγκαταλείψει όλες τις κτήσεις του στην Ασία και στην Ευρώπη, εκτός από τη Μακεδονία, και να αποσύρει τις φρουρές που διατηρούσε εκτός των ορίων της Μακεδονίας.

---

⁸² Ο όρος ηγεμονία υποδηλώνει ότι δεν πρόκειται για κατάκτηση, αλλά για ρυθμιστική παρέμβαση.

II. Υποχρεούταν να παραδώσει όλους τους αυτόμολους⁸³ και τους αιχμαλώτους στη Ρώμη.

III. Υποχρεούταν να παραδώσει στη Ρώμη όλο το στόλο του, εκτός από πέντε ελαφρά πλοία και το βασιλικό πλοίο.

IV. Έπρεπε να καταβάλει ως πολεμική αποζημίωση στη Ρώμη χίλια τάλαντα και να συνάψει συνθήκη συμμαχίας με τον όρο να εκστρατεύσει μαζί με τους Ρωμαίους.

V. Τέλος, ο μικρότερος γιός του στάλθηκε ως όμηρος στη Ρώμη.⁸⁴

Το 196 π.Χ. στο στάδιο της Κορίνθου ενώπιον του συγκεντρωμένου πλήθους ο Φλαμίνιος διακήρυξε την αυτονομία και την ελευθερία των ελληνικών πόλεων. Ο ίδιος ήταν ο πρώτος Ρωμαίος στον οποίο αποδόθηκαν λατρευτικές τιμές από τους Έλληνες ως δείγμα ευγνωμοσύνης. Ο Φλαμίνιος έμεινε στην Ελλάδα ως το 194 π. Χ., οπότε ανακλήθηκε στη Ρώμη, όπου επέστρεψε παίρνοντας μαζί του πολλά έργα τέχνης, με τα οποία κόσμησε τον θρίαμβό του. Ο Β΄ Μακεδονικός πόλεμος, λοιπόν, αποτελεί σημαντική τομή, καθώς είναι η πρώτη φορά που οι Ρωμαίοι παρεμβαίνουν ρυθμιστικά στα ελληνικά πράγματα.

Ο Φίλιππος Ε΄ ήταν ο πιο διάσημος από τους Αντιγονίδες και είχε ως πρότυπό του το Φίλιππο Β΄. Ήταν ο μόνος από τους Αντιγονίδες που επεκτάθηκε ανατολικά του Νέστου, το 202 π.Χ. και το 187 π.Χ. Αν και ηττήθηκε από τη Ρώμη, ανασυγκρότησε το κράτος του και το 187

---

⁸³ αυτόμολος: Αυτός που εγκαταλείπει την προηγούμενη ιδεολογία του και υιοθετεί αντίθετη ιδεολογία ή προσχωρεί σε αντίθετη παράταξη.

⁸⁴ Μ. Rostovtzeff, Ρωμαϊκή Ιστορία, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 1984, σελ.85

π.Χ. κατάφερε να καταλάβει τις ελληνικές πόλεις ανάμεσα στους ποταμούς Νέστο και Έβρο, Μαρώνεια, Άβδηρα και Αίνο. Όμως, στην ίδια περιοχή ζητούσε να κυριαρχήσει και ο Ευμένης Β΄, ανταγωνιστής του Φιλίππου Ε΄ και, αργότερα, του Περσέα. Ο Φίλιππος Ε΄ διεξήγαγε εκστρατείες εναντίον των θρακικών φύλων κατά τα έτη 184, 183 και 181 π. Χ. Το 179 π. Χ., ενώ βρισκόταν σε εκστρατεία, πέθανε και στο θρόνο τον διαδέχτηκε ο Περσέας, ο τελευταίος βασιλιάς του Μακεδονικού βασιλείου (179- 168 π. Χ.).

Με την άνοδο του στο θρόνο, ο Περσέας ζήτησε από τους Ρωμαίους την ανανέωση της συμμαχίας μαζί τους και την αναγνώρισή του από τη ρωμαϊκή σύγκλητο. Ο Ευμένης, όμως, τον διέβαλε ότι δήθεν προετοίμαζε πόλεμο, κάτι που δεν προέκυπτε από τη διπλωματική του δραστηριότητα, από την οποία φαίνεται ότι επιζητούσε καλές σχέσεις με όλα τα ελληνιστικά κράτη, βασίλεια και πόλεις. Ένα περιστατικό, ωστόσο, το 172 π. Χ. δημιούργησε στη Ρώμη την άποψη ότι ο Περσέας είναι επικίνδυνος. Καθώς ο Ευμένης επέστρεφε από ένα ταξίδι του στη Ρώμη, πέρασε από τους Δελφούς, όπου σημειώθηκε μια απόπειρα δολοφονίας εναντίον του. Ηθικός αυτουργός της αποτρόπαιης αυτής κίνησης θεωρήθηκε ο Περσέας. Ακόμα και σήμερα σώζεται ένα μέρος της επιγραφής που αναφέρεται στο συγκεκριμένο περιστατικό με αρνητικό, φυσικά, περιεχόμενο για τον Περσέα. Η επίσημη ρωμαϊκή άποψη ήταν ότι ο Μακεδόνας βασιλιάς ήταν ο ηθικός αυτουργός, πράγμα που ενίσχυσε

το αρνητικό κλίμα εις βάρος του και οδήγησε το 171 π. Χ. στην απόφαση για πόλεμο εναντίον του.⁸⁵

Το 170 και 169 π.Χ. πραγματοποιήθηκαν ελάσσοнос σημασίας επιχειρήσεις στην Ιλλυρία. Η αποφασιστική μάχη δόθηκε στις 22 Ιουνίου 168 π.Χ. στην Πύδνα της Μακεδονίας και έληξε με τη νίκη του ρωμαϊκού στρατού, που είχε ως αρχηγό τον ύπατο Λεύκιο Αιμίλιο Παύλο. Λόγω της διάλυσης του στρατού του, ο Περσέας πέρασε στην Πέλλα και στη συνέχεια στην Αμφίπολη και στη Σαμοθράκη, όπου παραδόθηκε στους Ρωμαίους. Ο θάνατος τον βρήκε στη Ρώμη το 165 π.Χ.

Κεφάλαιο Β΄: Ο Εξελληνισμός των Ιουδαίων.

• Ελληνισμός και Εξελληνισμός

A) Ελληνισμός: Η νέα κουλτούρα, που δημιουργήθηκε σαν αποτέλεσμα της επεκτατικής πολιτικής του Αλεξάνδρου, έγινε γνωστή ως «Ελληνισμός». Αυτή η νέα κουλτούρα -που ήταν μείγμα της ελληνικής παιδείας και τέχνης σε συνδυασμό με τα στοιχεία της ανατολικής παράδοσης, τα οποία είχε φέρει μαζί του ο Αλέξανδρος- θα εξακολουθούσε να υπάρχει και μετά τη Ρωμαϊκή κυριαρχία. Οι Ρωμαίοι θα συνέχιζαν να καλλιεργούν την ελληνική κουλτούρα στις περιοχές της Ανατολικής Μεσογείου, που βρίσκονταν υπό την κυριαρχία τους.

B) Εξελληνισμός: Η διαδικασία καλλιέργειας και εγκαθίδρυσης της ελληνικής κουλτούρας έμεινε γνωστή ως «Εξελληνισμός». Ο Αλέξανδρος και οι διάδοχοί

---

⁸⁵ Michel Austin, *The Hellenistic world from Alexander to the Roman conquest*, Cambridge, second edition, 2006, σελ. 185,

του υιοθέτησαν πολλές τακτικές εξάπλωσης του ελληνισμού. Σύμφωνα μ' αυτές:

1) ίδρυσαν ελληνικές πόλεις- σύμφωνα με το δημοκρατικό ελληνικό πρότυπο,

2) επέβαλαν την ελληνική γλώσσα ως την επίσημη γλώσσα του κράτους, αλλά και τη μόνη γλώσσα που χρησιμοποιόταν στο διεθνές εμπόριο,

3) ίδρυσαν ελληνικά σχολεία-γυμνάσια⁸⁶- για την καλύτερη διάδοση και αφομοίωση της ελληνικής κουλτούρας και,

4) για τον ίδιο ακριβώς σκοπό έχτισαν ελληνικούς ναούς, στάδια και θέατρα.⁸⁷

Την περίοδο αυτή υπήρχε πλέον ριζική επιρροή των ελληνικών αξιών, της αρχιτεκτονικής, του εμπορίου και της γλώσσας στους Ιουδαίους. Πολλοί είχαν ξεκινήσει να δίνουν ελληνικά ονόματα στα παιδιά τους, ενώ και η αρχιτεκτονική των κτιρίων ακολουθούσε τα ελληνικά πρότυπα.

Όπως ήταν φυσικό, όμως, η πίεση για προσαρμογή στις ελληνικές αξίες και τον ελληνικό τρόπο ζωής, και η προσπάθεια αλλαγής της εβραϊκής κοινωνίας, θα έρχονταν σε αντιπαράθεση με την πίστη των Εβραίων, τον Ιουδαϊσμό. Έτσι, λοιπόν, η επανάσταση ενάντια στους ισχυρούς Έλληνες, αναμφίβολα, θα κρατούσε για μεγάλο χρονικό διάστημα.⁸⁸

---

⁸⁶ Μεθόδιος Γ. Φούγιας, Η Ελληνιστική Ιουδαϊκή Παράδοση, Αθήνα, 1995, σελ. 65-67

⁸⁷ M. W. Palmer, History and Literature of the Bible: The Hellenistic Age, 2002

⁸⁸ M. W. Palmer, History and Literature of the Bible, The Hellenistic Age, 2002

- **Το πρόβλημα του Εξελληνισμού στην πρώιμη ελληνιστική περίοδο.**

Η μελέτη για τον εξελληνισμό των Ιουδαίων και η αλληλεπίδραση μεταξύ της ιουδαϊκής και της ελληνιστικής κουλτούρας κατά τη Μακκαβαϊκή περίοδο(από το 333 π.Χ μέχρι το 175 π.Χ) συναντά δύο βασικές δυσκολίες.

Η πρώτη δυσκολία είναι ότι υπάρχουν μονάχα αποσπασματικές και σποραδικές πληροφορίες για τους Ιουδαίους της Παλαιστίνης και της Διασποράς. Ελάχιστες από τις μη ιουδαϊκές φιλολογικές πηγές, οι οποίες περιέχουν διάφορες πληροφορίες, αφορούν στην υιοθέτηση της ελληνικής κουλτούρας από τους Ιουδαίους. Σε γενικές γραμμές τα επιγραφικά, παπυρολογικά και αρχαιολογικά στοιχεία είναι λίγα, και πολλές φορές δύσκολο να ερμηνευθούν. Μπορεί μόνο να υπολογιστεί κατά προσέγγιση η χρονολογία των ιουδαϊκών γραφών, οι οποίες χρησιμοποιούνταν ως έμμεσα στοιχεία της επίδρασης του ελληνισμού, καθώς είτε δεν θα υπήρχαν αναφορές δεσμών με τον ελληνικό κόσμο, είτε οι περιγραφές θα υπέκρυπταν κάποια σκοπιμότητα. Σχεδόν ολόκληρη η ιουδαϊκή λογοτεχνία αυτής της περιόδου είχε ως στόχο τη θρησκευτική και εθνικιστική προπαγάνδα. Έτσι, λοιπόν, έχοντας ως δεδομένο αυτές τις πηγές, δε θα είναι ποτέ δυνατόν να αποκτηθεί μια ολοκληρωμένη εικόνα, παρά μονάχα μια σχετική περιγραφή κάποιων καταστάσεων, που αφορούν στην ταχύτητα και το μέγεθος της διάδοσης και ανάπτυξης του ελληνισμού στην Ανατολή.⁸⁹

---

⁸⁹ Hengel Martin, *Jews, Greeks and Barbarians*, SCM Press LTD, London, 1980

Η δεύτερη σημαντική δυσκολία είναι ότι, παρ' όλο που θα ήταν δυνατή η κατανόηση επίδρασης του ελληνικού στοιχείου από τα μέλη του ιουδαϊκού έθνους της Παλαιστίνης και της Διασποράς, για τη θρησκεία, για τη λογοτεχνία και για τον τρόπο ζωής τους, δυστυχώς οι πολυχρησιμοποιούμενοι όροι του «Ελληνισμού» και «Εξελληνισμού» είναι δυσδιάκριτοι και αμφισβητήσιμοι. Πολλοί ιστορικοί και θεολόγοι τους χρησιμοποιούν συχνά, αλλά αυτό δεν αποτελεί σιγουριά για το τι ακριβώς μπορεί να σημαίνουν και πώς χρησιμοποιούνται. Έτσι, λοιπόν, αξίζει να μελετηθούν προσεκτικά οι παραπάνω όροι.

Ο όρος «Ελληνισμός» δεν είναι μόνο η ιστορική περίοδος μεταξύ της εξάπλωσης του Αλεξάνδρου(334π.Χ) και της Ναυμαχίας στο Άκτιο(31 π.Χ), αλλά και η ονομασία μιας φαινομενικά ξεκάθαρης και καθορισμένης κουλτούρας, η οποία κατόρθωσε να επικρατήσει στον αρχαίο Ιουδαϊσμό.

Αυτή η περιγραφή του «Ελληνισμού» ως μια «παγκόσμια κουλτούρα», η οποία εξαπλώθηκε στα περισσότερα μέρη της Ανατολής, που είχαν κατακτηθεί από τον Αλέξανδρο, έχει τις καταβολές της στον πρώτο μεγάλο ιστορικό της περιόδου, τον Gustav Droysen.⁹⁰ Ο Γερμανός ιστορικός είχε επηρεαστεί κατά πολύ από τη φιλοσοφία της ιστορίας του Hengel. Έτσι, λοιπόν, σύμφωνα με αυτόν, ο ελληνικός κόσμος φαίνεται να έρχεται σε αντίθεση με την αρχαία Ανατολή, ενώ ο

---

⁹⁰ Johann Gustav Droysen , Ιστορία των Επιγόνων του Μεγάλου Αλεξάνδρου, Αθήνα, 2006. Ο Johann Gustav Droysen (1808-1884) ήταν Γερμανός ιστορικός του οποίου το έργο για τον Μ. Αλέξανδρο(Alexander der Große) ήταν η πρώτη ερευνητική εργασία που αντιπροσώπευε μία νέα γερμανική ιστορική σχολή. Στο έργο του, το οποίο αποδείχτηκε περιεκτικό και με μεγάλη ακρίβεια στις πηγές, εξιδανικεύεται η δύναμη όλων όσων ονομάζονταν «μεγάλοι» άνδρες.

«Ελληνισμός» είναι μια σύνθεση πολλών στοιχείων, που βρήκε την ολοκλήρωσή του στον Χριστιανισμό. Πηγές από την αρχαιότητα βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση αυτής της άποψης. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το έργο του Πλούταρχου «Η τύχη και οι αρετές του Μεγάλου Αλεξάνδρου», στο οποίο ο Αλέξανδρος εμφανίζεται όχι μόνο ως κατακτητής του κόσμου, αλλά και ως εκπαιδευτής με φιλοσοφική παιδεία και «εναρμονιστής» του κόσμου, που εκπολίτισε βαρβάρους «βασιλιάδες», «ίδρυσε ελληνικές πόλεις μεταξύ άγριων ανθρώπων» και «δίδαξε τους νόμους και την ειρήνη σε φυλές χωρίς νόμους και εκπαίδευση».⁹¹

Ο Πλούταρχος εμπλουτίζει αυτήν την ιδεαλιστική εικόνα με τις απόψεις των Στωικών, την επιρροή τους για την πολιτική του κόσμου και την εναντίωση στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία την περίοδο της ειρήνης, η οποία μάλιστα είχε γίνει πιο ανθρώπινη και δεν είχε ταρακουνηθεί από την κρίση του 3^{ου} π. Χ. αιώνα. Αρχικά η ιδέα της πολιτικής ενότητας του κόσμου ως μια «ιμπεριαλιστική ιδέα» ήταν ακόμα εντελώς ξένη στη σκέψη των Ελλήνων. Αντίθετα τη βρίσκουμε στην περσική αυτοκρατορία-την οποία οι Έλληνες θεωρούσαν βαρβαρική- και αργότερα στην εβραϊκή αποκαλυπτική γλώσσα. Στην πραγματικότητα ο Αλέξανδρος ξεκίνησε την επέκτασή του σαν έναν εκδικητικό πόλεμο.

Ακόμα και σήμερα οι μελετητές έρχονται σε αντιπαράθεση για το πότε και με ποιον τρόπο του γεννήθηκε η ιδέα να κυβερνήσει τον κόσμο. Αυτό σημαίνει ότι η ιδέα της αυτόνομης «ελληνιστικής κουλτούρας»,

---

⁹¹ Πλούταρχος, Περί της Αλεξάνδρου Τύχης ή Αρετής, Λόγος α'-β'

όσον αφορά στην ανάπτυξη που στηρίζεται στη φιλοσοφική και πολιτική ιδέα της ανθρωπιστικής συγχώνευσης του κόσμου, μπορεί με δυσκολία να προβληθεί στην πρώιμη ελληνιστική περίοδο της Αλεξανδρινής εκστρατείας. Οι νικητές, λοιπόν, Μακεδόνες είχαν γίνει δεκτοί μόνο στα υψηλά κοινωνικά και οικονομικά στρώματα της ελληνικής κουλτούρας. Τόσο ο Δημοσθένης, που μισούσε τους Μακεδόνες, όσο και Ισοκράτης, που θαύμαζε τον Φίλιππο Β΄, εξακολουθούν να τους χαρακτηρίζουν ως «βαρβάρους»⁹².

Αν δε λάβουμε υπόψη μας την παρουσία του Αλεξάνδρου, ο οποίος ήταν μια εξέχουσα προσωπικότητα, αυτοί σίγουρα δεν είχαν «ιεραποστολικό ζήλο» για τον πολιτισμό. Ακόμα και ο νεαρός βασιλιάς, προφανώς, δεν έκανε τίποτα περισσότερο από το να στοχεύει στη συνένωση της νέας κυρίαρχης Μακεδονικής τάξης με την παλιά αριστοκρατία, έχοντας ως κύριο μέλημά του την σταθεροποίηση της τεράστιας επικράτειας πάνω στην οποία κυριαρχούσε. Με άλλα λόγια το κίνητρό του πήγαζε από την πραγματική θέληση για πολιτική εξουσία παρά για ανθρωπιστικό έργο. Μεγάλη σημασία είχε και το γεγονός ότι η σύναξη του μακεδονικού στρατού, που έγινε αμέσως μετά το θάνατο του βασιλιά, εγκατέλειψε τα επεκτατικά, πολιτικά σχέδια.

Έτσι, λοιπόν, αρχικά το ενδιαφέρον των Διαδόχων και των μετέπειτα βασιλιάδων βρισκόταν όχι τόσο στην επέκταση της ελληνικής κουλτούρας προς τα Ανατολικά, όσο στο να εξασφαλίσουν και να επεκτείνουν

---

⁹²Δημοσθένης, Γ΄ Φιλιππικός, κεφ. 31: "Ού μόνον ούχ Έλληνος όντος ουδέ προσηκόντως ουδέν τοις Έλλησιν, αλλ' ουδέ βαρβάρου εντεύθεν όθεν καλόν ειπείν, αλλ' ολέθρου Μακεδόνας, όθεν ουδ' ανδράποδον σπουδαίον ουδέν εν πρότερον πριάσθαι"

την προσωπική τους εξουσία και περιουσία. Αυτό γινόταν με την ολοένα λιγότερη ανάμειξή τους με τους Ανατολίτες, παρά με το να έρχονται σε επαφή μαζί τους, καθώς και με την αξιοποίηση των Μακεδόνων και Ελλήνων τόσο σε στρατιωτικά θέματα όσο και στη βασιλική διοίκηση. Η εξουσία του βασιλιά στηριζόταν στη Μακεδονική φάλαγγα, στους Έλληνες μισθοφόρους, αξιωματούχους και τεχνίτες. Όπως γίνεται κατανοητό, ο βασιλιάς χρειαζόταν συνεργάτες ικανούς να σκεφτούν λογικά, με οργανωτικό ταλέντο και όσο ήταν δυνατόν χωρίς ηθικούς ενδοιασμούς. Έτσι, οι βασιλιάδες ίδρυσαν πολυάριθμες πόλεις και στρατιωτικές βάσεις στα εδάφη που είχαν κατακτήσει, προκειμένου να διασφαλίσουν την εξουσία τους.⁹³

Η πολιτιστική ενότητα του νέου ελληνιστικού κόσμου, ο οποίος είχε μεγαλώσει τόσο πολύ, δεν βρίσκονταν στο πεδίο του στόχου τους. Αντίθετα, από το θάνατο του Αλεξάνδρου μέχρι και την τελική νίκη της Ρώμης, συχνά προσανατολιζόνταν σε μια στενόμυαλη εμπορική πολιτική, αμοιβαίου διαχωρισμού, αποκόλλησης και αφανισμού του ενός από τον άλλο μέσω συνεχών αυτοκαταστροφικών πολέμων. Σύμφωνα με τις ιστορικές πηγές, «η εποχή του ελληνισμού» δεν έφτασε στο τέλος της με τη ναυμαχία στο Άκτιο(31 π. Χ.). Αυτό ήταν το σημείο όπου πραγματικά άρχισε να ασκεί μια βαθιά επιρροή στους ανθρώπους.

Είναι αξιοσημείωτο ότι ο νεωτερισμός της χρήσης του λέξης «αφελληνισμός» βρίσκεται για πρώτη φορά στα συγγράμματα του Ιουδαίου, Φίλωνα του Αλεξανδρέως. Στο εγκώμιό του στον αυτοκράτορα

---

⁹³ Hengel Martin, *Jews, Greeks and Barbarians*, SCM Press LTD, London, 1980

Αύγουστο απαριθμεί τα οφέλη που έφερε η ρωμαϊκή κυριαρχία, αναφερόμενος στο τέλος των εμφύλιων πολέμων, στην απειλή των πειρατών, στην ειρηνοποίηση των «άγριων και κτηνωδών ανθρώπων» και, τέλος, στον «εξελληνισμό» των βαρβάρων. «Αυτός επέκτεινε την Ελλάδα με πολλά άλλα ελληνικά εδάφη και εξελλήνισε τα περισσότερα σημαντικά μέρη του βαρβαρικού κόσμου, ένας φύλακας της ειρήνης, ο οποίος έδωσε στον κάθε άνθρωπο ό, τι του ανήκε...»(Legatio ad Gaium,147). Αυτή η μεταβατική χρήση του «εξελληνισμού» εμφανίζεται ξανά πολύ αργότερα στο Λίβανο. Από την άλλη μεριά το θέμα που σχετίζεται με τον Αλέξανδρο εμφανίζεται ξανά στα έργα του Πλούταρχου. Με άλλα λόγια το πολιτιστικό πρόγραμμα του «εξελληνισμού» των βαρβάρων γίνεται αντικείμενο μελέτης μόνο την εποχή των Ρωμαίων.

Γι' αυτόν το λόγο το θέμα της «αμοιβαίας εσωτερικής διείσδυσης» του Ιουδαϊσμού και του Ελληνισμού είναι ένα πολύπλοκο και σε πολλά σημεία αντιφατικό φαινόμενο, που πρέπει να μελετηθεί σε περισσότερα από ένα επίπεδα. Το πρώτο μέλημα, όμως, πρέπει να είναι η σχολαστική εξέταση των δυσδιάκριτων και αντιφατικών όρων του «Ελληνισμού» και «Εξελληνισμού» σε σχέση με τα συγκεκριμένα κάθε φορά ιστορικά φαινόμενα.⁹⁴

---

⁹⁴ Martin Hengel, *Jews, Greeks and Barbarians*, SCM Press LTD, London,1980

- **Ο εξελληνισμός των Ιουδαίων**

«Και πολλοί από Ισραήλ ευδόκησαν τη λατρεία αυτού και έθυσαν τοις ειδώλοις και εβεβήλωσαν το Σάββατο».⁹⁵

Είναι άξιο απορίας το πόσο γρήγορα οι Εβραίοι στην πτολεμαϊκή Αίγυπτο σταμάτησαν την αραμαϊκή και υιοθέτησαν την ελληνική γλώσσα⁹⁶. Ο εξελληνισμός των Ιουδαίων, επιβεβλημένος δια διατάγματος, μόλυνε τη γλώσσα τους, τα ήθη και τα έθιμά τους και, τελικά, τη θρησκεία τους. Στην Παλαιστίνη και τη Βαβυλώνα τα εβραϊκά παρέμειναν προφορική γλώσσα.⁹⁷ Η προφορική παράδοση στα Αραμαϊκά ήταν επαρκής. Στην Αίγυπτο η γνώση των Εβραϊκών έγινε σταδιακά απόλυτα αναγκαία, καθώς υπήρξε μια έντονη έλξη της ελληνικής λογοτεχνίας προς αυτήν την κατεύθυνση. Το Τορά έπρεπε να γίνει προσιτό στα Ελληνικά τόσο για θρησκευτικούς όσο και ακαδημαϊκούς λόγους.⁹⁸

Από την εποχή των Πτολεμαίων έχουμε σημαντικό αρχαιολογικό υλικό, το οποίο φωτίζει αρκετά σημεία της Αγίας Γραφής, ενώ για την Ιουδαία και τους γείτονές της έχουμε πληροφορίες από τα αρχεία του Ζήνωνος, ενός αξιωματικού της κυβέρνησης του Πτολεμαίου Β΄, από τα οποία πληροφορούμαστε για την κατάσταση που επικρατούσε στην Ιορδανία. Εξάλλου επιγραφές του 3^{ου} π. Χ. αιώνα, δύο Ιουδαιο-Αραμαϊκοί πάπυροι και οχτώ όστρακα από το Edfu της Άνω Αιγύπτου

---

⁹⁵ Πρβλ. Μακκ. Α΄1,43

⁹⁶ Ronald Williamson, *Jews in the Hellenistic World*, Philo, Cambridge: Cambridge University Press, 1989, σελ 6

⁹⁷ Arnaldo Momigliano, *Ξένη Σοφία: Τα όρια του Εξελληνισμού στην Αρχαιότητα*, Cambridge university Press, 1975, σ 90.

⁹⁸ Max Dimont, *Jews, God and History*, New York, The New American Library, 1962, σελ.82

και την τοποθεσία Ζαγουιγέτ έλ Μεττίν , μαρτυρούν την παρουσία των Ιουδαίων στην Αίγυπτο. Επίσης, υπάρχουν επιγραφές σε αρχαίους τάφους της Αλεξάνδρειας και επιγραφές σε νομίσματα που βρέθηκαν γύρω από αυτή όπου τα κύρια ονόματα των επιγραφών είναι γραμμένα στην αραμαϊκή και ελληνική.

Κατά τα έτη της βασιλείας του ο Πτολεμαίος Β΄ ο Φιλάδελφος (285-246 π. Χ), ο οποίος έτρεφε ιδιαίτερη αγάπη στα γράμματα, έστειλε στα Ιεροσόλυμα τον Αριστέα τον Αλεξανδρέα, αρχηγό της φρουράς του, στον αρχιερέα Ελεάζαρον και ζήτησε το κείμενο της Πεντατεύχου της Παλαιάς Διαθήκης για να μεταφραστεί στα ελληνικά και να συμπεριληφθεί στη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας.⁹⁹ Το γεγονός αυτό διηγείται ο ίδιος ο Αριστέας, ο οποίος αναφέρει ότι ο Ιουδαίος αρχιερέας έστειλε μαζί με το κείμενο και εβδομήντα δύο σοφούς γραμματείς και ικανούς γλωσσολόγους για το έργο της μετάφρασης. Βέβαια, υπάρχουν πολλοί που αμφισβητούν τη γνησιότητα της επιστολής. Ένας από αυτούς είναι ο Μεθόδιος Φούγιας, που χαρακτηρίζει την επιστολή «ψευδεπίγραφη» και «τέχνασμα».¹⁰⁰

- **Η μετάφραση των Εβδομήκοντα**

Οι μεταφραστές άρχισαν τη ερμηνεία του «Νόμου» της Πεντατεύχου στο νησί Φάρος, το οποίο βρισκόταν έξω από την Αλεξάνδρεια και ήταν γνωστό από τον περίφημο φάρο του, γνωστός ως Φάρος της Αλεξάνδρειας, με ύψος 180 μέτρα, έργο του Πτολεμαίου

---

⁹⁹ Arnaldo Momigliano, *Alien Wisdom*. σ 90.

¹⁰⁰ Μεθόδιος Φούγιας, *Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός*, Αθήνα, 1995, σελ. 111, 114, 123

Α΄ του Σωτήρος (323- 285 π. Χ), καθώς και ένα από τα επτά θαύματα του τότε κόσμου.

Κατά τον Αριστέα¹⁰¹, οι εβδομήντα δύο μεταφραστές εργάζονταν χωριστά και όταν τελείωσαν την συγγραφή τους και συνέκριναν τις μεταφράσεις τους είδαν ότι τα κείμενά τους συμφωνούσαν. Βέβαια, επειδή η μετάφραση κάθε βιβλίου έγινε από διαφορετικό άτομο, δεν μπορούμε να τη θεωρήσουμε ως ένα ενιαίο έργο, αλλά ως μια συλλογή μεταφράσεων. Το γεγονός αυτό εμποδίζει τους μελετητές να εξετάσουν το σύνολο του κειμένου με σταθερά κριτήρια, καθώς οι μεταφραστές διαφέρουν τόσο ως προς την τεχνική που ακολουθούν στη μετάφραση, όσο και ως προς το επίπεδο γνώσης των Εβραϊκών.¹⁰²

Η μετάφραση όλων των βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης στην ελληνική ολοκληρώθηκε κατά τα επόμενα εκατό χρόνια έτσι ώστε το 132 π.Χ. όχι μόνο η Πεντάτευχος και οι προφήτες, αλλά και τα λεγόμενα «Αγιόγραφα» είχαν μεταφραστεί και χρησιμοποιούνταν από τους Εβραίους. Ο Ιουδαίος ιστοριογράφος, Ευπόλεμος, χρησιμοποίησε την ελληνική μετάφραση των βιβλίων των Παραλειπομένων στα μέσα του 2^{ου} π.Χ. αιώνα, ενώ ο Αριστέας χρησιμοποίησε τη μετάφραση του Ιώβ στις αρχές του 1^{ου} π.Χ. αιώνα.¹⁰³

Η μετάφραση αυτή έμεινε γνωστή ως μετάφραση των Εβδομήκοντα εξαιτίας του αριθμού των μεταφραστών, οι οποίοι αν και ήταν εβδομήντα δύο

---

¹⁰¹ G.Howard, The Letter of Aristeas and Diaspora Judaism, JTHJ 22, 1971, σελ. 337-348

¹⁰² Καϊμάκης Δημήτριος, «Τα Ελοχίμ δεν θα παραχθούν εις τον αιώνα..», Θεσσαλονίκη, 2006, σελ.122

¹⁰³ Χρ. Παπαδόπουλος, Ελληνισταί Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας, Εκκλησιαστικός Φάρος, τόμος 13, 1914, σελ.574

ωστόσο προς χάριν συντομίας ονομάστηκε μετάφραση των Εβδομήκοντα (των Ο΄) και είναι η παλαιότερη και σπουδαιότερη μετάφραση του πρωτότυπου εβραϊκού κειμένου της Παλαιάς Διαθήκης. Επίσης, της έχει δοθεί και η ονομασία «Αλεξανδρινή» μετάφραση, εξαιτίας του τόπου της πραγματοποίησής της. Σε κάθε περίπτωση, η Παλαιά Διαθήκη ήταν πλέον διαθέσιμη στον ελληνόφωνο πληθυσμό, εβραϊκό και εθνικό.

Συμβολίζεται στην ελληνική βιβλιογραφία ως **Ο΄** (ο αριθμός εβδομήντα στον αλφαβητικό τρόπο αρίθμησης, δηλαδή «κατά τους εβδομήκοντα») και στην αγγλική βιβλιογραφία ως **LXX** (ο αριθμός εβδομήντα στον λατινικό τρόπο αρίθμησης, ή αλλιώς *Septuaginta*).

Σύμφωνα με τον Elias J. Bickerman: «Χωρίς τη μετάφραση της Παλαιάς Διαθήκης στην ελληνική γλώσσα στο Φάρο της Αλεξάνδρειας υπό την αιγίδα του Πτολεμαίου Β΄ Φιλάδελφου (282- 246 π. Χ.), το Λονδίνο και η Ρώμη θα ήσαν ακόμη ειδωλολάτρες και η Αγία Γραφή δε θα ήταν καλύτερα γνωστή απ' ό τι είναι το Αιγυπτιακό Βιβλίο των Νεκρών».¹⁰⁴

Σημαντικός αριθμός αποσπασμάτων της Μετάφρασης των Εβδομήκοντα, τα οποία είναι γραμμένα σε πάπυρο, έχει διασωθεί ως τις μέρες μας και είναι διαθέσιμος για μελέτη. Αυτά είναι ιδιαίτερα πολύτιμα, επειδή ανήκουν στους πρώτους Χριστιανικούς χρόνους και βοηθούν να καθοριστεί τι ακριβώς έλεγε αρχικά το κείμενο της Μετάφρασης των Εβδομήκοντα. Η συλλογή των Παπύρων Φουάντ (Αρ. 266 στον Κατάλογο Χειρογράφων)

---

¹⁰⁴ Elias J. Bickermann, *The Jews in the Greek Age*, Harvard University Press, 1988, σελ.101

¹⁰⁵ ανακαλύφθηκε στην Αίγυπτο το έτος 1939 και έχει εξακριβωθεί ότι είναι του 1ου αιώνα Π.Κ.Χ. Αυτή περιέχει τμήματα των βιβλίων της Γένεσης και του Δευτερονομίου. Άλλοι πάπυροι χρονολογούνται στον 4ο αιώνα Κ.Χ./μ.Χ. περίπου, τότε που άρχισε να χρησιμοποιείται ως υλικό για τα χειρόγραφα η πιο ανθεκτική περγαμνή βέλουμ (vellum), που ήταν εξαιρετης ποιότητας και φτιαχνόταν συνήθως από δέρμα μοσχαριού, αρνιού ή κατσικιού.

Σήμερα υπάρχουν διαθέσιμα εκατοντάδες χειρόγραφα της ελληνικής Μετάφρασης των Εβδομήκοντα σε περγαμνή βέλουμ, καθώς και σε άλλα είδη περγαμνής. Μερικά απ' αυτά, που γράφτηκαν μεταξύ του 4ου και του 9ου αιώνα Κ.Χ., είναι σημαντικά, επειδή καλύπτουν μεγάλα τμήματα των Εβραϊκών Γραφών. Είναι γνωστά ως μεγαλογράμματα, γιατί είναι γραμμένα μόνο με μεγάλους κεφαλαίους χαρακτήρες που δεν ενώνονται μεταξύ τους. Τα υπόλοιπα λέγονται μικρογράμματα, γιατί είναι γραμμένα με μικρότερους χαρακτήρες επισεσυρμένης γραφής¹⁰⁶. Τα μικρογράμματα χειρόγραφα προτιμούνταν από τον 9ο αιώνα ως τότε που εφευρέθηκε η τυπογραφία. Τα σημαντικότερα μεγαλογράμματα χειρόγραφα του 4ου και 5ου αιώνα, δηλαδή το Βατικανό Αρ. 1209, το Σιναϊτικό και το Αλεξανδρινό, περιέχουν όλα την ελληνική Μετάφραση των Εβδομήκοντα με μερικές μικροπαραλλαγές.

---

¹⁰⁵ Ένα άλλο χειρόγραφο, του πρώτου αιώνα Π.Κ.Χ., είναι ο Πάπυρος Φουάντ 266 (ιδιοκτησία της Αιγυπτιακής Εταιρίας Παπυρολογίας, του Καΐρου), Σε διάφορα σημεία του, εμφανίζεται μέσα στο ελληνικό κείμενο η Τετραγράμμη μορφή του θείου ονόματος (ΓΧΒΧ στην ελληνική) γραμμένη με κάπως τετράγωνους εβραϊκούς χαρακτήρες.

¹⁰⁶ Επισεσυρμένη γραφή: εξελιγμένη γραφή του αρχαίου ελληνικού αλφαβήτου κατά τη Βυζαντινή περίοδο, από κεφαλαιογράμμη σε μικρογράμμη γραφή με ποικιλία καλλιγραφικών συνδέσμων και συμπλεγμάτων, που αποτελείται από μικρά γράμματα ενωμένα μεταξύ τους.

Η Μετάφραση των Ο΄ απετέλεσε και αποτελεί την επίσημη και αυθεντική Βίβλο της Ορθόδοξης Εκκλησίας και η αναμφισβήτητη θεολογική σπουδαιότητα της επιβεβαιώνεται πολλαπλά, μέσα από τη λειτουργική και την εκκλησιαστική πράξη, από τον 1ο αιώνα μέχρι και σήμερα. Είναι μια γέφυρα επικοινωνίας, που έφερε τους Έλληνες σε επαφή με έναν λαό, τον οποίο μέχρι τότε θεωρούσαν βάρβαρο.¹⁰⁷

- **Η χρήση της ελληνικής γλώσσας και η επικράτηση της Κοινής**

Η οικουμενικότητα του ελληνιστικού πολιτισμού γίνεται φανερή από τη χρήση της ελληνικής γλώσσας όχι μόνο μεταξύ των Ελλήνων, αλλά και των εξελληνισμένων γηγενών.

Έτσι, λοιπόν, ορισμένοι άνθρωποι ή ακόμη και ολόκληροι λαοί, καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας, εμφανίζονται να χρησιμοποιούν για διάφορους λόγους (γεωγραφική θέση, επαυξημένο μορφωτικό επίπεδο, επαγγελματικές ανάγκες), περισσότερες από μία γλώσσες, προκειμένου να επικοινωνούν μεταξύ τους και με τον υπόλοιπο κόσμο. Κατά συνέπεια, προβαίνουν και στην εξύμνηση και δοξολογία του Θεού, χρησιμοποιώντας άλλοτε μόνον τη μητρική γλώσσα και άλλοτε μία δεύτερη ή και περισσότερες γλώσσες, αναμιγνύοντας μεταξύ των γλωσσών τα φθογγολογικά, γραμματικά, συντακτικά και

---

¹⁰⁷Καϊμάκης Δημήτριος, «Τα Ελοχίμ δεν θα ταραχθούν εις τον αιώνα..», Θεσσαλονίκη, 2006, σελ.121

υπόλοιπα γλωσσολογικά στοιχεία. Βέβαια, η ύπαρξη και χρήση πολλών γλωσσών δεν συνεπάγεται και με την αποκοπή των παραδόσεων του κάθε λαού.¹⁰⁸

Ο Α. Momigliano τονίζει ότι οι Εβραίοι ήταν δίγλωσσοι, αλλά η δεύτερή τους γλώσσα, η Αραμαϊκή, επέτρεπε σε αυτούς να συνεννοούνται με τους Πέρσες, τους Βαβυλωνίους και τους Αιγυπτίους, όχι όμως και με τους Έλληνες.¹⁰⁹ Γι' αυτό, ήταν ανάγκη να μάθουν και Ελληνικά, για να έρθουν σε επαφή με το ελληνικό εμπόριο, και άρα και με τον ελληνικό πολιτισμό, καθώς ήταν και οι ίδιοι οι Εβραίοι έμποροι και ταξιδευτές.

Οι τρεις, λοιπόν, επαρχίες της Παλαιστίνης, η Ιουδαία, η Γαλιλαία και η Περαιά, μολονότι κατοικούνταν από Ιουδαίους, Σύριους, Έλληνες και Ρωμαίους, διατήρησαν την ιουδαϊκή συνείδηση και τα κοινά ήθη και έθιμα¹¹⁰. Η εμφάνιση της Ελληνικής γλώσσας παραμέρισε την Αραμαϊκή, χωρίς όμως να την αντικαταστάσει. Η επίδραση της Λατινικής γλώσσας στον ιουδαϊκό λόγο στάθηκε κατά πολύ μικρότερη, διότι οι Ρωμαίοι, υπάλληλοι και μη, επικοινωνούσαν και μεταξύ τους και στις λοιπές εσωτερικές υπηρεσιακές τους υποθέσεις, στον χώρο της Παλαιστίνης, μέσω της Ελληνικής γλώσσας.

Η επίδραση του Ελληνισμού στον Ιουδαϊσμό της ελληνιστικής περιόδου άρχισε στο επίπεδο της πολιτικοκοινωνικής ζωής και κορυφώθηκε στα γράμματα

---

¹⁰⁸ Μεθόδιος Γ. Φούγιας, *Η Ελληνιστική Ιουδαϊκή Παράδοση*, Αθήνα, 1995, σελ. 105-108

¹⁰⁹ Α. Momigliano, *Ξένη σοφία*, μετάφρ. Α. Κατσιβελάκη, Αθήνα 1998, σελ. 25-28, 136

¹¹⁰ Γ. Γαλίτη, *Ιστορία εποχής της Καινής Διαθήκης*, έκδοση Ε', εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1991, σσ. 96-100.

και στη θρησκεία γενικότερα¹¹¹. Η διείσδυση αυτή της ελληνικής παιδείας οδήγησε βαθμιαία στην εμφάνιση μιας πολιτιστικής κατάστασης, η οποία θα έφερε μεγάλη σημασία κατά τις πρώτες ημέρες του Χριστιανισμού: στην ύπαρξη μιας ομάδας με διπλό γλωσσικό ιδίωμα, εβραϊκό-αραμαϊκό και ελληνικό. Σύμφωνα με το βιβλίο των Πράξεων των Αποστόλων¹¹² η πρώτη εμφάνιση του ελληνόφωνου ιουδαϊκού Χριστιανισμού έλαβε χώρα στην Παλαιστίνη.

Αυτό συνέβη γιατί η περιοχή της Παλαιστίνης υπήρξε, από την αρχαιότητα ακόμη, σταυροδρόμι συνάντησης και ανασύνθεσης των μεγάλων πολιτισμών της Αιγύπτου, της Μεσοποταμίας και της Μικράς Ασίας. Έτσι, σε κάθε βιβλικό και κοσμικό κείμενο αντικατοπτρίζονται οι διάφορες γλωσσικές ιδιομορφίες της συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου μέσα στον οποίο διαμορφώθηκαν¹¹³.

Επίσης, στην ίδια την Παλαιστίνη ο βαθμιαίος, αλλά έντονος εξελληνισμός της Ιουδαϊκής αριστοκρατίας - όχι μόνον ως προς τη γλώσσα αλλά και στα ήθη και στα έθιμα- που είχε σημειωθεί πριν από την επανάσταση των Μακκαβαίων στα 166 π.Χ., φαίνεται πως σχετιζόταν και με την έντονη επιθυμία των μελών της να συνεχίσουν να συμμετέχουν στην εξουσία. Σημαντικός παράγοντας που ενίσχυε την πολυγλωσσία και τη διγλωσσία στάθηκε το γεγονός ότι τα ελληνιστικά βασίλεια της Αιγύπτου και της

---

¹¹¹ Ιωάννη Ζηζιούλα, «Ελληνισμός και Χριστιανισμός. Η συνάντηση των δύο κόσμων», Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. Στ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1980, σελ. 520-527

¹¹² Πράξ. 6, 1

¹¹³ Μιλτιάδη Κωνσταντίνου, «Το πολιτιστικό περιβάλλον της Παλαιάς Διαθήκης», ΚΑΙΡΟΣ, Τόμος τιμητικός στον ομότιμο καθηγητά Δαμιανό Δόϊκο, Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Θεσσαλονίκης (Τμήμα Θεολογίας), τόμ. 4 (Νέα Σειρά), Θεσσαλονίκη 1994, σ. 221.

Συρίας στηρίζονταν στις πολυπληθείς μισθοφορικές πολυεθνικές στρατιωτικές δυνάμεις.¹¹⁴

Ήδη από τα χρόνια της Πτολεμαϊκής Αιγύπτου η διγλωσσία ήταν προνόμιο της ανώτερης τάξης των Αιγυπτίων, κάτι που μαρτυρεί και το πλήθος των παπύρων της ελληνιστικής περιόδου⁴³. Όμως, οι Εβραίοι της Πτολεμαϊκής Αιγύπτου, χάρις στην ελληνική μετάφραση της Πεντατεύχου, αποτελούν το πιο γνωστό παράδειγμα εξελληνισμένης εθνικής ομάδας κατά την ελληνιστική περίοδο που έπαψαν να χρησιμοποιούν την Αραμαϊκή. Ο εξελληνισμός τους φαίνεται πως νομιμοποιούσε τη θέση τους ως μελών της γραφειοκρατικής διοικητικής τάξης.

Οι μορφές διγλωσσίας ή πολυγλωσσίας στις κοινότητες των Εβραίων όλων των περιόδων και των περιοχών καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα των κοινωνικών χαρακτήρων: από τους γηγενείς ελληνόφωνους πληθυσμούς με μικρή γνώση της Εβραϊκής μέχρι ομιλητές της Αραμαϊκής με καλή εβραϊκή μόρφωση και γνώση της Ελληνικής¹¹⁵. Στη Γη του Ισραήλ η πολυγλωσσία υπήρξε συνηθέστερη από οπουδήποτε αλλού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της επικράτησης της ελληνικής γλώσσας στους Εβραίους της Διασποράς αποτελεί η ανάγκη που προέκυψε να μεταφραστούν τα κείμενα της Παλαιάς Διαθήκης από τους Εβδομήκοντα (Ο')¹¹⁶.

---

¹¹⁴ Άννας Μίσσιου, «Οι ελληνικοί χρόνοι», Ιστορία Ελληνικής Γλώσσας από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών - Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 2001, σελ. 253-254.

¹¹⁵ Nicolas de Lange, «Ιουδαϊκή Ελληνική», μετάφρ. Ι. Βλαχόπουλος, Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών - Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 473.

¹¹⁶ Α.Φ. Χρηστίδης, «Οι επαφές της ελληνικής με τις άλλες γλώσσες», Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών - Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 533.

Οι τέσσερις κυρίως διάλεκτοι, η αττική, η ιωνική, η δωρική και η αιολική, στις οποίες είχε διαιρεθεί η ελληνική γλώσσα, αντικαταστάθηκε σταδιακά από την Κοινή, την οποία μιλούσαν οι κάτοικοι των χωρών εκείνων στις οποίες επεκτάθηκε η ελληνική επιρροή. Η ελληνιστική γλώσσα διακρίνονταν σε δύο είδη: στην κοινή, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, με την οποία δηλωνόταν η ομιλούμενη γλώσσα, και στη φιλολογική κοινή, την τεχνητή γλώσσα των βιβλίων¹¹⁷. Ότι εμπεριέχει ο όρος «Κοινή» για εμάς υποδηλώνεται και με τον όρο «Αλεξανδρέων διάλεκτος»¹¹⁸.

Η Κοινή ελληνική γλώσσα είναι μία γλώσσα που συναντούμε σε όλα τα κέντρα του ελληνιστικού κόσμου, στη Ρώμη, τη Μικρά Ασία, την Αίγυπτο και τη Συρία, όπως χαρακτηριστικά κωδικοποιεί με τη μουσικότητα της ποιητικής του γλώσσας και ο Αλεξανδρινός ποιητής Κωνσταντίνος Καβάφης λέγοντας χαρακτηριστικά:

«Και την Κοινή Ελληνική Λαλιά ως μέσα στην Βακτριανή την πήγαμαν, ως τους Ινδούς»¹¹⁹. Επίσης, ο Γεώργιος Χατζηδάκης υπογραμμίζει τα εξής: «εν Ασία και Αιγύπτω εγνώσθη τοις Έλλησι κόσμος νέος και πλούσιος φαινομένων, άτινα έχρηζον εκφράσεως, δυσκόλως δε πάνυ θα εξεφράζοντο δια μόνου του εν τη μικρά Αττική το πρώτον κατασκευασθέντος περιορισμένου σχετικώς οργάνου. Κατ' ανάγκην άρα έδει να μεταβληθή

---

¹¹⁷ Σ. Σομπολέβσκη, Η Κοινή Ελληνική γλώσσα εν σχέσει προς την των Αγίων Γραφών, μτφρ. Γρηγόριος Παπαμιχαήλ, εκδ. Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Αλεξάνδρεια, σσ. 7-8.

¹¹⁸ Στυλιανός Καψωμένος, Από την Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 119.

¹¹⁹ Κωνσταντίνος Π. Καβάφης, «Στα 200 π.Χ.», Άπαντα, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, Αθήνα 1995, σ. 108.

και επαυξηθή η σημασία πολλών λέξεων, να πλασθώσιν άλλαι νέαι, να καθορισθή ακριβώς η σημασία άλλων ως επιστημονικών όρων (Αριστοτέλης, Θεόφραστος Στωϊκός), πάντα δε ταύτα, ως εικός, απεμάκρυνον νυν την γλώσσαν από του γνησίου Αττικού τύπου αυτής, ήτοι δια πάντα ταύτα η γλώσσα υπέστη πολλές και μεγάλας κατά την περίοδον ταύτην μεταβολάς»¹²⁰

Ήδη πριν από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου είχε εδραιωθεί στη ευρύτερη λεκάνη του Αιγαίου Πελάγους μία ιδιαίτερη μορφή Κοινής, η οποία σχηματίστηκε με βάση το αττικό ιδίωμα¹²¹. Ο ελληνικός πολιτισμός είχε ήδη ασκήσει επιδράσεις σε μεγάλο βαθμό και στους Ιουδαίους της Παλαιστίνης, αρκετό καιρό πριν από τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου¹²². Το γεγονός αυτό έλαβε μεγαλύτερες διαστάσεις ιδιαίτερα κατά τις προσπάθειες εξελληνισμού των πληθυσμών της Ασίας και της Βόρειας Αφρικής, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν από τους επιγόνους του Μεγάλου Αλεξάνδρου, τους Λαδιγείς και Σελευκιδείς βασιλείς, ίσως ακόμη και από αυτούς των Ηρωδών βασιλέων, και προχώρησε σε τέτοιο σημείο, ώστε στα χρόνια του Ιουδαίου ιστορικού Ιώσηπου (Ιερουσαλήμ 37/38 μ.Χ.- Ρώμη μετά το 100μ.Χ.)¹²³ αρκετοί Ιουδαίοι ήταν σε θέση να μιλήσουν καλά την Ελληνική¹²⁴.

Η γλώσσα των βιβλίων της Καινής Διαθήκης, μελετημένη παραβολικά με την ελληνική της Παλαιάς

---

¹²⁰ Γεώργιος Χατζηδάκης, *Σύντομος Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήναι 1915, σ. 60.

¹²¹ Σ. Σομπολέβσκη, *Η Κοινή Ελληνική γλώσσα εν σχέσει προς την των Αγίων Γραφών*, σ. 8-9.

¹²² Joseph A. Fitzmyer, *The languages of Palestine in the first century A.D.*, *The Catholic Biblical Quarterly*, Volyme XXXII (1970), Edition: The Catholic Biblical Association of America, Washington, σσ. 502-507.

¹²³ Ανώνυμου Συγγραφέα, «Ιώσηπος», *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Larousse-Britannica*, τόμ. 31, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1996, σ. 89.

¹²⁴ Joseph A. Fitzmyer, *The languages of Palestine in the first century A.D.*, σσ. 507-511.

Διαθήκης (μετάφραση των Ο΄), θεωρούταν μέχρι το τέλος του ΙΘ΄ αιώνα ιδιαίτερη διάλεκτος της ελληνικής γλώσσας και ονομαζόταν «Βιβλική Ελληνική γλώσσα»¹²⁵. Ο Deissman, όμως, και άλλοι ερευνητές, μελετώντας παπύρους με κείμενα της καθημερινής ζωής (ιδιωτικές επιστολές, συμβόλαια κ.λπ.) των ελληνιστικών χρόνων, κατέληξαν στο συμπέρασμα πως η γλώσσα της Καινής Διαθήκης είναι η «κοινή» ελληνιστική γλώσσα που αποτελεί τη φυσιολογική εξέλιξη της αρχαίας ελληνικής και της οποίας φυσική συνέχεια είναι η νέα ελληνική¹²⁶.

Κεφάλαιο Γ΄: Αντιδράσεις και εμπόδια, που εμφανίστηκαν.

• Η δυναστεία των Μακκαβαίων και το επαναστατικό τους κίνημα

Οι Μακκαβαίοι είναι οι απόγονοι του Ιούδα, του γιου του Ματθαία, και έδρασαν το 2^ο π. Χ. αιώνα. Η λέξη «Μακκαβαίος» προέρχεται από την αραμαϊκή μακκαβιά(=σφυρί) ή την εβραϊκή μακκάμπι(=αυτός που σφυροκοπά)και ουσιαστικά δηλώνει αυτόν που χτυπά τους εχθρούς. Αργότερα, ονομάστηκαν έτσι όλοι οι Ιουδαίοι που έπαιρναν μέρος στον αγώνα ενάντια στους Σελευκίδες.¹²⁷

---

¹²⁵ Σάββας Αγουρίδης, Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην, Εκδοτικός Οίκος, Αφοί Π. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη ά.χ., σ. 13.

¹²⁶ Ιωάννης Καραβιδόπουλος, Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη, εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2004 (ανατύπωση), σ.122.

¹²⁷ Victor Tcherikover, Hellenistic Civilization and the Jews, Philadelphia,1961,

Οι Μακκαβαίοι¹²⁸ υπήρξαν οι εμψυχωτές της αντίστασης των Ιουδαίων εναντίον των Σελευκιδών, οι οποίοι προσπάθησαν να τους εξελληνίσουν. Ο ιερέας Ματθαίας, αρχηγός της οικογένειας των Μακκαβαίων, μαζί με τους πέντε γιους του, κήρυξε την επανάσταση κατά του βασιλιά της Συρίας, Αντίοχου Δ΄ του Επιφανή, που είχε προσεταιριστεί την ιουδαϊκή αριστοκρατία και την είχε μετατρέψει σε κοινωνικό στήριγμα της πολιτικής του στην Παλαιστίνη.¹²⁹ Η εξέγερση άρχισε το 167 π. Χ. και στρεφόταν κατά των Ιουδαίων «ελληνιστών», εναντίον δηλαδή της ιερατικής αριστοκρατίας και των μεγάλων δουλοκτητών. Ο όρος «ελληνιστής» σήμαινε για τους Ιουδαίους τον εκμεταλλευτή. Στην αρχή οι Μακκαβαίοι δεν είχαν δημιουργήσει τακτικό στρατό, αλλά αντάρτικα σώματα. Από την άλλη τα στρατεύματα του Αντίοχου Δ΄ φρόντιζαν να πραγματοποιούν τις επιθέσεις τους συνήθως το Σάββατο-μέρα αργίας και προσευχής για τους Ιουδαίους- κατορθώνοντας έτσι να έχουν αρχικά τον έλεγχο της κατάστασης.¹³⁰

Σε γενικές γραμμές οι κοινότητες της ιουδαϊκής Διασποράς γνώρισαν ημέρες ευημερίας κατά την περίοδο της επίσημης πολιτικής τής θρησκευτικής ανεκτικότητας, μια κατάσταση που άλλαξε ριζικά το 167 π.Χ. όταν ο βασιλιάς της Συρίας αποφάσισε να ακολουθήσει διαφορετική πολιτική και προσπάθησε να μετατρέψει την Ιερουσαλήμ σε ελληνική πόλη. Ο Αντίοχος Δ΄ ο Επιφανής,

---

¹²⁸ Οι Άγιοι Εφτά Μακκαβαίοι ήταν: ο Αβείμ(Αβιβος), ο Αντώνιος(Αντωνίνος), Γουρίας, Ελεαζάρος, Ευσεβόνος, Αχείμ, Μάρκελλος(Σάμωνας ή Εύλαλος ή Μάρκος). Μαζί τους τιμάται και η μνήμη της μητέρας τους, Σολομονή, και του δασκάλου τους, Ελεαζάρου.

¹²⁹ Gunneweg H. Antonius, Η Ιστορία του Ισραήλ έως την εξέγερση του Βαρ-Κόχβα, μτφρ. Μούρτζιος Ιωάννης, Πουρνάρα, Θεσ/νικη, 1997, σελ.340

¹³⁰ Mitchell G. Bard, Middle East Conflict, 4th Edition, Penguin Group, New York, 2008, σελ. 30-31

που το 171 π.Χ. δολοφόνησε τον αρχιερέα Ιάσονα, θεώρησε σκόπιμο και απαραίτητο για την αποφυγή ενδεχόμενων μελλοντικών επιχειρήσεων κατά της Αιγύπτου, αλλά και για την εσωτερική ασφάλεια του κράτους του, να αποκλείσει κάθε δυνατότητα αναβίωσης της ιουδαϊκής αντίδρασης εξαλείφοντας την ιδιοτυπία του ιουδαϊκού λαού με τον πλήρη εξελληνισμό του. Είχε απαγορεύσει στους Ιουδαίους να λατρεύουν το Θεό τους και να τηρούν τις διατάξεις του Μωσαϊκού Νόμου, όπως για παράδειγμα όσες αναφέρονταν στην περιτομή, ενώ παράλληλα αποφάσισε να διορίζει ο ίδιος τους αρχιερείς.

Το χειρότερο όλων, όμως, ήταν ότι προσέβαλε ό,τι πιο ιερό είχαν οι Ιουδαίοι, το Ναό της Ιερουσαλήμ, το κέντρο λατρείας τους, τον οποίο μετέτρεψε σε Ναό του Ολυμπίου Διός. Το ίδιο έκανε και με το Ναό των Σαμαρειτών¹³¹ στο όρος Γαριζείν, που τον μετέτρεψε σε Ναό του Ξένιου Διός. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι δύο μεγάλους ιερούς ναούς του Ιουδαϊσμού τους μετέτρεψε σε κέντρα «ασωτίας και κώμων» χωρίς, μάλιστα, κανέναν ενδοιασμό. Το 168 π.Χ., εξαιτίας των αντιδράσεων των ευσεβών Ιουδαίων και απογοητευμένος από την αποτυχία του να εισβάλει στην Αίγυπτο, εξαπέστειλε βίαιη επίθεση κατά των ιουδαϊκών θρησκευτικών τελετών. Κατέλαβε την Ιερουσαλήμ, κατέστρεψε τα τείχη, λαφυραγώγησε και βεβήλωσε τον Ναό τελώντας θυσία στον Ολύμπιο Δία, ενώ, τέλος, σταμάτησε κάθε ιουδαϊκή θυσία. Αυτή η κίνηση, βέβαια, προκάλεσε αντιδράσεις, ιδιαίτερα στους κύκλους των νομοδιδασκάλων και των ιερέων, που κατέφυγαν στην

---

¹³¹ Για τους Σαμαρείτες βλ. Δαμιανός Δόϊκος, «Το Σαμαρειτικό Σχίσμα», Γρ.Παλ.74, 1974, σελ.3-21

ύπαιθρο προκειμένου να οργανώσουν εκεί την αντίσταση του αγροτικού πληθυσμού.

Η ένταση κορυφώθηκε όταν, με αφορμή μια επίσημη διαταγμένη επίδειξη για την ομολογία αφοσίωσης στον βασιλιά και την από αυτόν επιβαλλόμενη συγκριτική λατρεία, ο αρχιερέας Ματθαίας σκότωσε επιτόπου έναν, πρόθυμο να θυσιαστεί, αποστάτη του λαού του μαζί με τον βασιλικό υπάλληλο, που διεύθυνε αυτήν τη διαδικασία¹³². Αυτή η κίνηση ήταν ουσιαστικά το έναυσμα για να ξεκινήσει η ένοπλη πλέον αντίσταση. Έτσι, με αρχηγό τον Ματθαία και, μετά το θάνατό του το 166 π. Χ., το γιο του Ιούδα, αλλά και με τη υποστήριξη της κοινότητας των Χασιδαίων¹³³ ξεκίνησε ο ξεσηκωμός του πιστού στον Γιαχβέ λαού.

Ο Αντίοχος Δ΄, που ήταν απασχολημένος με τις προετοιμασίες της μεγάλης εκστρατείας στην Ανατολή, απέτυχε, παρά τις αλλεπάλληλες αποστολές ισχυρών στρατευμάτων, να συντρίψει τους επαναστάτες και, τελικά, υποχρεώθηκε να δεχτεί κάποιο συμβιβασμό και την ανάκληση κάποιων από τα μέτρα που είχε πάρει. Έτσι, λοιπόν, παρατηρούμε ότι μετά τις πρώτες στρατιωτικές επιτυχίες των Μακκαβαίων στη μάχη ενάντια στον Απολλώνιο¹³⁴, η περιορισμένη επανάσταση εξελίχθηκε σε μια οργανωμένη επαναστατική κίνηση, η οποία απειλούσε σοβαρά το καθεστώς των Σελευκιδών στην Ιουδαία, θέτοντας ολοένα και μεγαλύτερους στόχους.

---

¹³² Micheal W. Palmer, *History & Literature of the Bible/The Hellenistic Age: Israel in the Hellenistic Age*, 2002,

¹³³ Πρβλ. Μακκ. Α΄ 2,42

¹³⁴ Ernst Haag, *Das hellenistische Zeitalter: Israel und die Bibel*, W.Kohlhammer, 2003, σελ. 73-74

- **Προσπάθειες αντιμετώπισης του κινήματος των Μακκαβαίων**

Προκειμένου ο Αντίοχος Δ΄ να αντιμετωπίσει τη νέα κατάσταση, διόρισε τον Λυσία ως γενικό κυβερνήτη της δυτικής αυτοκρατορίας, αλλά ταυτόχρονα και κηδεμόνα του γιου του και μετέπειτα βασιλιά, Αντιόχου Ε΄ Ευπάτορος. Ο Λυσίας ωστόσο δεν κατάφερε να περιορίσει την ολοένα αυξανόμενη δράση των Μακκαβαίων, όπως συνέβη και με τον Νικάνορα και τον Γοργία το καλοκαίρι του 165 π. Χ, λόγω του αμείωτου ζήλου των στασιαστών στην Ιουδαία. Ο αρχηγός τους, Ιούδας Μακκαβαίος, όχι απλά επιβλήθηκε στα εχθρικά στρατεύματα, αλλά εκμεταλλεύτηκε αυτήν την ευκαιρία για να κάνει επιπλέον επιχειρήσεις. Έτσι, λοιπόν, κατέλαβε ξανά την Ιερουσαλήμ-με εξαίρεση την Άκρα- και την περιοχή του ναού, όπου και επέτρεψε τον Δεκέμβριο του 165 π. Χ. να γίνονται θυσίες με τον πατροπαράδοτο τρόπο τελετής. Στη συνέχεια έκανε εκστρατείες στις γειτονικές περιοχές προκειμένου να σταθεροποιήσει την εξουσία του και να προσφέρει τη βοήθειά του και στις καταπιεσμένες Ιουδαϊκές μειονότητες της διασποράς.¹³⁵

Για την έγκυρη έρευνα του ιστορικού παρασκηνίου του 165-164 π. Χ. μπορούν να χρησιμοποιηθούν, ως μια αξιόπιστη πηγή, τέσσερα έγγραφα, τα οποία παραδίδονται στο 2^ο βιβλίο των Μακκαβαίων¹³⁶: «¹⁶⁷Ήσαν γάρ αἱ γεγραμμένοι τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιστολαὶ παρὰ μὲν Λυσίου περιέχουσαι τὸν τρόπο τοῦτον. Λυσίας τῷ πλήθει τῶν Ἰουδαίων χαίρειν. ¹⁷Ἰωάννης και

---

¹³⁵ Arnaldo Momigliano, Ξένη Σοφία: Τα όρια του Εξελληνισμού στην Αρχαιότητα, Cambridge university Press, 1975, σελ. 157-162

¹³⁶ Πρβλ. Μακκ.Β΄11,16-38

Αβεσσαλώμ οί πεμφθέντες παρ' ὑμῶν ἐπιδόντες τόν ὑπογεγραμμένον χρηματισμόν ἠξίουν περί τῶν δι' αὐτοῦ σημαιομένων. ¹⁸Ὅσα μὲν οὖν ἔδει καί τῷ βασιλεῖ προσενεχθῆναι, διεσάφησα, ἃ δέ ἦν ἐνδεχόμενα, συνεχώρησεν. ¹⁹ἐάν μὲν οὖν συντηρήσητε τήν εἰς τά πράγματα εὐνοίαν, καί εἰς τό λοιπόν πειράσομαι παραίτιος ἀγαθῶν γενέσθαι. ²⁰ὑπέρ δέ τούτων καί τῶν κατά μέρος ἐντέταλμαι τούτοις τε καί τοῖς παρ' ἐμοῦ διαλεχθῆναι ὑμῖν. ²¹ἔρρωσθε. ἔτους ἑκατοστοῦ τεσσαρακοστοῦ ὀγδόου, Διός Κορινθίου τετράδι καί εἰκάδι.²²Ἡ δέ τοῦ βασιλέως ἐπιστολή περιεῖχεν οὕτως.Βασιλεύς Ἀντίοχος τῷ ἀδελφῷ Λυσία χαίρειν. ²³τοῦ πατρός ἡμῶν εἰς θεούς μεταστάντος βουλόμενοι τους ἐκ τῆς βασιλείας ἀταράχους ὄντας γενέσθαι πρός τήν τῶν ιδίων ἐπιμέλειαν ²⁴ἀκηκοότες τούς Ιουδαίους μη συνευδοκοῦντας τῇ τοῦ πατρός ἐπί τά Ἑλληνικά μεταθέσει, ἀλλά τήν ἑαυτῶν ἀγωγὴν αἰρετίζοντας ἀξιοῦντας συγχωρηθῆναι αὐτοῖς τά νόμιμα, ²⁵αἰρούμενοι οὖν καί τοῦτο τό ἔθνος ἐκτός ταραχῆς εἶναι κρίνομεν τό τε ἱερόν ἀποκατασταθῆναι αὐτοῖς καί πολιτεύεσθαι κατά τά ἐπί τῶν προγόνων αὐτῶν ἔθη. ²⁶ εἴ οὖν ποιήσεις διαπεμψάμενος πρός αὐτούς καί δούς δεξιάς, ὅπως εἰδότες τήν ἡμετέραν προαίρεσιν εὐθυμοι τε ᾄσιν καί ἠδέως διαγίνονται πρός τῇ τῶν ιδίων ἀντιλήμψει.²⁷Πρός δέ τό ἔθνος ἢ τοῦ βασιλέως ἐπιστολή τοιάδε ἦν Βασιλεύς Ἀντίοχος τῇ γερουσία τῶν Ιουδαίων καί τοῖς ἄλλοις Ιουδαίοις χαίρειν. ²⁸εἰ ἔρρωσθε, εἴη ἄν ὡς βουλόμεθα, καί αὐτοί δέ ὑγιαίνομεν. ²⁹ἐνεφάνισεν ἡμῖν Μενέλαος βούλεσθαι κατελθόντας ὑμᾶς γίνεσθαι πρός τοῖς ἰδίοις. ³⁰τοῖς οὖν καταπορευομένοις μέχρι τριακάδος Ξανθικοῦ ὑπάρξει δεξιά μετά τῆς ἀδείας ³¹χρῆσθαι τούς Ιουδαίους τοῖς ἑαυτῶν δαπανήμασιν καί νόμοις, καθά καί τό

πρότερον, καί οὐδείς αὐτῶν κατ' οὐδένα τρόπον παρενοχληθήσεται περί τῶν ἡγνοημένων.³²πέπομπα δέ καί τόν Μενέλαο παρακαλέσοντα ὑμᾶς.³³ἔρρωσθε. ἔτους ἑκατοστοῦ τεσσαρακοστοῦ ὀγδοῦ, Ξανθικοῦ πεντεκαιδεκάτη.³⁴Ἐπεμψαν δέ καί οἱ Ῥωμαῖοι πρός αὐτούς ἐπιστολήν ἔχουσιν οὕτως Κόιντος Μέμμιος, Τίτος Μάνιος, πρεσβῦται Ῥωμαίων, τῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων χαίρειν.³⁵ὑπέρ ᾧν Λυσίας ὁ συγγενής τοῦ βασιλέως συνεχώρησεν ὑμῖν, καί ἡμεῖς συνευδοκοῦμεν.³⁶ἄ δέ ἔκρινεν προσανεχθῆναι τῷ βασιλεῖ, πέμψατέ τινά παραχρῆμα ἐπισκεψάμενοι περί τούτων, ἵνα ἐκθῶμεν ὡς καθήκει ὑμῖν, ἡμεῖς γάρ3 προσάγομεν πρός Ἀντιόχειαν.³⁷διό σπεύσατε καί πέμψατε τινάς, ὅπως καί ἡμεῖς ἐπιγνῶμεν ὁποίας ἐστέ γνώμης.³⁸ ὑγιαίνετε. ἔτους ἑκατοστοῦ τεσσαρακοστοῦ ὀγδοῦ, Ξανθικοῦ πεντεκαιδεκάτη».

Ἵστερα ἀπό τη μελέτη αὐτῶν τῶν εγγράφων μπορεῖ κανεῖς να διαπιστώσει τις μάταιες εἰρηνευτικές προσπάθειες που ἔγιναν την τελευταία χρονιά της διακυβέρνησης του Ἀντίοχου Δ'¹³⁷ και την ἀπόγνωση του Λυσία, ο οποίος, ἀφού συνειδητοποίησε ὅτι δεν μπορούσε με τη δύναμη τῶν ὀπλῶν να ἀντιμετωπίσει την ἐξέγερση τῶν Μακκαβαίων, ξεκίνησε χωρίς ἀναβολή τη διαπραγμάτευση με τους στασιαστές. Λόγω, ὁμως, τῶν περιορισμένων ἐξουσιῶν του μπορούσε να κλείσει μόνο προσωρινές συμφωνίες, ὅπως την ἀνταλλαγὴ αἰχμαλώτων και την παύση πυρός με βάση το status quo, καθὼς οἱ τελικὲς διαπραγματεύσεις εἰρήνης ἦταν ἀναπόσπαστο προνόμιο του βασιλιά. Ο Λυσίας, ὁμως, ἔδωσε στους συνομιλητές του την υπόσχεση ὅτι θα κάνει ὅ, τι μπορεῖ

---

¹³⁷ Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter: Israel und die Bibel, W.Kohlhammer,2003, σελ.75

για να μπορέσουν τα αιτήματά τους να εγκριθούν από το βασιλιά.

Με βάση την έρευνα του K. Bringmann¹³⁸, δεν πρέπει να υπάρχει αμφιβολία ότι για την υπόταξη των στασιαστών υπήρχαν οι παρακάτω προϋποθέσεις:

α) η άρση της απαγόρευσης των θρησκευτικών καθηκόντων τους,

β) η αποκατάσταση του ιερού τόπου, δηλαδή του ναού και

γ) η τοποθέτηση ενός αρχιερέα, ο οποίος θα είχε την έγκριση των πιστών του Γιαχβέ.

Μια ειρηνευτική διευθέτηση του θρησκευτικού πολέμου σήμαινε για τον βρισκόμενο στην εξουσία αρχιερέα και τους οπαδούς του απειλή θανάτου. Οι αποστάτες κινδύνευαν να θυσιαστούν για να επιτευχθεί η συμφωνία του Λυσία και των στασιαστών. Η κατάσταση αυτή έκανε υποχρεωτική τη σύνταξη της επιστολής του Αντιόχου Δ' προς τη γερουσία των Ιουδαίων¹³⁹, από την οποία προκύπτει ότι ο αρχιερέας Μενέλαος επισκέφτηκε προσωπικά το βασιλιά, που βρισκόταν στη νότια Μεσοποταμία, και κατάφερε να τον πείσει να άρει τη θρησκευτική απαγόρευση. Μέσω του Μενελάου ο βασιλιάς έδωσε ενθαρρυντικές υποσχέσεις στη Γερουσία, προκειμένου να κατευνάσει τη μεγάλη τους ανησυχία. Ακόμη και το γεγονός ότι ο αρχιερέας άφησε την Ιερουσαλήμ και ταξίδεψε ως τις Άνω Σατραπείες για να συναντήσει το βασιλιά, μπορεί να ερμηνευτεί με τον ίδιο

---

¹³⁸ K.Bringmann, Hellenistische Reform und Religionverfolgung in Judaa, Gottingen, 1983, σελ.47

¹³⁹ Πρβλ. Μακκ.Β' 11,27-33

τρόπο. Το ότι παρέκαμψε τον Καγκελάριο, που εκπροσωπούσε το βασιλιά στο δυτικό βασίλειο και στράφηκε άμεσα στον Αντίοχο Δ', πιθανώς οφείλεται στο ότι ο Λυσίας θεωρούσε το Μενέλαο και τους οπαδούς του εμπόδιο για τις διαπραγματεύσεις ειρήνης με τους στασιαστές.¹⁴⁰

Σύμφωνα με τα κείμενα του K. Bringmann το γεγονός ότι οι διαπραγματεύσεις ειρήνης συνεχίστηκαν και μετά την άλωση της Ιερουσαλήμ από τους επαναστάτες, προκύπτει από την τέταρτη επιστολή¹⁴¹. Αυτή εκφράζει την ετοιμότητα των Ρωμαίων να υποστηρίξουν την άποψη των επαναστατών απέναντι στον καγκελάριο και επίσης την τακτική της ρωμαϊκής πολιτικής. Η σύγκλητος υποψιαζόταν ότι μάλλον η συμφωνία μεταξύ του Αντίοχου Δ' και του Ευμένη Β' της Περγάμου θα έρχονταν σε σύγκρουση με την εγγυημένη από τους Ρωμαίους τάξη των ελληνιστικών πόλεων.¹⁴²

- **Τα αίτια αποτυχίας καταστολής των επαναστάσεων και ο ρόλος των Ιουδαίων της Διασποράς**

Ο λόγος της αποτυχίας των ειρηνευτικών προσπαθειών ήταν η διαφορά των απόψεων μεταξύ του βασιλιά και του καγκελάριου σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο θα σταματούσαν τη σύγκρουση στην Ιουδαία, η οποία πρωταρχικά αφορούσε το άτομο και τη στάση του Μενελάου. Όμως, μεγάλο εμπόδιο για ειρήνευση υπήρξε και ο Ιούδας Μακκαβαίος, ο οποίος στο μεταξύ είχε εξελιχθεί σε μια αυτόνομη πολιτική δύναμη και χωρίς

---

¹⁴⁰ John Raymont Barlett, 1 Maccabees, Sheffield Academic Press, 1998, σελ. 51-52

¹⁴¹ Πρβλ. Μακκ.Β'11,34 -38

¹⁴² K.Bringmann,Hellenistische Reform,σελ. 47

αμφιβολία είχε την ικανότητα να προσαρμόζεται στις συνεχώς μεταβαλλόμενες καταστάσεις και να επιβάλλεται στο πολιτικό «παιχνίδι».¹⁴³

Το γεγονός ότι ο Αντίοχος Δ΄ στο τέλος του φθινοπώρου το 165 π.Χ. ανακάλεσε τη θρησκευτική απαγόρευση, δε σήμαινε και το τέλος της εξέγερσης των Μακκαβαίων. Αντίθετα, ο Ιούδας ο Μακκαβαίος με μεγαλύτερη αποφασιστικότητα πήρε την πρωτοβουλία και διεύρυνε το πεδίο της μάχης και στις γειτονικές περιοχές της Ιουδαίας για να διατηρήσει την ενότητα των στασιαστών, όταν πληροφορήθηκε ότι οι ομόθρησκοί του στη Διασπορά κινδύνευαν από διωγμούς. Έτσι, προσπάθησε να τους περάσει το μήνυμα για διάσωση των απειλούμενων ομόθρησκων αδερφών και εκδίκηση για την αδικία που υπέστησαν οι Ιουδαίοι.

Στις εκστρατείες, που ακολούθησαν, κατάφερε να μεταναστεύσουν στην Ιουδαία, οι Ιουδαίοι από τη Γαλιλαία και τη Γαλαάτιδα¹⁴⁴. Επίσης, τον Ιούδα ακολούθησαν και στρατιωτικοί έποικοι, οι οποίοι την εποχή της Πτολεμαϊκής κυριαρχίας είχαν αποικήσει την ανατολική Ιορδανία¹⁴⁵. Η διασπορά αυτή των Ιουδαίων συνετέλεσε ώστε η εβραϊκή ιστορία να γίνει γνωστή σε πολλές περιοχές, καθώς ένα μεγάλο μέρος των Ιουδαίων έζησε σε όλη την έκταση της Περσικής Αυτοκρατορίας και αργότερα των Ελληνικών Βασιλείων¹⁴⁶.

Το εθνικοθρησκευτικό και ιστορικό φαινόμενο του Ιουδαϊσμού δεν περιοριζόταν μόνο στο

---

¹⁴³ Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter: Israel und die Bibel, W.Kohlhammer,2003,σελ 78

¹⁴⁴ Πρβλ. Μακκ.Α΄ 5,23-45

¹⁴⁵ Πρβλ. Μακκ.Α΄ 5,13 και Β΄ 12,17

¹⁴⁶ Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter,σελ.78

χώρο της Παλαιστίνης, όπως είδαμε, αλλά υπήρχε και ο Ιουδαϊσμός της Διασποράς¹⁴⁷ με κέντρο τη συναγωγή, της οποίας η ιστορική αρχή ανάγεται στους χρόνους της εξορίας των Ισραηλιτών στη Βαβυλώνα κατά την περίοδο της Βαβυλώνιας Αιχμαλωσίας (586-536 π.Χ.)¹⁴⁸. Οι Ιουδαϊκές συναγωγές της διασποράς συνέδραμαν με αποτελεσματικό τρόπο στην ενίσχυση της εθνικής και θρησκευτικής ταυτότητάς της και στη διαρκή επικοινωνία της με τη μητρόπολη, την Ιερουσαλήμ. Παράλληλα, συνέβαλαν και στην επικοινωνία του Ιουδαϊκού κόσμου με τον εθνικό και κυρίως με τον ελληνιστικό.

Ο Ιουδαϊσμός της διασποράς δέχθηκε πολιτιστικές επιδράσεις από το ελληνικό στοιχείο. Αξιοσημείωτο, σε κάθε περίπτωση, είναι το γεγονός ότι αυτές ποτέ δεν κατόρθωσαν να αλλοιώσουν τη θρησκευτική πίστη των εκτός συνόρων και πολύ περισσότερο των γηγενών της Παλαιστίνης Ιουδαίων και, κατά συνέπεια, να αλλοιώσουν την εθνική τους ταυτότητα, μολονότι και οι Ιουδαίοι των ίδιων των Ιεροσολύμων μιλούσαν την ελληνική γλώσσα.

Οι Έλληνες κατά τη διάρκεια του επεκτατικού τους πολέμου έφεραν μαζί τους και διάφορες επαναστατικές για την εποχή ιδέες. Μία απ' αυτές ήταν και το σχέδιο της δημιουργίας «πόλις» ή αλλιώς «πόλης-κράτους». Σ' αυτήν τη νέα πόλη όποιος αλλοδαπός ζούσε θα είχε τη δυνατότητα, αν βέβαια το επιθυμούσε, να

---

¹⁴⁷ Ιωάννη Γαλάνη, Το ιστορικό πλαίσιο της Καινής Διαθήκης, Θεσσαλονίκη, 1993-1994, σ. 127.

¹⁴⁸ Ιωάννη Γαλάνη, Η συνάντηση του Χριστιανισμού με τον εθνικό και τον Ιουδαϊκό κόσμο στον Ελλαδικό χώρο κατά τις Πράξεις των Αποστόλων, Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Τμήμα Θεολογίας), [Μνήμη Ιωάννου Αναστασίου], Θεσσαλονίκη 1992, σ. 127.

αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια. Στον αρχαίο κόσμο αυτή η επιλογή θα ήταν ανύπαρκτη, καθώς δεν υπήρχε πιθανότητα να γίνει κάποιος πολίτης μιας περιοχής, αν δεν είχε γεννηθεί εκεί, ενώ θα αντιμετωπίζονταν πάντα ως «ξένος» ή «παρεπίδημος». Για παράδειγμα εάν κάποιος είχε γεννηθεί στο Ισραήλ και για διάφορους λόγους μετακόμιζε στην Τύρο ή στη Βαβυλώνα ή στην Αίγυπτο, θα ήταν πάντοτε ένας Ισραηλίτης.

Η θέση αυτή των Ελλήνων βοήθησε πολύ τους Ιουδαίους της Διασποράς, στους οποίους δόθηκε η ευκαιρία να γίνουν πολίτες της «πόλις», όπου διέμεναν, ακόμα και αν αυτή η «πόλις» δεν ήταν η Ιουδαία. Έτσι, σε πολλές χώρες του ελληνικού κόσμου οι Ιουδαίοι σχημάτισαν ενώσεις και «αμιγείς/συμπαγείς» κοινότητες, μπόρεσαν να αναπτυχθούν οικονομικά πολύ γρήγορα, ενώ και οι γυναίκες απολάμβαναν περισσότερα δικαιώματα και αυτονομίες σ' αυτές τις νέες κοινότητες απ' ό τι στα «σπίτια» τους.

Κεφάλαιο Δ': Η μετακίνηση των Ιουδαίων

• Η Διασπορά των Ιουδαίων

Η ιουδαϊκή διασπορά της Ελληνιστικής περιόδου δε θα πρέπει να συγχέεται ούτε με τη βαβυλώνια, αλλά ούτε και αργότερα με τη ρωμαϊκή διασπορά. Η ιουδαϊκή διασπορά της περιόδου που μελετάμε, σε αντίθεση με την προηγούμενη βαβυλώνια, δεν προήλθε εξαιτίας μιας βίαιης και αναγκαστικής απομάκρυνσης, αλλά ήταν ως επί το πλείστον ένα εθελοντικό κίνημα των Ιουδαίων προς τα ελληνικά βασίλεια, που έκανε αισθητή

την ιουδαϊκή παρουσία στις περιοχές έξω από την Ιουδαία και, ιδιαίτερα, στην Αίγυπτο.

Το κίνημα αυτό της διασποράς βρισκόταν ανάμεσα σε δύο κόσμους, από τη μια μεριά ήταν οι ελληνιστικές αξίες και από την άλλη υπήρχε ο μωσαϊκός νόμος και η αυστηρή τήρησή του. Με διάφορους τρόπους, όμως, οι Ιουδαίοι της διασποράς, και ιδιαίτερα οι Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας, εξισορρόπησαν αυτά τα δύο άκρα δίνοντας έμφαση στις κοινές αξίες και στην πίστη προς το μονάρχη. Εξετάζοντας προσεκτικά τη θέση των Ιουδαίων της Αιγύπτου, τις επιτυχίες και τους αγώνες τους, μπορούμε να αποκτήσουμε μια καλύτερη εικόνα για το καθεστώς των Εβραίων της διασποράς κατά τη διάρκεια της ελληνιστικής περιόδου.

Είναι γνωστό ότι η Ιουδαία ήταν στρατιωτικά το μοναδικό μέρος απ' όπου μπορούσε η Αίγυπτος να δεχτεί εισβολή. Στη βόρεια πλευρά η Μεσόγειος Θάλασσα προσφέρει μεγάλη κάλυψη, τα δυτικά προστατεύονται από την έρημο της Λιβύης, ενώ τα νότια είναι ασφαλισμένα από την αιθιοπική έρημο. Έτσι, κατά τη διάρκεια τόσο της Ελληνιστικής περιόδου, όσο και αργότερα, ήταν φυσικό όποιος κυρίευε την Αίγυπτο να διατηρεί αμείωτο το ενδιαφέρον του για την Ιουδαία. Οι Ιουδαίοι, λοιπόν, άρχισαν να εγκαθίστανται στην Αίγυπτο και να χρησιμοποιούνται εθελοντικά είτε ως μισθοφόροι είτε ως υπερασπιστές του θρόνου από τους Πτολεμαίους αρχηγούς. Κάποιοι προτίμησαν τη διαμονή στην Αίγυπτο την περίοδο αυτή, καθώς προσελκύνονταν από την ελληνική κουλτούρα, ενώ άλλοι πάλι «εξαναγκάζονταν» να οδηγηθούν εκεί παρασυρμένοι από τις ψεύτικες υποσχέσεις για πλουτισμό.

Κάτω από τις νέες αυτές συνθήκες οι Ιουδαίοι της Αιγύπτου έπρεπε να προσαρμόζονται και να συμμορφώνονται με τις αλλαγές που έκανε κάθε ηγέτης, που σε αρκετές περιπτώσεις ήταν αρκετά σκληρές και οδυνηρές. Είναι γεγονός ότι κάθε Πτολεμαίος βασιλιάς αντιμετώπιζε με διαφορετικό τρόπο τους Ιουδαίους και μάλιστα τα διαφορετικά επίπεδα ανεκτικότητας των Πτολεμαίων απεικόνιζαν τη δύσκολη θέση στην οποία κατά καιρούς είχε βρεθεί η εβραϊκή διασπορά. Εν συντομία, λοιπόν, θα αναφερθούν παρακάτω ορισμένα περιστατικά που απεικονίζουν τη διαφορετική συμπεριφορά των Πτολεμαίων ηγετών προς τους Ιουδαίους.

Ο Πτολεμαίος I, αφού κατέλαβε τα Ιεροσόλυμα εξαπατώντας τους υπερασπιστές των Ιουδαίων, πήρε μαζί του 100.000 αιχμαλώτους,¹⁴⁹ τους οδήγησε στην Αίγυπτο και τους περισσότερους τους μεταχειριζόταν ως σκλάβους. Ο Πτολεμαίος II ο Φιλάδελφος, γιος του Πτολεμαίου I, εφάρμοσε μια πολύ ευνοϊκή συμπεριφορά απέναντι στους Ιουδαίους της Αιγύπτου, καθώς έφτασε στο σημείο να απελευθερώσει ένα μεγάλο αριθμό σκλάβων. Κατά τη διάρκεια, μάλιστα, της ηγεμονίας του τα βιβλία του Μωσή μεταφράστηκαν στα ελληνικά, γεγονός που δείχνει την επιρροή που άσκησαν οι Ιουδαίοι στον πολυθεϊστικό ελληνικό πολιτισμό, καθώς και το ενδιαφέρον που έδειξαν οι Έλληνες για τους ιουδαϊκούς νόμους και τα έθιμα.

Ο Πτολεμαίος IV ο Φιλοπάτωρ εκδίωξε τους Ιουδαίους της Αιγύπτου και, ιδιαίτερα, της Αλεξάνδρειας. Ο μονάρχης αυτός ήταν τόσο αφοσιωμένος στην

---

¹⁴⁹ Επιστολή Αριστέα 12-14

πολυθεϊστική θρησκεία και κυρίως στη λατρεία του Διονύσου, ώστε προσπάθησε η σφραγίδα των Ιουδαίων να περιλαμβάνει το έμβλημα του Διονύσου.¹⁵⁰ Αυτή η πράξη ήταν μεγάλη προσβολή για τους Ιουδαίους, καθώς η λατρεία οποιουδήποτε άλλου Θεού εκτός του Γιαχβέ θεωρούνταν παραβίαση του μωσαϊκού νόμου.

Ελάχιστα στοιχεία υπάρχουν για τον Πτολεμαίο V, ωστόσο, όμως, υπάρχουν πληροφορίες για τον Πτολεμαίο VI τον Φιλομήτωρ. Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησής του προκλήθηκαν αναταραχές στην Ιουδαία που οδήγησαν σε εξέγερση εναντίον των Σελευκιδών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ένα νέο κύμα Ιουδαίων μεταναστών να εγκατασταθεί στην Αίγυπτο, οι οποίοι έγιναν δεκτοί από τον Πτολεμαίο VI. Ανάμεσα στους πρόσφυγες βρίσκονταν και ο Ονίας VI, που ισχυρίζονταν ότι ήταν ο νόμιμος διάδοχος στο αξίωμα του αρχιερέα και κατάφερε να καταλάβει μια ιδιαίτερα σημαντική θέση στην Αίγυπτο. Αυτό αποδεικνύει ότι υπήρξε μια εποχή στην Αίγυπτο, όπου ακόμα και οι πιο παραδοσιακοί Ιουδαίοι, ένας από τους οποίους αναμφίβολα ήταν και ο αρχιερέας, κατάφεραν να επιτύχουν μια υψηλή θέση στην ελληνική κοινωνία.

- **Τα προνόμια των Ιουδαίων της Διασποράς και η επιρροή τους στους Έλληνες**

Στο μεγαλύτερο μέρος, εκτός από τις περιστασιακές διώξεις, οι Ιουδαίοι στην Πτολεμαϊκή Αίγυπτο ήταν ελεύθεροι να πιστεύουν στη δική τους θρησκεία. Επίσης, η συντριπτική πλειοψηφία των Ιουδαίων της διασποράς υπό την κυριαρχία των Πτολεμαίων ήταν

---

¹⁵⁰ Πρβλ. Μακκ. Γ'2,29-30

πιστή στο μονάρχη και προσπάθησε να συμμετάσχει στα κοινωνικά θέματα, όσο βέβαια το επέτρεπαν οι εβραϊκές παραδόσεις και το δίκαιο. Παρ' όλα αυτά, όμως, και παρ' όλο που οι ιουδαϊκές κοινότητες είχαν οργανωθεί ως ξεχωριστά τμήματα της Αιγύπτου, εξακολουθούσαν να διατηρούν στενές σχέσεις με την Ιερουσαλήμ, όπως αποδεικνύεται από το γεγονός ότι πολλοί αρχιερείς της Ιουδαίας επισκέφτηκαν την Αλεξάνδρεια. Η συνεργασία αυτή ωφέλησε την Ιουδαία από πολλές απόψεις. Για παράδειγμα σε Αλεξανδρινούς αρχιτέκτονες ανατέθηκε το έργο της επισκευής του Ναού των Ιεροσολύμων από τις φθορές που είχαν υποστεί.

Οι περισσότεροι από τους Ιουδαίους της διασποράς, καθώς εξαιρούνταν οι Ιουδαίοι σκλάβοι, χαρακτηρίστηκαν από τις Αιγυπτιακές αρχές ως «πολίτες» και μπορούσαν να απολαμβάνουν την προστασία του αστικού δικαίου. Οι Ιουδαίοι, που αποτελούσαν μια ξεχωριστή ομάδα, μπορεί να βρίσκονταν υπό την κυριαρχία των Ελλήνων, αλλά υπερτερούσαν σε σχέση με τον αυτόχθονα πληθυσμό της Αιγύπτου. Βέβαια, με όλα αυτά δε σημαίνει ότι οι Ιουδαίοι της Αιγύπτου ήταν Έλληνες πολίτες, αλλά ούτε και προσπάθησαν ποτέ να γίνουν, καθώς αυτό θα σήμαινε την εγκατάλειψη της εβραϊκής τους ταυτότητας. Άλλωστε, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η κατάσταση και η κοινωνική θέση των Ιουδαίων άλλαζε από μονάρχη σε μονάρχη.

Η ιουδαϊκή ταυτότητα της ελληνιστικής διασποράς διατηρήθηκε σε μεγάλο βαθμό μέσω της δεοντολογίας και της αφοσίωσής τους στο Μωσαϊκό Νόμο. Ενώ οι περισσότεροι Εθνικοί θεωρούσαν τον Ιουδαϊσμό ως

ένα παράξενο φαινόμενο, κάποιοι Έλληνες θαύμαζαν και σέβονταν πολλούς από τους κανόνες του Νόμου των Ιουδαίων, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός δεκτικού ακροατηρίου ανάμεσα στους Εθνικούς. Καθ' όλη τη διάρκεια της ελληνιστικής περιόδου είχε σημειωθεί μέσα σε ελληνικούς φιλοσοφικούς κύκλους μια αυξανόμενη κίνηση προς το μονοθεϊσμό, όπως, επίσης, τόσο οι Στωικοί όσο και οι Κυνικοί φιλόσοφοι επέκριναν την ειδωλολατρία. Η αυστηρότητα του νόμου στο θέμα της μοιχείας και της ομοφυλοφιλίας ήταν σύμφωνη με τις απόψεις πολλών Ελλήνων φιλοσόφων. Όλα αυτά δεν άφησαν ανεπηρέαστους τους Ελληνιστές Ιουδαίους συγγραφείς, οι οποίοι αναφέρονται στα θετικά στοιχεία του Ιουδαϊσμού. Για παράδειγμα, ο αρχαίος Έλληνας ιστορικός Εκαταίος από τα Άβδηρα στην αφήγησή του για τον Ιουδαϊσμό, που γράφτηκε στην αρχή της ελληνιστικής περιόδου, αναφέρεται στις ανθρωπιστικές πτυχές του Μωσαϊκού Νόμου και στο ζωτικό ρόλο του Ιερατείου.¹⁵¹

- **Η αποδοχή των Ιουδαίων της Διασποράς και της Ιουδαϊκής παράδοσης**

Ωστόσο υπήρξε και αρνητική στάση απέναντι στην παρουσία των Ιουδαίων στα ελληνικά βασίλεια και στην Ιουδαϊκή θρησκεία στο σύνολό της. Κατά τη διάρκεια της ελληνιστικής περιόδου κάποιοι Έλληνες διαπίστωσαν ότι πολλές από τις συνήθειες των Ιουδαίων, όπως για

---

¹⁵¹ Πρέπει να ειπωθεί ότι, επειδή ο Εκαταίος ήταν ο πρώτος Έλληνας που ενδιαφέρθηκε για την ιστορία του Ιουδαϊκού λαού, μεταγενέστεροι του απέδωσαν και την πατρότητα ενός ψευδεπίγραφου έργου «Περί των Ιουδαίων». Έγραψε ακόμη «Περί της Ποίησης Ομήρου και Ησιόδου». Σύμφωνα με τον Ιώσηπο (Κατά Ιουδαίων I,187), ο Εκαταίος επαινεί και προβάλλει τους Ιουδαίους.

παράδειγμα η προσοχή στη διατροφή, έρχονταν σε πλήρη αντίθεση με τα ελληνικά ιδεώδη, με αποτέλεσμα την άρνηση του γάμου ή ακόμα και της συνεργασίας με τους Ιουδαίους. Πολλά από τα στοιχεία του αντιιουδαϊκού αισθήματος, μεγιστοποιημένα ίσως και τονισμένα σε υπερβολικό βαθμό, μπορούν να βρεθούν σε κείμενα της ελληνικής λογοτεχνίας, που έχουν διασωθεί. Είχαν αρχίσει να εμφανίζονται μύθοι γύρω από την Ιουδαϊκή θρησκεία, όπως ότι οι Ιουδαίοι λάτρευαν έναν γάιδαρο και ότι πρόσφεραν ανθρωποθυσίες στο Ναό των Ιεροσολύμων.

Είναι γνωστό ότι σε κάθε παράδοση υπάρχει δυσπιστία απέναντι σε ξένους λαούς, στα ήθη και τα έθιμα, που φέρνουν μαζί τους, ιδιαίτερα για όσους υπερηφανεύονται ότι είναι διαφορετικοί. Ωστόσο, η αντιιουδαϊκή στάση, που συναντάται στην ελληνική λογοτεχνία, είχε ως στόχο να προκαλέσει αναταραχή στα συναισθήματα της άρχουσας τάξης της Αιγύπτου, όποια και αν ήταν αυτά. Επειδή ο Μωσαϊκός Νόμος δεν επέτρεπε την επαφή με Εθνικούς, πολλοί Έλληνες πίστευαν ότι οι Ιουδαίοι ήταν εγωιστές και υπερόπτες. Έτσι, λοιπόν, για την επικήρυξη του Νόμου των Ιουδαίων οι Έλληνες βασίστηκαν στην ιδέα ότι οι Ιουδαίοι έπρεπε να ακολουθήσουν τον ελληνικό τρόπο ζωής προκειμένου να γίνουν πιο κοινωνικοί, όπως ήταν και οι ίδιοι.

Καθ' όλη τη διάρκεια της ελληνιστικής περιόδου η Ιουδαϊκή διασπορά βρίσκονταν ανάμεσα σε δύο ακραίες θέσεις. Από τη μια ήταν η αυστηρότητα του Μωσαϊκού Νόμου και της Ιουδαϊκής παράδοσης, ενώ από την άλλη βρίσκονταν οι ελληνιστικές αξίες. Οι Ιουδαίοι της διασποράς προσπάθησαν τόσο να διατηρήσουν στενούς

δεσμούς με την Ιερουσαλήμ όσο και να αναπτύξουν καλές σχέσεις με τους Πτολεμαίους μονάρχες. Σύμφωνα, λοιπόν, με όλα τα παραπάνω η προσπάθεια των Ιουδαίων για την εναρμόνισή τους με το ελληνιστικό περιβάλλον και την ταυτόχρονη διατήρηση της ιουδαϊκής τους ταυτότητας ήταν εξαιρετικά δύσκολη.

- **Τα προβλήματα της μετανάστευσης στην Ιουδαία**

Αυτή η μετανάστευση των Ιουδαίων της Διασποράς στην Ιουδαία, δημιούργησε βέβαια ένα πολύ σημαντικό πρόβλημα, καθώς χρειάζονταν νέες βάσεις για την επιβίωσή τους, όπως γη, ζώα και απαλλαγή από τους φόρους. Ανάλογες αξιώσεις είχαν πιθανώς και όσοι με αφορμή την επιβολή της ποινικής τους δίωξης το 168 π. Χ. έχασαν τις περιουσίες τους¹⁵². Τη γη τους τη μοίρασε ο βασιλιάς σε ειδωλολάτρες στρατιωτικούς έποικους και σε Ιουδαίους που είχαν απαρνηθεί τη θρησκεία των πατέρων τους¹⁵³.

Για τον Ιούδα Μακκαβαίο και τα αδέρφια του δεν ήταν τόσο θέμα επιβίωσης όσο τρόπος ανάδειξης της προσωπικότητάς τους. Γι' αυτόν το λόγο έπρεπε να προσπαθήσουν οι Μακκαβαίοι να αποτρέψουν τη σύναψη ειρήνης. Αυτό, όμως, σήμαινε ότι ο θρησκευτικός πόλεμος, όπως είχε χαρακτηριστεί αρχικά, έγινε πόλεμος με κοινωνικούς και πολιτικούς πλέον στόχους. Το γεγονός ότι ο Αντίοχος Δ' υποχώρησε στο θέμα της θρησκείας, δε θα μπορούσε σε καμιά περίπτωση να εξαφανίσει τις επιπτώσεις της εξαρχής λανθασμένης πολιτικής του στην

---

¹⁵² Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter: Israel und die Bibel, W.Kohlhammer,2003, σελ79

¹⁵³ Πρβλ. Δαν.11,39 και Μακκ. Α'3,36

Ιουδαία. Ήδη το 164 π. Χ. οι Μακκαβαίοι στόχευαν στην ανεξαρτητοποίηση και την ενδυνάμωση της θέσης τους, ενώ ταυτόχρονα στην Ιουδαία υπήρχαν δυνάμεις που ήταν έτοιμες να τους στηρίξουν σε αυτό.

Κάτω από αυτήν τη συγκυρία γίνεται κατανοητή και η πολιτική της αντιπαράθεσης που ακολούθησε ο Ιούδας Μακκαβαίος μετά την ενθρόνιση του Αντίοχου Ε΄ Ευπάτορα (164-162π.Χ). Παραβλέποντας το σχέδιο ειρήνης, το οποίο ο Λυσίας είχε προωθήσει στο νέο βασιλιά¹⁵⁴, ξεκίνησε ο Ιούδας την πολιορκία της στρατιωτικής αποικίας στην Άκρα, την οποία οι πιστοί του Γιαχβέ θεώρησαν αβάσταχτη και φρικτή.

Ταυτόχρονα, όμως, και η βασιλική αυλή έπρεπε να καταλάβει ότι η πολιτική αποδυνάμωσης και η ετοιμότητα για την αποκατάσταση του τρόπου ζωής των Ιουδαίων, δε θα ικανοποιούσε την Ιουδαία. Ενόψει της διαφορετικής πλέον κατάστασης έπρεπε να προωθήσουν μια νέα αναπροσαρμογή της Σελευκικής πολιτικής απέναντι στους επαναστάτες. Μετά την καταδίκη του Πτολεμαίου Μακρών καθώς και τον χαρακτηρισμό του ως προδότη από το συμβούλιο των φίλων του βασιλιά και την πτώση του¹⁵⁵ λόγω της φιλοϊουδαϊκής του ειρηνευτικής πολιτικής, η αυλή πήρε την απόφαση να καταστείλει την εξέγερση στην Ιουδαία κινητοποιώντας όλες τις δυνάμεις που είχε στη διάθεσή της. Το καλοκαίρι του 163 π. Χ. ηττήθηκε ο Ιούδας Μακκαβαίος στη μάχη της Βαιθζαχάρια¹⁵⁶. Εκεί έλαβε ο Λυσίας το μήνυμα ότι ο Φίλιππος, που είχε οριστεί ως κηδεμόνας και παιδαγωγός

---

¹⁵⁴ Πρβλ. Μακκ. Β΄ 11,22-26

¹⁵⁵ Πρβλ. Μακκ. Β΄ 10,12

¹⁵⁶ Πρβλ. Μακκ. Α΄ 6,31-34

του Αντίοχου Ε΄ από τον ίδιο τον Αντίοχο Δ΄, είχε επιστρέψει μαζί με τα στρατεύματα που συνόδεψαν το βασιλιά στις άνω σατραπείες της Ανατολής και διεκδικούσε την κηδεμονία και τη θέση του καγκελάρου¹⁵⁷.

Κάτω από αυτές τις νέες πλέον συνθήκες ο Λυσίας παραιτήθηκε από την προσπάθειά του να ανακαταλάβει τον ιερό ναό της Ιερουσαλήμ για λογαριασμό των Σελευκιδών και αποφάσισε να συνάψει ειρήνη με τους Ιουδαίους έχοντας ως βάση τους προσφερόμενους όρους¹⁵⁸. Ο γέρος πια και βαριά άρρωστος αρχιερέας, Μενέλαος, εκτελέστηκε¹⁵⁹ και στη θέση τοποθετήθηκε ο Άλκιμος, οπαδός της ελληνιστικής μεταρρυθμιστικής πολιτικής των Σελευκιδών¹⁶⁰. Ο Ιούδας φονεύτηκε το 160 π.Χ. και ο αδερφός του, Ιωνάθαν, κατέφυγε με οπαδούς στην έρημο. Ο ιερός ναός της Ιερουσαλήμ αναστηλώθηκε και του χορηγήθηκαν όλα τα παλιά του προνόμια. Προκειμένου να γίνει επίδειξη της Σελευκικής κυριαρχίας άφησαν τη στρατιωτική αποικία της Άκρα και διέταξαν το τρόχισμα των τοιχίων από το φρούριο γύρω από την περιοχή του ναού¹⁶¹. Έτσι, λοιπόν, μετά από όλες αυτές τις καταστάσεις και την τελική έκβαση των γεγονότων η περίοδος των θρησκευτικών πολέμων είχε πλέον τελειώσει.¹⁶²

---

¹⁵⁷ Πρβλ. Μακκ. Α΄6,55, 6,14 Μακκ. Β΄13,23

¹⁵⁸ Πρβλ. Μακκ. Α΄6,60-63

¹⁵⁹ Πρβλ. Μακκ. Β΄13,4- 8

¹⁶⁰ Πρβλ. Μακκ. Α΄7,12

¹⁶¹ Πρβλ. Μακκ. Α΄6, 60-63

¹⁶² Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter,σελ.80

- **Οι Ελληνιστές Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας: διοίκηση και καθημερινή ζωή**

Κατά την εποχή των Πτολεμαίων και της ρωμαϊκής κυριαρχίας στην Αίγυπτο οι Ελληνιστές Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας προόδευσαν σε μεγάλο βαθμό σε διάφορους τομείς, ιδιαίτερα στον οικονομικό¹⁶³, και δημιούργησαν μια σπουδαία πνευματική κίνηση. Αποτελούσαν σημαντικό κομμάτι του Αλεξανδρινού πολιτισμού και συνετέλεσαν στην ανάπτυξη και διάδοση του Χριστιανισμού. Υπήρχαν περισσότεροι ελληνόφωνοι Ιουδαίοι στην Αλεξάνδρεια από ότι συνολικά υπήρχαν στην Ιερουσαλήμ, ενώ ταυτόχρονα είχαν ίσα δικαιώματα με τους Έλληνες της πόλης. Μάλιστα ο Εβραίος ιστορικός Ιώσηπος έγραψε: «...Ο Μέγας Αλέξανδρος, βρίσκοντας θετική ανταπόκριση από τους Εβραίους(της Αιγύπτου) στη μάχη του κατά των Αιγυπτίων και σαν ανταπόδοση της βοήθειας αυτής, έδωσε σ' αυτούς ίδια δικαιώματα με τους Έλληνες... οι διάδοχοί του(οι Πτολεμαίοι)...τους έδωσαν επιπλέον το προνόμιο να αποκαλούνταν Μακεδόνες..». Η ιστορία των Ιουδαίων της Αλεξάνδρειας χρονολογείται από την ίδρυση της πόλης από τον ίδιο τον Αλέξανδρο το 332 π. Χ.¹⁶⁴

Σύμφωνα με μελετητές, οι Ιουδαίοι αποτελούσαν το 1/3 του ελεύθερου πληθυσμού και σ' αυτούς παραχωρήθηκε ένα μεγάλο τμήμα της πόλης από του πρώτους κιόλας Πτολεμαίους, ώστε να μην

---

¹⁶³Rainer Albertz, Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ:Κατά τους χρόνους της Παλαιάς Διαθήκης, Αθήνα,2006,σελ.796

¹⁶⁴ Frederick C. Grant and H. H. Rowley, Dictionary of Bible, second edition, Edinburgh 1963, page 20-21

εμποδίζονται από την τήρηση των δικών τους νόμων, καθώς θα έρχονταν σε συνεχόμενη επαφή με τους εθνικούς. Μάλιστα ο Ιώσηπος έγραψε ότι ο Πτολεμαίος Β΄ ο Φιλάделφος «επέδειξε μέγιστο ανθρωπισμό και γενναιοδωρία» απέναντι στους Εβραίους. Ο Φίλωνας, από την άλλη, τον χαρακτήρισε ως «τον πιο διακεκριμένο» μεταξύ των Πτολεμαίων, διότι όλοι οι υπόλοιποι μόλις και μετά βίας έκαναν ό, τι έπραξε ο ίδιος μόνος του.¹⁶⁵

Ολόκληρη η πόλη ήταν χωρισμένη σε πέντε περιοχές- τμήματα, των οποίων τα ονόματα προήλθαν από τα πέντε πρώτα γράμματα της ελληνικής αλφαβήτου. Οι Ιουδαίοι, που όπως αναφέρθηκε ήταν πολυάριθμοι, κατείχαν ένα μεγάλο τμήμα της πόλης, το οποίο θεωρούνταν αποκλειστικά και μόνο ιουδαϊκή συνοικία. Ο Στράβων γράφει χαρακτηριστικά: «εν Αιγύπτω κατοικία των Ιουδαίων εστιν αποδεδειγμένη χωρίς και της των Αλεξανδρέων πόλεως αφόριστι μέγα μέρος τω εθνεί τούτω. Καθίσταται δε και εθνάρχης αυτων, ος διοικεί τε το έθνος και διαίτα κρίσεις και συμβολαίων επιμελείται και προσταγμάτων, ως ων πολιτείας άρχων αυτοτελούς...».

Οι Ιουδαίοι, έχοντας το προνόμιο της ελεύθερης κοινοτικής αυτοδιοικήσεως και της θρησκευτικής ελευθερίας στην Αλεξάνδρεια, διοικούνταν από έναν Εθνάρχη(ή αλλιώς Γενάρχη, σύμφωνα με τον Φίωνα), ο οποίος είχε ως συμβούλους μια ομάδα μεγαλύτερων σε ηλικία Ιουδαίων, που αποτελούσαν τη Γερουσία. Έτσι, λοιπόν, ο Εθνάρχης ήταν ταυτόχρονα διοικητής και δικαστής της ιουδαϊκής κοινότητας, ενώ μπορούσε να εκδίδει και διατάγματα, τα οποία

---

¹⁶⁵ Χρ. Παπαδόπουλος, Ελληνισταί Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας, Εκκλησιαστικός Φάρος, τόμος 13, 1914, σελ.571

αναφέρονταν στα κοινοτικά ζητήματα των Ιουδαίων. Καθώς οι Ιουδαίοι αποτελούσαν ένα κράτος εν κράτη, όπως ειπώθηκε προηγουμένως, δεν αναγνώριζαν κανέναν άλλο νόμο εκτός του Μωσαϊκού και σύμφωνα μ' αυτόν εκδικάζονταν όλες οι υποθέσεις της κοινότητάς τους.¹⁶⁶

Ως αποτέλεσμα αυτής της «απομόνωσης» υπήρξε το γεγονός ότι οι Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας μπορούσαν ανεμπόδιστα να τελούν τις λειτουργίες και, επιπλέον, ήταν ελεύθεροι να ρυθμίζουν τις πολιτικές υποθέσεις τους. Ο μόνος περιορισμός, που υπήρχε και από τον οποίο υπέφεραν, ήταν η υποχρεωτική επίβλεψη από κάποιον εκπρόσωπο του βασιλείου και κατ' επέκταση από μια αντιπροσωπεία της αυτοκρατορίας. Πρέπει, βέβαια, να τονιστεί ότι η Ιουδαϊκή κοινότητα στη διάρκεια της Πτολεμαϊκής εποχής, κατά την οποία εξελληνίστηκε στο μεγαλύτερο βαθμό, κατάφερε να «ανθήσει» όχι μόνο στην Αλεξάνδρεια, αλλά και σε πολλά ακόμα μέρη της Αιγύπτου.

Κεφάλαιο Ε': Η επιρροή του Ελληνισμού σε διάφορους τομείς της καθημερινότητας των Ιουδαίων.

• Η επίδραση του Ελληνισμού στις επιστήμες και τα γράμματα

Κατά τους ελληνοιστικούς χρόνους διευκολύνεται για πρώτη φορά η μαζική παραγωγή βιβλίων. Προς αυτήν την κατεύθυνση συνέβαλαν αφενός η διάδοση και ευρεία χρήση της γραφικής ύλης, όπως ο

---

¹⁶⁶ Χρ. Παπαδόπουλος, *Ελληνοιστοί Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας*, σελ.572

πάπυρος και η περγαμηνή, και αφετέρου η δημιουργία πνευματικών κέντρων, όπως οι βιβλιοθήκες της Αλεξάνδρειας και της Περγάμου.¹⁶⁷

Με όλες αυτές τις καινοτόμες ελληνικές ιδέες ήρθαν αντιμέτωποι οι Εβραίοι, οι οποίοι προσπάθησαν να συνδυάσουν τις ελληνικές διανοητικές αξίες με τις εβραϊκές ηθικές ανησυχίες. Η βεβαιότητα των παλαιότερων χρόνων είχε αντικατασταθεί πλέον από την αμφιβολία και το σκεπτικισμό, δίνοντας έμφαση στην «προσωπική ευσέβεια, την ανταμοιβή και την τιμωρία, την ανάσταση, την αθανασία και το μεσσιανισμό».

Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι κατά τη διάρκεια του Πτολεμαίου Β΄ η σπουδαιότητα και η επίδραση του ιουδαϊκού στοιχείου στην Αίγυπτο αυξήθηκε σημαντικά, ενώ συγχρόνως το ευρύ κοινό των Ιουδαίων αποίκων αιφνίδια επηρεάστηκε από το ελληνικό πνεύμα. Μαρτυρία αυτού είναι οι επόμενες εξελίξεις:

1) Η απελευθέρωση των Ιουδαίων δούλων από τον Πτολεμαίο Β΄.

2) Η μετάφραση της Πεντατεύχου στην ελληνική, όπως είδαμε παραπάνω.

3) Η αποδοχή ελληνικών ονομάτων από τους Ιουδαίους κατά την περίοδο αυτή.

4) Οι αναφορές στους Ιουδαίους ελληνιστές από μη ιουδαϊκές πηγές της περιόδου αυτής.¹⁶⁸

Έχοντας έστω ως βάση όλα τα παραπάνω, μπορούμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι υπήρξε

---

¹⁶⁷ Χρ. Παπαδόπουλος, *Ελληνισταί Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας*, σελ.565

¹⁶⁸ Μεθόδιος Γ. Φούγιας, *Η Ελληνιστική Ιουδαϊκή Παράδοση*, Αθήνα, 1995, σελ.41

μεγάλη πρόοδος και ανάπτυξη των Ιουδαίων σε όλες τις ιδιωτικές και κοινωνικές τους δραστηριότητες κάτω από την πολιτιστική γραμμή των Πτολεμαίων.

Βέβαια, πολύ σημαντική κίνηση ήταν η παροχή από τον Μ. Αλέξανδρο και τους διαδόχους του στους Ιουδαίους της Αλεξάνδρειας ειδικών προνομίων, καθώς και του δικαιώματος να ονομάζονται «Μακεδόνες». Οι Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας επηρεάστηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό από τον ελληνικό πολιτισμό σε σχέση με τους Ιουδαίους της Παλαιστίνης. Σπούδασαν ελληνική φιλοσοφία, αποδέχτηκαν τις ιδέες των Στωικών, των Πλατωνικών και των Πυθαγορείων. Χρησιμοποίησαν ελληνικές ιστορίες, αφού πρώτα τις τροποποίησαν ώστε να ταιριάζουν με τα μηνύματα, που ήθελαν κάθε φορά να περάσουν, και τις ελληνικές θεωρίες προκειμένου να κάνουν γνωστό τον Ιουδαϊσμό στους εθνικούς.

Κατά τη διάρκεια της χριστιανικής περιόδου ο απόστολος Παύλος ακολούθησε την ίδια μέθοδο για να προάγει τον Χριστιανισμό στους εθνικούς. Χρησιμοποίησε ελληνικές απόψεις και θεωρίες για να προσελκύσει τους εθνικούς. Κάπως έτσι ο Παύλος εξήγησε τη θεωρία του: «Καί ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, ἵνα Ἰουδαῖος κερδήσω, τοῖς ὑπὸ νόμον ὡς ὑπὸ νόμον, μή ὢν αὐτός ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσω. τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, μή ὢν ἄνομος θεοῦ ἀλλ' ἔνομος Χριστοῦ, ἵνα κερδάνω τοὺς ἀνόμους. ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν ἀσθενής, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσω, τοῖς πᾶσιν γέγονα πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω. Πάντα δέ ποιῶ διὰ τό εὐαγγέλιον, ἵνα συγκοινωνός αὐτοῦ γένωμαι».¹⁶⁹

---

¹⁶⁹ Προς Κορινθίους Α' Επιστολή, 9,20-23

Τέλος, ο Αριστόβουλος από την Αλεξάνδρεια, που ήταν ο πρώτος Ιουδαίος «θρησκευτικός φιλόσοφος», εκτίμησε θετικά τους Πυθαγόρειους και έκανε εκτεταμένη χρήση του πυθαγόρειου θεωρήματος της αριθμολογίας. Λίγο αργότερα, ο συγγραφέας του απόκρυφου βιβλίου, Σοφία Σολομώντος¹⁷⁰, που πιθανότατα ήταν Ελληνιστής Ιουδαίος της Αλεξάνδρειας, πρόβαλε τον Ιουδαϊσμό χρησιμοποιώντας τις θεωρίες των Πυθαγορείων.

- **Η Ελληνιστική μεταρρύθμιση στην Ιερουσαλήμ.**

Στην προϊστορία των διωγμών στην Ιουδαία από τον Αντίοχο Δ΄ τον Επιφανή, όπως απεκαλείτο, και της εξέγερσης των Μακκαβαίων, που προκλήθηκε εξαιτίας αυτού, ανήκει η ελληνιστική μεταρρύθμιση στην Ιερουσαλήμ (175- 174 π. Χ), η οποία είναι στενά συνδεδεμένη με τον αγώνα για την ελευθερία και πρέπει να διαχωριστεί ιστορικά. Στο φόντο της ελληνιστικής μεταρρύθμισης βρισκόταν μια ενδοϊουδαϊκή διαμάχη για την εξουσία, η οποία είχε ξεσπάσει ήδη από τον Σέλευκο Δ΄(187-175 π. Χ.) και κατά την ανάληψη της εξουσίας από τον Αντίοχο Δ΄(175- 164 π. Χ.)ακόμη συνεχιζόταν.¹⁷¹

Στην Ιερουσαλήμ ο επίτροπος του ναού, Συμεών, ο οποίος με εντολή του άρχοντα των Σελευκιδών έλεγχε τα οικονομικά του κράτους, είχε καταφέρει να μπλέξει τόσο πολύ τον αρχιερέα Ονία Γ΄, που ήταν ύποπτος λόγω της φιλοπολεμαϊκής τάσης του, ώστε αναγκάστηκε να καταφύγει στην Αντιόχεια και να ζητήσει την παρέμβαση του Σέλευκου Δ΄. Προτού, όμως, ο

---

¹⁷⁰ Μεθόδιος Γ. Φούγιας, Η Ελληνιστική Ιουδαϊκή Παράδοση, σελ.23

¹⁷¹ Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter: Israel und die Bibel, W.Kohlhammer,2003, σελ.56

βασιλιάς προλάβει να πάρει οποιαδήποτε απόφαση, έπεσε το 175 π. Χ θύμα της δολοφονικής ενέργειας από τον καγκελάριο Ηλιόδωρο. Ο αδερφός και διάδοχός του, Αντίοχος Δ΄, στον οποίο αναφέρεται και ο Καβάφης¹⁷² και που ανέλαβε την εξουσία της Σελευκικής αυτοκρατορίας, παίρνοντας τη θέση του ανιψιού του, Δημήτριου, που στάλθηκε ως όμηρος στη Ρώμη. Ο Αντίοχος Δ΄ ήταν φυσιολογικό να ενδιαφέρεται να ξεκαθαρίσει το δυνατόν συντομότερα τη διαμάχη, που φούντωνε στην Ιουδαία, και να παραχωρήσει σε έμπιστους οπαδούς του την τοπική αυτοδιοίκηση, καθώς είχε τη φιλοδοξία να εγκαθιδρύσει την αυτοκρατορία του Αλεξάνδρου κάτω από τη δική του κυριαρχία.

Έτσι, λοιπόν, το να τοποθετήσει ξανά τον μη έμπιστο παλιό αρχιερέα στην ίδια θέση, δεν το θεώρησε καλή κίνηση, καθώς άλλωστε ακόμα και η οικογένεια του επιτρόπου του ναού, Συμεών, απολάμβανε την ιδιαίτερη εμπιστοσύνη της βασιλικής αυλής. Επίσης, η θέση του αρχιερέα είχε γίνει ήδη κληρονομικό προνόμιο της οικογένειας των Ονιάδων και έτσι, αν ο βασιλιάς έδειχνε αδιαφορία στη σωστά τεκμηριωμένη αξίωση αυτής της

---

¹⁷² Κ.Π.Καβάφης(1922): «Προς Αντίοχον Επιφανή»
Ο νέος Αντιοχεύς είπε στον βασιλέα,
«Μες την καρδιά μου πάλλει μια προσφιλής ελπίς·
οι Μακεδόνες πάλι, Αντίοχε Επιφανή,
οι Μακεδόνες είναι μες στην μεγάλη πάλη.
«Ας ή τ α ν να νικήσουν - και σ' όποιον θέλει δίδω
τον λέοντα και τους ίππους, τον Πάνα από κοράλλι,
και το κομψό παλάτι, και τους εν Τύρω κήπους,
κι όσ' άλλα μ' έχεις δώσει, Αντίοχε Επιφανή».
Έσως να συγκινήθη κομμάτι ο βασιλεύς.
Μα πάραυτα θυμήθη πατέρα κι αδελφόν,
και μήτε απεκρίθη. Μπορούσε ωτακουστής
να επαναλάβει κάτι.- Άλλωστε, ως φυσικόν,
ταχέως επήλθε εις Πύδναν η απαισία λήξις.

οικογένειας, θα δημιουργούσε νέες ανεξέλεγκτες καταστάσεις στην Ιουδαία.¹⁷³

Μια απρόβλεπτη διέξοδο από αυτές τις δυσκολίες φάνηκε να παρουσιάζεται όταν ο Ιάσων, ο αδερφός του αρχιερέα Ονία Γ´¹⁷⁴, είδε με την αλλαγή της εξουσίας στην Αντιόχεια ότι είχε έρθει η ώρα του. Έτσι, επιχείρησε να παρουσιάσει τις ικανότητες και τις αξίες του και να επιβάλλει τους δικούς του πολιτικούς στόχους διεκδικώντας ο ίδιος τη θέση του αρχιερέα. Με αυτόν τον τρόπο ο βασιλιάς δεν χρειάστηκε να δυσκολευτεί στην επιλογή μεταξύ των μέχρι τώρα αντιπάλων. Ταυτόχρονα, του δόθηκε η ευκαιρία να κάνει νέα αρχή στην Ιουδαία με τον Ιάσωνα, της οικογένειας των Ονιάδων, ιδιαίτερα αφού ο υποψήφιος ήταν προετοιμασμένος να ξοδέψει αρκετά υψηλά ποσά για την εκλογή του στη θέση του αρχιερέα. Ο Ιάσωνας υποσχέθηκε στο βασιλιά μία αύξηση του ετήσιου φόρου συμβολής από 300 σε 440 τάλαντα και επιπλέον μία εφάπαξ πληρωμή 150 ταλάντων, εάν του έδινε την άδεια να ιδρύσει στην Ιερουσαλήμ ελληνιστικά ιδρύματα, όπως Γυμνάσιο και Εφηβείο, και να συντάξει μια κατάσταση πολιτών για τον σχεδιασμό μιας πόλης των «Αντιοχέων στην Ιερουσαλήμ»¹⁷⁵. Το Γυμνάσιο και το Εφηβείο ήταν εγκαταστάσεις για τη θεμελίωση και την ανάπτυξη του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής κουλτούρας, ιδιαίτερα στη νεολαία.

Επομένως, η πρωτοβουλία για αυτόν τον πολιτιστικό εξελληνισμό του Ιουδαϊκού έθνους, όπως αναφέρει ο K.Bringmann, δεν ήταν του Αντιόχου Δ´, και

---

¹⁷³ Ernst Haag, *Das hellenistische Zeitalter*, σελ.57

¹⁷⁴ Rainer Albertz, *Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ: Κατά τους χρόνους της Παλαιάς Διαθήκης*, Αθήνα, 2006, σελ.795

¹⁷⁵ Πρβλ. Μακκ.Β´4,8

μάλιστα θα μπορούσε να υποθέσει κανείς, ότι ο νέος άρχοντας πίστευε ότι οι πολίτες της πόλης των «Αντιοχείων στην Ιερουσαλήμ» θα είχαν τέτοια υποταγή και πίστη στον οίκο των Σελευκιδών σαν αυτή που χαρακτήριζε τις πόλεις με ονόματα δυναστειών. Ο βασιλιάς χρειαζόταν χρήματα και ο Ιάσοντας ήταν διατεθειμένος να του χορηγήσει μεγάλα ποσά ώστε να προετοιμάσει την Ιερουσαλήμ να γίνει μια ελληνιστική πόλη με ιουδαϊκό πληθυσμό.

Η ελληνιστική μεταρρύθμιση ξεκίνησε μάλλον από την πρωτοβουλία του Ιάσωνα, και σύμφωνα με τον K. Bringmann,¹⁷⁶ δεν ήταν δύσκολο να διαπιστωθεί ποιόν ήθελε να φέρει με το μέρος του μ' αυτήν τη μεταρρύθμιση. Γιατί όπως μπορεί κανείς να παρατηρήσει, οι περισσότεροι Ιουδαίοι, και ιδιαίτερα οι συγγενείς των ιερατικών ανώτερων στρωμάτων, επιθυμούσαν και καλωσόριζαν την ανάληψη των πολιτιστικών και πολιτικών θεσμών των ελληνικών πόλεων, επειδή εξέφραζε μια ευρύτερη ανάγκη. Επιπλέον, η σχεδιασμένη από τον Ιάσωνα μεταρρύθμιση ήταν ένα μέσο για την ενδυνάμωση του ιερατικού κύρους και, ταυτόχρονα, αντιστάθμιζε τις υπάρχουσες κακές φήμες, ότι δηλαδή η θέση εξαγοράστηκε με δωροδοκία. Πέραν αυτού, υπάρχει λόγος να υποθέσει κανείς, ότι ο Ιάσοντας, ο οποίος είχε φιλοπτολεμαϊκή στάση, όπως και ο αδερφός του Ονίας Γ', μέσω αυτής της μεταρρύθμισης κατάφερε να αντιμετωπίσει δυναμικά την κρίσιμη κατάσταση και, παρά τις αντιδράσεις των αντιπάλων του, να κρατήσει ως μέλος της οικογένειας των Ονιάδων την εξουσία στο ιουδαϊκό έθνος. Ταυτόχρονα, με την επίδειξη

---

¹⁷⁶ K.Bringmann,Hellenistische Reform und Religionverfolgung in Judaa, Gottingen, 1983, σελ.67

της αφοσίωσής του στον βασιλιά μπόρεσε να υπερασπίσει προσωπικά τον αδερφό του.¹⁷⁷

Αυτό στο οποίο αποσκοπούσαν ο Ιάσωνας και οι ακόλουθοί του με την ελληνιστική μεταρρύθμιση ήταν, σύμφωνα με τον K. Bringmann,¹⁷⁸ ούτε λίγο ούτε πολύ να αποκτήσουν επαφή με τους μη Έλληνες γείτονες και ομόθρησκους της διασποράς, στους οποίους απαγορευόταν η πρόσβαση στο Γυμνάσιο και το Εφηβείο και, κατά συνέπεια, η πρόσβαση στον πολιτισμό και την κουλτούρα του ελληνισμού. Η ελληνιστική μεταρρύθμιση, λοιπόν, δεν οφείλεται στην προσπάθεια κάποιων να κάνουν καριέρα έξω από τα σύνορα της Ιουδαίας, ούτε να αναρριχηθούν στην άρχουσα κοινωνία των Ελληνιστικών μοναρχιών, αλλά και δεν αποτελούσε το μέσο για την βελτίωση της ευημερίας των αγροτών. Εξίσου, λιγότερο είχε να κάνει με την εξασφάλιση της καθιέρωσης της ελληνικής γλώσσας και μόρφωσης στην Ιερουσαλήμ και την Ιουδαία, γιατί σε αυτό το επίπεδο είχε ασκήσει ήδη την επιρροή του ο Ελληνισμός. Τίποτα δεν θα ήταν πιο λάθος από το να κατηγορηθεί ο ιουδαϊκός λαός του 3^{ου} και 2^{ου} αιώνα ότι δεν ήταν ανοιχτός στην επιρροή του ελληνικού πολιτισμού και της κουλτούρας και απέφευγε την αντιπαράθεση.¹⁷⁹

Γι' αυτόν το λόγο μάλλον, όπως παρατηρεί ο K. Bringmann¹⁸⁰ αξιολογώντας κατάλληλα την πνευματική εξέλιξη, δημιουργήθηκε μια απόσταση ανάμεσα στο τι πίστευαν και επεδίωκαν οι πολίτες των ανώτερων στρωμάτων, των καταγεγραμμένων για πολιτιστική ελληνοποίηση, και του τι πρέσβευε το μη ελληνικής

---

¹⁷⁷ Ernst Haag, *Das hellenistische Zeitalter*, σελ.56-58

¹⁷⁸ K.Bringmann, *Hellenistische Reform*, σελ.69

¹⁷⁹ Ernst Haag, *Das hellenistische Zeitalter: Israel .....*, σελ.58

¹⁸⁰ K.Bringmann, *Hellenistische Reform*, σελ.70

μορφής, σταθερό πολιτικό και κοινωνικό σύνταγμα του Ιουδαϊκού έθνους. Η Ιουδαία είχε ένα πατροπαράδοτο σύνταγμα: Ο παραδοσιακός «νόμος του Θεού των ουρανών»¹⁸¹ δεν ήταν μόνο η βάση της θρησκευτικής ζωής, αλλά σ' αυτόν βασιζόταν και η κοινωνική και πολιτική τάξη. Όταν ο Αντίοχος Γ' κατέλαβε την Ιουδαία, αποδέχτηκε, όπως και η πριν απ' αυτόν περσική διακυβέρνηση, αυτήν την παραδοσιακή τάξη των Ιουδαίων. Αυτό σήμαινε ότι στην κορυφή του ιουδαϊκού έθνους θα βρίσκονταν όχι εκλεγμένοι δημοτικοί σύμβουλοι για έναν μόνο χρόνο, αλλά ένας αρχιερέας με καταγωγή από το γένος των Ονιάδων εφ' όρου ζωής. Επίσης, θα είχε στο πλευρό του ένα συμβούλιο εκλεγμένο όχι για ορισμένο χρόνο και όχι εκλεγμένο με κλήρο, αλλά το αριστοκρατικό σώμα της γερουσίας, της οποίας την ηγεσία είχαν τα μέλη του ιερατείου. Το έθνος αποτελούσαν κυρίως οι εργάτες, και κατά κύριο λόγο οι αγρότες, και οι δυο προνομιούχες τάξεις των ιερέων και των υπόλοιπων θρησκευτικών λειτουργών, οι Λεβίτες.¹⁸²

Αυτή η εξ ολοκλήρου μη ελληνιστική σύνθεση του ιουδαϊκού λαού ερχόταν σε αντίθεση με τον προχωρημένο εξελληνισμό των ανώτερων στρωμάτων και με το πέρασμα του χρόνου ξεχώριζε ολοένα και περισσότερο από τον σε εξέλιξη βρισκόμενο πολιτικό εξελληνισμό στη Μέση Ανατολή. Παρατηρούμε ότι μία Πόλις είχε μεγαλύτερο κύρος από ότι ένα ανατολικό έθνος και, έστω και τυπικά, μεγαλύτερη ανεξαρτησία.¹⁸³ Όσον αφορά στον Ιάσονα, πέτυχε να φέρει με το μέρος του τον

---

¹⁸¹ Πρβλ. Έσδρα Β' 7,12

¹⁸² Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter: Israel ..., σελ.58

¹⁸³ Πρβλ. Μακκ. Β' 6,2-4

βασιλιά χωρίς να του παραδώσει το θησαυρό του ναού¹⁸⁴, και ανέλαβε δράση, ώστε να υποχρεώσει την Ιερουσαλήμ να ακολουθήσει τον ελληνικό τρόπο ζωής¹⁸⁵. Άλλωστε σε αυτόν προσωπικά είχε παραχωρηθεί το δικαίωμα να ιδρύσει το Γυμνάσιο και το Εφηβείο, όπως και να συντάξει τον κατάλογο των πολιτών για την πόλη των «Αντιοχέων στα Ιεροσόλυμα», χωρίς να δεσμεύεται από την παρουσία και συμμετοχή της Γερουσίας.¹⁸⁶

Η ελληνιστική μεταρρύθμιση του Ιάσονα, όπως συνοψίζεται στο αποτέλεσμα των ερευνών του K. Bringmann¹⁸⁷, ήταν μια επιχείρηση με πολλές προϋποθέσεις. Προϋπέθετε από την πλευρά των ανωτέρων στρωμάτων, ανοιχτό πνεύμα για τον ελληνισμό, όπως και λόγω των οικονομικών δυσκολιών των βασιλιάδων της αυτοκρατορία των Σελευκιδών, και τη διαδικασία για τη μεταρρύθμιση των ανατολίτικων πόλεων, που είχε ήδη ξεκινήσει. Ο Ιάσοντας αν και ήταν ίσως ένας πεπεισμένος οπαδός του ελληνικού τρόπου ζωής, παρ' όλα αυτά χρειαζόταν τη μεταρρύθμιση ως μέσο για την εξασφάλιση της εξουσίας του. Μέσω αυτής, τελικά, κέρδισε εκείνους που αποζητούσαν την ένταξη στην ανάπτυξη, η οποία βρισκόταν ήδη σε εξέλιξη στους γείτονές τους. Άλλωστε, από τη στιγμή που του ανατέθηκε προσωπικά η σύνταξη της λίστας των νέων πολιτών, του δόθηκε ταυτόχρονα η ευκαιρία να ενδυναμώσει τη θέση του με την ανάλογη επιλογή των μελών που θα την αποτελούσαν.¹⁸⁸

---

¹⁸⁴ Πρβλ. Μακκ.Β'3,6

¹⁸⁵ Πρβλ. Μακκ.Β'4,10

¹⁸⁶ Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter: Israel ..., σελ.59

¹⁸⁷ K.Bringmann, Hellenistische Reform, σελ.73

¹⁸⁸ Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter: Israel..., σελ.60

Το γεγονός ότι ο Ιάσοντας επιτυχώς εξαγόρασε από τον Σελευκίδη Αντίοχο Δ΄ το δικαίωμα της σύνταξης του καταλόγου μίας Πόλις στην Ιερουσαλήμ είναι αμφισβητήσιμο. Παρ' όλα αυτά, όμως, αν αποδεικνυόταν ότι είχε καταφέρει να πετύχει το στόχο του στα λίγα χρόνια της διακυβέρνησής του, τότε ως ένα σημείο δικαιολογημένα μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι η εκτέλεση και οι διαδικασίες για την αναγκαία εδώ συνταγματική αλλαγή, όπως και η επίσημη διακήρυξη αυτής «ως Πόλις των Αντιοχέων στην Ιερουσαλήμ», αφέθηκαν εντελώς στην κρίση του αρχιερέα.¹⁸⁹ Για μια συμβιβαστική υπόθεση που περιγράφει ότι η σύνταξη του καταλόγου των πολιτών ήταν αποκλειστικό δικαίωμα του βασιλιά, δεν αναφέρει ούτε η παράδοση ούτε κάποια πιθανή αντικειμενική πηγή. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για την πρόταση, σύμφωνα με την οποία η διαδικασία της ίδρυσης θα μπορούσε να γίνει παράλληλα με την επίσκεψη, την οποία έκανε ο Αντίοχος Δ΄ κατά τη διακυβέρνηση του Ιάσωνα, περίπου πριν το 173/172 π. Χ., στην Ιερουσαλήμ.

Όπως αποδεικνύεται στο βιβλίο των Μακκαβαίων, ο βασιλιάς επισκέφτηκε την Ιερουσαλήμ με την ευκαιρία μιας στρατιωτικής παρέλασης, με την οποία ήθελε να αποδείξει τη δύναμη και την ετοιμότητά του απέναντι στην επίμαχη στρατηγική των Σελευκιδών και των Πτολεμαίων¹⁹⁰, που αφορούσε στην ανατολική Ιορδανία και τη χώρα των Φοινίκων. Εάν κατά αυτήν την επίσκεψη γινόταν η ίδρυση της Πόλις των «Αντιοχέων», τότε ο Ιάσοντας από την Κυρήνη και ο συντάκτης του βιβλίου των Μακκαβαίων, δεν έχασαν την ευκαιρία να

---

¹⁸⁹ K.Bringmann, Hellenistische Reform, σελ.85

¹⁹⁰ Πρβλ. Μακκ.Β΄4,21

στιγματίσουν την ανατροπή του συντάγματος των πατέρων ως ασεβή πράξη των άθεων.¹⁹¹ Ακόμα και η υπόθεση ότι η μετάβαση της Ιερουσαλήμ από μια πόλη της Ανατολής σε μια Πόλις συνέπιπτε, αρχικά, με τη θεμελίωση του Πύργου της Άκρα το 168 π. Χ., δεν έχει ιστορική βάση.¹⁹²

Η απόδειξη της παραπάνω διατύπωσης του Αντίοχου Ε΄ στην επιστολή του προς τον Λυσία, ότι δηλαδή ο πατέρας του προέβη σε «ελληνιστικές αλλαγές»¹⁹³, δεν αναφέρεται στη μετάβαση της Ιερουσαλήμ στο να γίνει ελληνιστική «Πόλις», αλλά στην από τον Αντίοχο Δ΄ επιβαλλόμενη αποδοχή μιας μη Ιουδαϊκής θρησκευτικής λατρείας. Επίσης, με βάση την περιγραφή στο 1^ο βιβλίο των Μακκαβαίων, ο Αντίοχος Ζ΄ Σιδήτης χαρακτήρισε τις πόλεις Ιόπη¹⁹⁴, Γαζάρα¹⁹⁵ και Άκρα «πόλεις της αυτοκρατορίας του».¹⁹⁶ Όπως αποδεικνύει, όμως, η χρήση του λόγου σ' αυτό το βιβλίο, δεν ήταν συνταγματικής και νομικής σημασίας.

Μια μη αμφισβητήσιμη απόδειξη της ύπαρξης των πολιτών της «Αντιόχειας στην Ιερουσαλήμ» και η αποδοχή τους από το ελληνιστικό περιβάλλον αποτελεί η

---

¹⁹¹ Ernst Haag, *Das hellenistische Zeitalter: Israel ...*, σελ.60

¹⁹² Η Άκρα είναι πόλη της Δυτικής Γαλιλαίας στο βόρειο Ισραήλ. Βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του Κόλπου της Χάιφα. Είχε πληθυσμό 46.000 κατοίκους στα τέλη του 2007. Ιστορικά η Άκρα θεωρούνταν το κλειδί της περιοχής του Λεβάντε, λόγω της στρατηγικής του θέσης.

¹⁹³ Πρβλ. Μακ.Β΄ 11,24

¹⁹⁴ Αρχαία ονομασία της πόλης Γιάφα της Παλαιστίνης. Κατά την παράδοση, ιδρυτής της πόλης ήταν ο γιος του Νόε, ο Ιάφεθ. Ήταν αποικία των Φοινίκων και καταστράφηκε από τον Ιούδα Μακκαβαίο το 164 π. Χ. «Ο Ιούδας Μακκαβαίος γκρέμισε όλα τα Ελληνιστικά κτίσματα, επανέφερε τη λατρεία του Γιαχβέ και έσφαξε όλους τους συνεργάτες των Σελευκιδών». (Μ. Βερέτας, *Η Βίβλος και οι Έλληνες*, τόμος Α΄, σελ. 170)

¹⁹⁵ Η Γαζάρα ήταν, σύμφωνα με τη Βίβλο, φρούριο με μεγάλη δύναμη στην Ιουδαία και εμφανίζεται συχνά στους πολέμους των Μακκαβαίων. Σ' αυτό το μέρος ο Ιούδας καταδίωξε το Γοργία(Μακ. Α΄ 4,15). Κυριεύτηκε από το Σίμωνα Μακκαβαίο, ο οποίος έχτισε ένα παλάτι για τον εαυτό του και διόρισε το γιο του διοικητή του στρατού(Μακ. Β΄ 10,32). Μια διαφορετική εκδοχή αποδίδει την κυριαρχία της στον Ιούδα.

¹⁹⁶ Πρβλ. Μακ.Α΄ 15,28

είδηση της συμμετοχής μιας αποστολής Ιουδαίων στους πανελλήνιους αγώνες της Τύρου, όπου στο όνομα του αρχιερέα έπρεπε να παραδώσουν μια δωρεά προς τιμήν του Ηρακλή ύψους 300 ασημένιων δραχμών¹⁹⁷. Σε αυτού του είδους τις εορταστικές διοργανώσεις λάμβαναν πρόσκληση και έστελναν επίσημους αντιπροσώπους της κοινότητάς τους, μόνο οι πόλεις και οι άρχοντες των οποίων η ελληνικότητα ήταν αμφισβητήσιμη. Το Ιουδαϊκό έθνος και ο αρχιερέας του δεν είχαν το δικαίωμα συμμετοχής σε τέτοιου είδους διοργανώσεις, ενώ με τη θεμελίωση μιας Πόλης στην Ιερουσαλήμ είχε επέλθει και μια αλλαγή στις σχέσεις τους.

Ο K. Bringmann, ο οποίος αξιολογεί τα διάφορα γεγονότα, θεωρεί ως βασικό εμπόδιο για τη μεταρρύθμιση το ότι ο αρχιερέας και η γερουσία, την οποία είχαν υπό τον έλεγχο τους οι αντιπρόσωποι των οικογενειών των ιερέων, κράτησαν τον κυρίαρχο ρόλο τους και στην πόλη των «Αντιοχέων στην Ιερουσαλήμ».¹⁹⁸ Στη νέα Πόλη δεν υπήρχαν αιρετοί δημοτικοί σύμβουλοι, που άλλαζαν κάθε χρόνο, αλλά τη θέση της Βουλής είχε η γερουσία¹⁹⁹. Έτσι, λοιπόν, ο όρος «γερουσία» περιγράφει τη συνάθροιση των συμβούλων με αριστοκρατική καταγωγή, της οποίας τα μέλη ήταν διορισμένα εφ' όρου ζωής σε αυτήν την επιτροπή. Η με ελληνικό σύνταγμα πόλη της αυτοκρατορίας των Σελευκιδών ήταν ωστόσο οργανωμένη με δημοκρατικές αρχές. Εν τούτοις στην Ιερουσαλήμ είχε συμπεριληφθεί η γερουσία χωρίς να γίνει καμιά αναπροσαρμογή στη συνταγματική οργάνωση της

---

¹⁹⁷ Πρβλ. Μακ.Β'4,18

¹⁹⁸ K.Bringmann, Hellenistische Reform und Religionverfolgung in Judaa, Gottingen, 1983, σελ.90-92

¹⁹⁹ Πρβλ. Μακ.Β'4,44 και 11,27

νέας Πόλις. Αντίστοιχα, και ο αρχιερέας είχε την ίδια αντιμετώπιση, ενώ στη δομή της Πόλις κατείχε την ίδια θέση με βάση το παλιό σύνταγμα, παρέμεινε δηλαδή ο ανώτερος αντιπρόσωπος της Ιουδαϊκής κοινότητας, ο οποίος δεν εκλεγόταν από τους πολίτες για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, αλλά είτε τον τοποθετούσε είτε τον απομάκρυνε ο βασιλιάς²⁰⁰. Οι αρχιερείς, ιδιαίτερα μετά τη συγκρότηση του συνδέσμου των πολιτών, αντιπροσώπευαν την ιουδαϊκή κοινότητα απέναντι στον βασικό ανώτατο άρχοντα και βασικά υπερασπιζόνταν τα συμφέροντά του. Συγκεκριμένα, ο αρχιερέας διατήρησε το δικαίωμά του να διαπραγματεύεται με τον βασιλιά τις ετήσιες καταβολές των φόρων συμβολής(κατοχής) και ήταν υπεύθυνος για την είσπραξή του²⁰¹. Αυτό σημαίνει, όμως, ότι η Ιουδαϊκή γερουσία και, αντίστοιχα, ο σύνδεσμος των πολιτών της «Αντιόχειας στην Ιερουσαλήμ» δεν είχε τη δικαιοδοσία να καθαιρέσει τον αρχιερέα ή να του καταλογίσει με νομικό τρόπο οποιαδήποτε ευθύνη.²⁰²

Σύμφωνα, λοιπόν, με όλα τα παραπάνω μπορούμε να οδηγηθούμε στο συμπέρασμα ότι η μετάβαση του ιουδαϊκού έθνους σε μια ελληνιστική πόλη εμποδίστηκε από την αρχή από μια βαθιά εσωτερική αντίθεση. Οι Ιουδαίοι μεταρρυθμιστές, που βρίσκονταν γύρω από τον Ιάσονα, προσανατολιζόνταν στο πρότυπο του πολιτικού-κοινωνικού συντάγματος των Ελλήνων, έχοντας την υποχρέωση να διατηρήσουν τη θεοκρατική τάξη του ιουδαϊκού έθνους ως βάση της θέσης ισχύος τους.

---

²⁰⁰ Πρβλ. Μακκ.Β'4,23-25

²⁰¹ Πρβλ. Μακκ.Β'4,27

²⁰² Ernst Haag, Das hellenistische Zeitalter: Israel und die Bibel, W.Kohlhammer,2003, σελ.61

- **Η πολιτική κατάσταση: από τους Αλεξανδρινούς-Ελληνιστικούς χρόνους ως τη Ρωμαϊκή εποχή.**

Τα προνόμια, τα οποία είχαν παραχωρηθεί από τους Πέρσες στην Ιουδαϊκή κοινότητα, δεν καταργήθηκαν από τον Μέγα Αλέξανδρο (336-323 π.Χ). Αντίθετα, μάλιστα, και σύμφωνα με τις αναφορές του Ιωσήπου, ο Αλέξανδρος παραχώρησε το προνόμιο της φοροαπαλλαγής του σαββατικού έτους και τη δυνατότητα να ζουν οι Ιουδαίοι, όχι μόνο της Παλαιστίνης, αλλά και της διασποράς, σύμφωνα με τα δικά τους ήθη και έθιμα.²⁰³ Το έθιμο του σαββατικού έτους προέβλεπε την απαγόρευση καλλιέργειας των αγρών και συλλογής των καρπών κάθε έβδομο έτος.²⁰⁴ Όμως, τη χρονιά εκείνη υπήρξε μεγάλη έλλειψη σοδειάς, με αποτέλεσμα να είναι επιβεβλημένη η απαλλαγή από τον ετήσιο αυτό φόρο.²⁰⁵

Η ίδια πολιτική ακολουθήθηκε κατά τους Ελληνιστικούς χρόνους, από τους νέους κυρίαρχους της Παλαιστίνης: αρχικά από τη δυναστεία των Σελευκιδών και

²⁰³ Ιώσηπος, Ιουδαϊκή Αρχαιολογία ΙΑ' 337-338: «[337]δειχθείσης δ' αὐτῶ τῆς Δανιήλου βίβλου, ἐν ἣ τινὰ τῶν Ἑλλήνων καταλύσειν τὴν Περσῶν ἀρχὴν ἐδήλου, νομίσας αὐτὸς εἶναι ὁ σημανόμενος τότε μὲν ἤσθεις ἀπέλυσε τὸ πλῆθος, τῇ δ' ἐπιούσῃ προσκαλεσάμενος ἐκέλευσεν αὐτοὺς αἰτεῖσθαι δωρεάς, ἃς ἂν αὐτοὶ θέλωσιν. [338] τοῦ δ' ἀρχιερέως αἰτησαμένου χρῆσασθαι τοῖς πατρίοις νόμοις καὶ τὸ ἕβδομον ἔτος ἀνείσφορον εἶναι, συνεχώρησεν πάντα. παρακαλεσάντων δ' αὐτόν, ἵνα καὶ τοὺς ἐν Βαβυλῶνι καὶ Μηδία Ἰουδαίους τοῖς ἰδίους ἐπιτρέψῃ νόμοις χρῆσθαι, ἀσμένως ὑπέσχετο ποιήσειν ἅπερ ἄξιουσιν.

²⁰⁴ Ἐξοδος 23,10-11: «10 ἕξ ἔτη σπερεῖς τὴν γῆν σου καὶ συνάξεις τὰ γενήματα αὐτῆς 11 τῶ δὲ ἕβδόμῳ ἄφεςιν ποιήσεις καὶ ἀνήσεις αὐτήν καὶ ἔδονται οἱ πτωχοὶ τοῦ ἔθνους σου τὰ δὲ ὑπολειπόμενα ἔδεται τὰ ἄγρια θηρία οὕτως ποιήσεις τὸν ἀμπελῶνά σου καὶ τὸν ἐλαιῶνά σου» καὶ Λευιτικόν 25, 3-7: « ἕξ ἔτη σπερεῖς τὸν ἀγρόν σου καὶ ἕξ ἔτη τεμεῖς τὴν ἄμπελόν σου καὶ συνάξεις τὸν καρπὸν αὐτῆς. τῶ δὲ ἔτει τῶ ἕβδόμῳ σάββατα, ἀνάπαυσις ἔσται τῇ γῆ, σάββατα τῶ Κυρίῳ· τὸν ἀγρόν σου οὐ σπερεῖς καὶ τὴν ἄμπελόν σου οὐ τεμεῖς, καὶ τὰ αὐτόματα ἀναβαίνοντα τοῦ ἀγροῦ σου οὐκ ἐκθερίσεις καὶ τὴν σταφυλὴν τοῦ ἀγιάσματος σου οὐκ ἐκτρυγήσεις· ἐνιαυτὸς ἀναπαύσεως ἔσται τῇ γῆ. καὶ ἔσται τὰ σάββατα τῆς γῆς βρώματά σοι. καὶ τῶ παιδί σου καὶ τῇ παιδίσκῃ σου καὶ τῶ μισθωτῶ σου καὶ τῶ παροίκῳ τῶ προσκειμένῳ πρὸς σὲ καὶ τοῖς κτήνεσί σου, καὶ τοῖς θηρίοις τοῖς ἐν τῇ γῆ σου ἔσται πᾶν τὸ γένημα αὐτοῦ εἰς βρῶσιν

²⁰⁵ Νεεμίας 10, 32: «καὶ λαοὶ τῆς γῆς οἱ φέροντες τοὺς ἀγορασμοὺς καὶ πᾶσαν πρᾶσιν ἐν ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου ἀποδόσθαι, οὐκ ἀγορῶμεν παρ' αὐτῶν ἐν σαββάτῳ καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἀγία. καὶ ἀνήσομεν τὸ ἔτος τὸ ἕβδομον καὶ ἀπαίτησιν πάσης χειρός

μετά από τη δυναστεία των Πτολεμαίων. Όταν, όμως, η Παλαιστίνη επανήλθε υπό την εξουσία των Σελευκιδών το έτος 198 π. Χ., επί βασιλείας Αντιόχου Γ΄(223-187 π. Χ.), συνέβησαν κάποια γεγονότα, τα οποία άλλαξαν την κατάσταση, που είχε παγιωθεί πριν από αυτόν τον μεγάλο και άτυχο Σελευκίδη βασιλιά.

Ο Αντίοχος υπέστη μία πολύ βαριά στρατιωτική ήττα στη μάχη της Μαγνησίας(190 π. Χ.), από την ανερχόμενη κοσμοκράτειρα Ρώμη και υποχρεώθηκε, μεταξύ άλλων, να καταβάλει πολύ μεγάλες αποζημιώσεις. Αυτές, όπως ήταν φυσικό, εξοικονομήθηκαν από επιπρόσθετους φόρους, που επεβλήθησαν στους υποτελείς των Σελευκιδών. Ο υπουργός του Σέλευκου Δ΄, Ηλιόδωρος, επεχείρησε να δημεύσει, ανεπιτυχώς, τους θησαυρούς του ναού της Ιερουσαλήμ, για να μπορέσει να πληρώσει τις πολεμικές αποζημιώσεις²⁰⁶. Η υποβόσκουσα ένταση μεταξύ του Ιουδαϊσμού και των Σελευκιδών μεγάλωσε με την προσπάθεια του βίαιου εξελληνισμού των πρώτων από τους δεύτερους. Επίσης, η φιλοπτολεμαϊκή στάση ενός μέρους των Ιουδαίων, η οποία όπως ήταν φυσικό θεωρήθηκε προδοτική από τους Σελευκίδες, σε συνδυασμό με την ανάληψη της εξουσίας από τον Αντίοχο Δ΄ τον Επιφανή(175-164 π. Χ), διαδόχου του δολοφονηθέντος Σέλευκου Δ΄, οδήγησαν στην οριστική ρήξη μεταξύ των Ιουδαίων και της δυναστείας των Σελευκιδών.

Η ρήξη αυτή επήλθε, όταν ο Αντίοχος Δ΄(169 π. Χ.) λεηλάτησε το ναό της Ιερουσαλήμ, παίρνοντας ένα μέρος από τους θησαυρούς του, εξόντωσε και

---

²⁰⁶ Πρβλ. Μακκ.Β΄3,1-30

εξανδραπόδισε πολλούς από τους κατοίκους της²⁰⁷ και όταν μετά από δύο χρόνια(167 π. Χ.) έστειλε τον Απολλώνιο προκειμένου να καταστείλει μια Ιουδαϊκή εξέγερση. Για το σκοπό αυτό κατεδάφισε τα τείχη της Ιερουσαλήμ και απαγόρευσε τη λατρεία του Γιαχβέ στο ναό της Ιερουσαλήμ, όπου πλέον θα λατρεύονταν ο Ολύμπιος Δίας²⁰⁸. Ο Αντίοχος με διάταγμά του, έθεσε υπό διωγμό την Ιουδαϊκή θρησκεία²⁰⁹ και απαγόρευσε στους Εβραίους να ζουν με τα πατροπαράδοτα ήθη και έθιμά τους. Έναν χρόνο μετά(166 π. Χ) ξέσπασε η Μακκαβαϊκή επανάσταση, ως αντίδραση στην πολύ σκληρή πολιτική των Σελευκιδών. Αποτέλεσμα αυτής της εξέγερσης ήταν να ξεσπάσει πόλεμος μεταξύ του Ιούδα του Μακκαβαίου (166-161 π. Χ.), του Αντιόχου Δ΄ και των διαδόχων του Φιλίππου, Αντιόχου Ε΄ του Ευπάτωρος(164-162 π. Χ.)και του Δημητρίου Α΄ του Σωτήρος (162-151 π. Χ.). Οι Μακκαβαίοι απελευθέρωσαν την Ιερουσαλήμ και το ναό της από τους Ελληνιστές το 165 π. Χ.

Ο Ιούδας, αφού περιστοίχισε το ναό, τον κατέστησε ένα ισχυρό φρούριο, το οποίο δέσποζε πάνω στο λόφο Σιών της παλιάς πρωτεύουσας του Δαβίδ. Σε αντίθεση με τον προκάτοχό του, ο Δημήτριος Α΄ μπόρεσε και νίκησε τον Ιούδα τον Μακκαβαίο στη μάχη της Ελασά το 161 π. Χ.²¹⁰ και ανακατέλαβε την Ιερουσαλήμ. Με το πέρασμα του χρόνου οι Ιουδαίοι επωφελήθηκαν από τις συνεχείς εσωτερικές διαμάχες και κατάφεραν να δημιουργήσουν ένα ανεξάρτητο κράτος, το βασίλειο των Ασμοναίων (150-63 π. Χ.). Καθ' όλη τη διάρκεια της

---

²⁰⁷ Πρβλ. Μακκ.Α΄1,20-28

²⁰⁸ Πρβλ. Μακκ.Β΄6,1-7.Μακκ.Α΄1,54.Δανιήλ 11,31 και 12,11

²⁰⁹ Πρβλ. Μακκ.Α΄1,44-50

²¹⁰ Πρβλ.Μακκ.Α΄9,5

Μακκαβαϊκής επανάστασης και μέχρι το τέλος της κυριαρχίας των Σελευκιδών (141 π. Χ.) στην περιοχή της Ιουδαίας, ο ναός δεν λεηλατήθηκε, κι αυτό διότι όποιοι τον καταλάμβαναν, Ελληνιστές ή Ιουδαίοι, τον θεωρούσαν ως ιερό τόπο για τη δική τους λατρεία.

Η αποστολή του στρατηγού Πομπηίου(66 π. Χ.) στον Πόντο, με σκοπό τη νίκη επί του βασιλιά Μιθριδάτη και τον περιορισμό του Αρμένιου βασιλιά Τιγράνη, σήμανε την οριστική απόφαση της Ρώμης να επεκτείνει την κυριαρχία της στην Ανατολή. Μεταξύ των δύο διεκδικητών του βασιλικού και αρχιερατικού αξιώματος, Αριστόβουλου Β΄(67-63 π. Χ.) και Υρκανού Β΄, ο Ρωμαίος στρατηγός υποστήριξε τον δεύτερο. Ο Αριστόβουλος δεν δέχθηκε αυτήν την απόφαση και προέβαλε αντίσταση υποχωρώντας στην οχυρωμένη περιοχή του ναού. Μετά από τρεις μήνες πολιορκίας ο ναός εκπορθήθηκε, χωρίς όμως να λεηλατηθούν οι θησαυροί του(63 π. Χ.). Ο Πομπήιος επέτρεψε να συνεχιστεί η ιουδαϊκή λατρεία στο ναό και τα μέτρα που έλαβε ήταν, σε γενικές γραμμές, ήπια. Το κράτος των Σελευκιδών διαλύθηκε και έγινε Ρωμαϊκή επαρχία. Οι διοικητές της Ρωμαϊκής επαρχίας ακολούθησαν κι αυτοί μια ήπια πολιτική και με διάφορες μεταρρυθμίσεις έδωσαν μια νέα ώθηση στην οικονομική ανάπτυξή τους.

Οι σχετικά καλές σχέσεις, όμως, μεταξύ των Ιουδαίων και των νέων κυριάρχων τους διαταράχθηκαν σοβαρά μετά την απομάκρυνση των θησαυρών του ναού από τον Κράσσο (54 π. Χ.)²¹¹, που είχε ως σκοπό τη

---

²¹¹ Μάρκος Λικίνιος Κράσσος(114-53 π.Χ.): Ρωμαίος πολιτικός, γιος του Πόπλιου Λικίνιου. Απέκτησε μεγάλη περιουσία με κτήματα, που είτε του χάρισε ο Σύλλας είτε τα αγόρασε ο ίδιος σε εξευτελιστικές τιμές. Γι' αυτό του δόθηκε και η προσωνυμία «Πλούσιος». Το 60 π.Χ.

χρηματοδότηση μιας εκστρατείας εναντίον των Πάρθων,²¹² η οποία αποδείχτηκε ανεπιτυχής. Τα πράγματα καλυτέρευαν για τους Ιουδαίους, όταν πήρε την εξουσία στη Ρώμη ο Καίσαρας. Δυστυχώς, όμως, η δολοφονία του είχε ως αποτέλεσμα την αλλαγή της κατάστασης προς το χειρότερο για τους Ιουδαίους, λόγω της σκληρής οικονομικής τους εκμετάλλευσης από τους διαδόχους του Καίσαρα. Αυτή η δυσαρέσκεια οδήγησε τον τελευταίο διάδοχο της δυναστείας των Ασμοναίων, Αντίγονο, σε μια εξέγερση, που ήταν εκ των προτέρων καταδικασμένη.

Τελικά, η Ιερουσαλήμ και ο ναός της κυριεύθηκαν από τους Ρωμαίους (37 π. Χ.) και λεηλατήθηκαν, ενώ ο Αντίγονος εκτελέστηκε κατόπιν επιθυμίας του αντίζηλου και διεκδικητή του θρόνου του, Ηρώδη.

- **Ελληνισμός, Ιουδαϊσμός και Χριστιανισμός.**

Ο Ελληνισμός επιδρά στον Ιουδαϊσμό των ελληνιστικών χρόνων σε όλα σχεδόν τα επίπεδα (πολιτικό, οικονομικό, στρατιωτικό, πολιτιστικό, φιλοσοφικό και θρησκευτικό) τόσο σε περιόδους θρησκευτικής ανοχής, όσο και σε περιόδους συγκρούσεων και διωγμού.

Παρ' όλα αυτά θα ήταν λάθος να θεωρηθεί ότι η διείσδυση αυτή του Ελληνισμού εξαφάνισε εντελώς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Ιουδαϊσμού. Η συσπείρωση

μαζί με τον Ιούλιο Καίσαρα σχημάτισαν την πρώτη Τριανδρία. Το 54 π.Χ. έγινε ανθύπατος της Συρίας. Οργάνωσε εκστρατεία εναντίον των Πάρθων, αλλά ηττήθηκε και σκοτώθηκε.

²¹² Η Παρθία ήταν αρχαία πόλη που βρισκόταν στη σημερινή περιοχή Χορασάν, στο βορειοανατολικό άκρο της Περσίας. Κατά την Ελληνιστική περίοδο φαίνεται πως είχε ενωθεί με την Υρκανία(σημερινό Γκοργκάν του Ιράν) που απετέλεσε επαρχία του Βασιλείου των Σελευκιδών. Βρισκόταν ακριβώς πάνω στους μεγάλους τότε εμπορικούς δρόμους ανάμεσα στην Ασία και τον Ελληνορωμαϊκό κόσμο, γεγονός που βοήθησε στην ανάπτυξή της.

γύρω από την Τορά και την προφητική παράδοση ήταν τόσο ισχυρή, ιδιαίτερα μετά την προσπάθεια του βίαιου εξελληνισμού των Ιουδαίων από τον Αντίοχο Δ΄, ώστε η επάνοδος στα αρχικά ουσιαστικά συστατικά της εβραϊκής θρησκείας να είναι δυνατή ακόμη και κάτω από τις πιο αντίξοες συνθήκες. Έτσι νέες μορφές θεωρήσεως του κόσμου, όπως η Αποκαλυπτική, αντί να εξαλείψουν τελικά, διαιωνίζουν την αρχαία εβραϊκή νοοτροπία. Στις ημέρες της εμφάνισης του Χριστιανισμού η εσχατολογική προσδοκία, που είχε καλλιεργήσει η Αποκαλυπτική, δίνει τη βάση για την ανάπτυξη της νέας πίστης σε καθαρά προφητικά σχήματα σκέψεως.

Παρατηρείται, λοιπόν, ότι ο Ελληνισμός διαδραμάτισε έναν καίριο διπλό ρόλο σε όλη την εξέλιξη από τον Ιουδαϊσμό ως τον Χριστιανισμό.²¹³ Από το ένα μέρος με την απειλητική παρουσία του και από το άλλο με τη διείσδυσή του στον Ιουδαϊσμό συνετέλεσε στο να μετατραπεί η καρδιά του Ιουδαϊσμού σε μια αποκλειστικότητα εθνικιστική, που ταύτιζε τον Νόμο με το γράμμα των διατάξεών του και την εσχατολογική προσδοκία με τα στενά πολιτικά και εθνικά συμφέροντα των Ιουδαίων. Ήταν μια στάση αυτοάμυνας και αυτοπροστασίας, που αναπτύχθηκε φυσικά μετά τις διεισδυτικές επιτυχίες του Ελληνισμού, και οδήγησε στην κατάσταση, στην οποία βρίσκουμε τον Ιουδαϊσμό στα χρόνια του Ιησού Χριστού. Από την κατάσταση αυτή, σε συνδυασμό με τις απέραντες προσηλυτιστικές δυνατότητες που είχε ο Ιουδαϊσμός στον ελληνορωμαϊκό χώρο, ύστερα από το κύρος που του έδωσαν οι επιτυχίες του

---

²¹³ F.E. Peters, *The Harvest of Hellenism*, Simon and Schuster, New York 1970, σσ.261-308, 480-507

Μακκαβαϊκού πολέμου και η υπεροχή και η έλξη της μονοθεϊστικής και ηθικής διδασκαλίας του, δημιουργήθηκε το δίλημμα της ιουδαϊκής θρησκείας μεταξύ ενός ανοίγματος προς τα "έθνη" και μιας συντηρητικής αυτοπροστασίας της εθνικής του ταυτότητας. Ο μεγάλος αριθμός των "προσήλυτων" στα χρόνια του Ιησού, που δίσταζαν να κάνουν το τελικό βήμα της πλήρους εντάξεώς τους στον Ιουδαϊσμό, μαρτυρεί την τραγικότητα του διλήμματος αυτού, που δημιούργησε ο Ελληνισμός στον Ιουδαϊσμό της εποχής εκείνης.²¹⁴

Από αυτήν ακριβώς την αδυναμία του Ιουδαϊσμού ξεπήδησε η δυνατότητα του Χριστιανισμού. Παρεξηγημένος σαν μια απειλή κατά του Νόμου και της ιουδαϊκής αυτοσυνειδησίας, ο Χριστιανισμός, με το προφητικό του πνεύμα ανοίγεται πρώτα προς τους μισητούς Σαμαρείτες και έπειτα στους μη Ιουδαίους γενικά. Η ιστορική ευκαιρία του Χριστιανισμού προπαρασκευάζεται έτσι από τον διχασμό που δημιουργείται στην καρδιά του Ιουδαϊσμού ανάμεσα στις οικουμενικές δυνατότητες που έκρυβε η βιβλική πίστη του και στην ανάγκη της αυτοπροστασίας και επιβιώσεώς του ως εθνικής ομάδας. Αυτή είναι η μεγάλη αρνητική συμβολή του Ελληνισμού στην εμφάνιση του Χριστιανισμού: η πρόκληση μιας γόνιμης "κρίσεως συνειδήσεως" στον Ιουδαϊσμό, μιας κρίσεως που θα προκαλέσει αργότερα και στον Χριστιανισμό το ίδιο "προκλητικό" ελληνικό πνεύμα. Έτσι, όπως θα δούμε, οι πρώτοι που θα αναγνωρίσουν και θα ενστερνιστούν τις δυνατότητες του Χριστιανισμού θα είναι οι Ελληνιστές

---

²¹⁴ Μητρ. Περγάμου Ιωάννης Ζηζιούλας, Ελληνισμός και Χριστιανισμός, η συνάντηση των δύο κόσμων, Αθήνα, 2003, σελ. 519-559

Ιουδαίοι, αυτοί δηλαδή που πιο πολύ από κάθε άλλον ζουν τον εσωτερικό αυτό διχασμό του Ιουδαϊσμού.

Αλλά η συμβολή αυτή του ελληνισμού στην εμφάνιση του χριστιανισμού συνοδεύεται, σαν την άλλη όψη του ίδιου νομίσματος, από κάτι πολύ πιο θετικό. Το πόσο σημαντική υπήρξε για τον Ιουδαϊσμό η τάση που απέκτησε κάτω από την επίδραση του ελληνικού πνεύματος να σκέπτεται "Οντολογικά", είναι πλέον παραδεκτό απ' όλους σχεδόν τους μελετητές. Έπρεπε να καταφέρει να συνδυάσει, δηλαδή, τα πρακτικά και ιστορικά διαφέροντα, που του κληροδότησε η εβραϊκή σκέψη, με το ερώτημα του όντος, του σταθερού σημείου αναφοράς της πραγματικότητας

Χάρη στο νέο αυτό στοιχείο που εισάγει ο Ελληνισμός, δύο τουλάχιστον θεμελιακές προϋποθέσεις δημιουργούνται για την εμφάνιση του Χριστιανισμού: α) η ενότητα και παγκοσμιότητα της Ιστορίας, που θα χρησιμεύσει ως υπέρβαση της εθνικιστικής στενότητας, που είχε κυριεύσει τον Ιουδαϊσμό, και ως αξιοποίηση της βιβλικής έννοιας της δημιουργίας με απέραντες δυνατότητες ιεραποστολής για τον Χριστιανισμό, και β) η Χριστολογία, που χάρη στην ελληνική αυτή προεργασία θα αντικαταστήσει την Οντολογία του Νόμου, του σταθερού αυτού σημείου αναφοράς της ιουδαϊκής συνείδησης, με την Οντολογία ενός προσώπου, του Ιησού Χριστού, που ταυτιζόμενος με τον ίδιο τον Θεό θα γίνει το σταθερό σημείο αναφοράς όλης της θρησκευτικής Ιστορίας²¹⁵.

---

²¹⁵ Μητρ. Περγάμου Ιωάννης Ζηζιούλας, Ελληνισμός και Χριστιανισμός, σελ.519-559

- **Συμπεράσματα**

Έχοντας ως βάση όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω μπορεί να βγει το συμπέρασμα ότι οι περισσότεροι ιστορικοί- μελετητές, αν και ο καθένας έχει τις απόψεις του, συγκλίνουν στο ίδιο ακριβώς θεμελιώδες σημείο, ότι δηλαδή η διαδικασία του εξελληνισμού των Ιουδαίων κατά την ελληνιστική περίοδο δεν είναι μια απλή υπόθεση. Βέβαια παρά τις ελλιπείς πηγές, η μελέτη της ελληνικής επιρροής στον Ιουδαϊσμό εξελίχθηκε σε έναν ιδιαίτερο ερευνητικό κλάδο.

Η διείσδυση του Ελληνισμού στον Ιουδαϊσμό, τόσο της Διασποράς όσο και της Παλαιστίνης, κορυφώθηκε στην περίοδο των Πτολεμαίων, των Σελευκιδών και των Ρωμαίων. Με χαρακτηριστικές επιδράσεις στην πολιτικοκοινωνική ζωή, στα γράμματα και τις τέχνες, στην οικονομία, τη θρησκεία, στη διοίκηση του Ναού ο ιουδαϊσμός γίνεται σχεδόν δίγλωσσος. Η ελληνική γλώσσα που ήταν γνωστή στους αριστοκρατικούς κύκλους από πολύ νωρίτερα(περίπου 3^ο π.Χ. αιώνα), εμπλούτισε τη ταλμουδική γραμματεία με νέες λέξεις και εκφράσεις, ενώ τα ελληνικά ονόματα γνωρίζουν μεγάλη διάδοση.

Ωστόσο, μεγαλύτερη απόδειξη της σχέσης ελληνισμού και ιουδαϊσμού είναι η περίφημη μετάφραση των Ο΄, που έγινε στην Αλεξάνδρεια για τις ανάγκες των ελληνόφωνων Ιουδαίων της Αιγύπτου, αλλά και η συγγραφή στην ελληνική γλώσσα αρκετών βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης, που αρκετά απ' αυτά συντάχτηκαν κατά την ελληνιστική περίοδο.

Κάποιοι θεωρούν ότι ο εξελληνισμός ήταν βαθύς, άλλοι τον θεωρούν επιφανειακό, ενώ για άλλους

υπάρχει μια αλήθεια κάπου ανάμεσα στις δύο παραπάνω απόψεις. Γεγονός είναι πάντως πως στις αγροτικές περιοχές που είχαν ελάχιστη επαφή με τον ελληνικό κόσμο, η επιρροή ήταν αμελητέα. Εκεί η ζωή συνέχισε αμετάβλητη την πορεία της, αδιαφορώντας εν μέρει για τις κοσμογονικές αλλαγές. Αντίθετα στις μεγαλουπόλεις ο αντίκτυπος της ελληνιστικής σκέψης ήταν μεγάλος και οδήγησε σε ριζικές αλλαγές. Σε κάθε ελληνική πόλη υπήρχε το γυμνάσιο και η σχολή της ρητορικής, μέρη στα οποία παρευρίσκονταν τόσο πλούσιοι Εβραίοι όσο και νέοι αριστοκράτες.

Αδιαμφισβήτητα, λοιπόν, υπάρχει η συνάντηση δύο πολιτισμών, και όπως συμβαίνει σε τέτοιες περιπτώσεις δεν είναι μονόπλευρη η επίδραση του ενός προς τον άλλον. Υπάρχει αλληλεπίδραση και τα αποτελέσματά της είναι ορατά στη θρησκευτική μετεξέλιξη του ελληνικού κόσμου. Σημείο σταθμός, όμως, υπήρξε η περίοδος της εξέγερσης των Ασμοναίων, κατά την οποία οι ηγέτες έκαναν τα ακόλουθα βήματα: α)άρχισαν να υιοθετούν ελληνικά ονόματα, β)τα νομίσματα ήταν δίγλωσσα, δηλαδή και στα ελληνικά και στα εβραϊκά, ενώ το σημαντικότερο όλων ήταν γ)ότι η εβραϊκή θρησκευτική κοινότητα διαιρέθηκε σε τρεις θρησκευτικές ομάδες: τους Εσσααίους, τους Φαρισαίους και τους Σαδουκαίους.

Έτσι, αρχικά εισήχθη η ελληνική σκέψη στην ιουδαϊκή ηθική και κατόπιν η ιουδαϊκή ηθική στην ελληνιστική σκέψη. Η πολιτισμική επιβολή των διαδόχων του Αλεξάνδρου στην Παλαιστίνη αντιστράφηκε σε πολιτισμική επιρροή των Ιουδαίων στον ελληνικό κόσμο, ιδιαίτερα στις περιόδους ωρίμανσης της χριστιανικής

θρησκείας. Δημιουργήθηκε, λοιπόν, μια ενότητα, ένα περίεργο μείγμα ελληνικής και ιουδαϊκής σκέψης. Όπως ήταν αναμενόμενο, αυτό το κράμα, εκρηκτικό εν τη γενέσει του, επηρέασε, επηρεάζει και θα εξακολουθεί και στο μέλλον να επηρεάζει όλο το δυτικό κόσμο!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλιογραφία:(ξενόγλωσση)

1. Albertz Rainer, Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ, Κατά τους χρόνους της Παλαιάς Διαθήκης, μτφρ. Αντωνοπούλου Πολυξένη, Άρτος Ζωής, Αθήνα, 2006
2. Anderson G.W., History and Religion of Israel, Oxford University Press,1974
3. Austin Michel , The Hellenistic world from Alexander to the Roman conquest, Cambridge, second edition,2006
4. Bard G. Mitchell, Middle East Conflict, 4th Edition, Penguin Group, New York, 2008
5. Barlett Raymont John, 1 Maccabees, Sheffield Academic Press,1998
6. Bartlett Raymont John, Jews in the Hellenistic World: Josephus, Aristeas, the Sibylline Oracles, Eupolemus ,Cambridge: Cambridge University Press, 1985
7. Bengtson Hermann, Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος, μτφρ. Γαβρίλης Ανδρέας, Αθήνα,1991
8. Bickermann J. Elias, The Jews in the Greek Age, Harvard University Press, 1988
9. Bringmann Klaus, Hellenistische Reform und Religionverfolgung in Judaa: eine Untersuchung zur Judich-hellenistischen Geschichte, Gottingen,1983
10. Bright J.,History of Israel, Wesminster Press,Philadelphia,1981
11. Bromiley G.W., The International Standard Bible Encyclopedia, The Paternoster Press, 1982
12. Collins John and Sterling Gregory, Hellenism in the Land of Israel, University of Notre Dame Press, 2005
13. Dimont Max , Jews, God and History, New York, The New American Library,1962

14. Droysen Gustav Johann, Ιστορία των Επιγόνων του Μεγάλου Αλεξάνδρου, Αθήνα, 2006
15. Droysen Gustav Johann, Alexander der Große, Deutschland, 2010
16. Fitzmyer Joseph A., The languages of Palestine in the first century A.D., The Catholic Biblical Quarterly, Volyme XXXII (1970), Edition: The Catholic Biblical Association of America, Waschington
17. Freedman David Noel, Dictionary of the Bible, Cambridge, 2000
18. Galling K., Textbuch zur Geschicht Israels, Tubingen, 1968
19. Gerhrke H-J , Geschichte des Hellenismus, Muchen, 1995
20. Grant C. Frederick and Rowley H.H., Dictionary of Bible, second edition, Edimburgh, 1963
21. Green Peter, Alexander to Actium: The Historical Evolution of the Hellenistic Age, Berkeley, University of California Press, 1993
22. Griffith G.T., Hellenistic Civilization, New American Library, New York, 1961
23. Gruen S. Erich, Jewish Perspectives on Greek Culture and Ethnicity, Cambridge, 2002
24. Gunneweg H. Antonius, Η Ιστορία του Ισραήλ έως την εξέγερση του Βαρ-Κόχβα, μτφρ. Μούρτζιος Ιωάννης, Πουρνάρα, Θεσ/νικη, 1997
25. Haag Ernst, Das hellenistische Zeitalter: Israel und die Bibel, W.Kohlhammer, Stuttgart, 2003
26. Haas Cristopher, Alexandria in Late Antiquity: Topography and Social Conflict, The Johns Hopkins University Press, 1997
27. Hengel Martin, Judaism and Hellenism Revisited, SCM Press, London, 1974
28. Hengel Martin, Jews, Greeks and Barbarians, SCM Press LTD, London, 1980
29. Hengel Martin , The Interpenetration of Judaism and Hellenism in the Pre-Maccaban Period, London, 1989.
30. Hegermann Harald, Chapter 4: The Diaspora in the Hellenistic Age, The Cambridge History of Judaism, 1989

31. Howard G., The Letter of Aristeas and Diaspora Judaism, JTS 22, 1971
32. **Lange de Nicolas, «Ιουδαϊκή Ελληνική», μετάφρ. Ι. Βλαχόπουλος, Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών - Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 2001**
33. Luther Martin, Οι Θρησκείες της Ελληνιστικής Εποχής, επιμ. Παχής Π., μτφρ. Ξυγαλατάς Δ., Θεσ/νικη, 2004
34. Metzger M. Bruce - Googan D. Michael, The Oxford Companion to the Bible, N.Y, Oxford University Press, 1993
35. Meyer Ed., Blute und Nierdergang des Hellenismus in Asien, 1925.
36. Momigliano Arnaldo, Alien Wisdom, The Limits of Hellenization, Cambridge University Press, 1975
37. Palmer W. Michel, History and Literature of the Bible: The Hellenistic Age, 2002
38. Peters F.E., The Harvest of Hellenism, Simon and Schuster, New York 1970
39. Rogers Guy Maclean , “Alexander”, The Oxford Companion to the Bible, Oxford University Press, 1993.
40. Rostovtzeff M., Ρωμαϊκή Ιστορία, εκδ. Παπαζήσης, Αθήνα, 1984,
41. Sacchi Paolo, The History of the Second Temple Period, Sheffield Academic Press, 2000
42. Sartre Maurice, Histoires Grecques: Snapshots from Antiquity, μτφρ. Catherine Porter, Harvard University Press, USA, 2009
43. Sobolevsky S., Η Κοινή Ελληνική γλώσσα εν σχέσει προς την των Αγίων Γραφών, μτφρ. Γρηγόριος Παπαμιχαήλ, εκδ. Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Αλεξάνδρεια
44. Tchericover Victor, Hellenistic Civilization and Jews, Philadelphia, 1961
45. Van der Horst W. Pieter, Japheth in the Tents of Shem: Studies on Jewish Hellenism in Antiquity Leunen: Peeters, 2002
46. Walbank W. Frank, Ο Ελληνιστικός Κόσμος, μτφρ. Δαρβέρης Τάσος, Θεσ/νικη, 1993

47. Wilcken Ulrich, Αρχαία Ελληνική Ιστορία, μτφ.Ιωάννου Τουλουμάκου, Αθήνα, 1976
48. Williamson Ronald, Jews in the Hellenistic World, Philo, Cambridge: Cambridge University Press, 1989
49. Zimmerli Walther, Επίτομη Θεολογία της Παλαιάς Διαθήκης, μτφρ. Στογιάννος Π., Αθήνα, 2001

Βιβλιογραφία:(ελληνική)

1. Αγουρίδης Σάββας, Ιστορία της Θρησκείας του Ισραήλ, Αθήνα,1995
2. Αλεξανδρίδης Αλέξανδρος Γ. ,άρθρο στο διαδίκτυο, Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός.
3. Ασώπιος Κ., Λόγος περί Αλεξάνδρου, Αθήνα, 1858
4. Γαλάνης Ιωάννης, Η συνάντηση του Χριστιανισμού με τον Εθνικό και Ιουδαϊκό κόσμο στον ελλαδικό χώρο κατά τις Πράξεις των Αποστόλων, Θεσ/νικη,1992
5. Γαλάνης Ιωάννης, Το Ιστορικό πλαίσιο της Καινής Διαθήκης, Θεσσαλονίκη, 1994
6. Γαλάνης Ιωάννης, Η συνάντηση του Χριστιανισμού με τον εθνικό και τον Ιουδαϊκό κόσμο στον Ελλαδικό χώρο κατά τις Πράξεις των Αποστόλων, Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Τμήμα Θεολογίας), [Μνήμη Ιωάννου Αναστασίου], Θεσσαλονίκη 1992
7. Γαλίτης Γ., Ιστορία εποχής της Καινής Διαθήκης, έκδοση Ε', εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1991
8. Γιαγκάζογλου Σταύρος, Το Βιβλικό Πλαίσιο της συνάντησης Ελληνισμού και Χριστιανισμού, Αθήνα,2004
9. Γιόρτσου Κων/ντια, Ελληνική Ιστορία, Αρχαίος Ελληνικός Κόσμος, τόμος Α΄,κεφ.4,ακαδ.έτος 2008-2009

10. Δρακόπουλος Βαγγέλης - Ευθυμίου Γεωργία, Επίτομο Λεξικό της Ελληνικής Ιστορίας, Βήμα, 2004
11. Εγκυκλοπαίδεια, «Επιστήμη και Ζωή», τόμ. 5, Αθήνα, λήμμα: Ελληνιστική περίοδος
12. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Larousse-Britannica, τόμ. 31, εκδ. Πάπυρος, Αθήνα 1996, λήμμα: Ιώσηπος
13. Ζηζιούλας Ιωάννης, «Ελληνισμός και Χριστιανισμός. Η συνάντηση των δύο κόσμων», Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. Στ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1980
14. Ζιάκας Γρ., Ισλάμ, Θρησκεία και Πολιτεία, Θεσ/νικη, 2001
15. Καϊμάκης Δημήτριος, «Τα Ελοχίμ δεν θα ταραχθούν εις τον αιώνα..», Θεσσαλονίκη, 2006
16. Ιωάννης Καραβιδόπουλος, Εισαγωγή στην Καινή Διαθήκη, εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2004 (ανατύπωση)
17. Καψωμένος Στυλιανός, Από την Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 119.
18. Κωνσταντίνου Μιλτιάδης, «Το πολιτιστικό περιβάλλον της Παλαιάς Διαθήκης», ΚΑΙΡΟΣ, Τόμος τιμητικός στον ομότιμο καθηγητά Δαμιανό Δόϊκο, Θεσσαλονίκη 1994
19. Μίσιου Άννα, «Οι ελληνικοί χρόνοι», *Ιστορία Ελληνικής Γλώσσας από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών - Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 2001
20. Παπαδόπουλος Χρ., Ελληνισταί Ιουδαίοι της Αλεξάνδρειας, Εκκλησιαστικός Φάρος 13, 1914, σελ. 565-593
21. Παπαρρηγόπουλος Κ., Ιστορία του Ελληνικού Έθνους: Από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι το 1930, ΣΤ΄ Έκδοση, Αθήνα, 1976
22. Σάββας Αγουρίδης, Εισαγωγή εις την Καινήν Διαθήκην, Εκδοτικός Οίκος, Αφοί Π. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη
23. Χατζηδάκης Γεώργιος, Σύντομος Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας, Αθήναι 1915
24. **Χρηστίδης Α.Φ., «Οι επαφές της ελληνικής με τις άλλες γλώσσες», *Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας από τις αρχές έως την ύστερη αρχαιότητα*, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών - Ίδρυμα Μανώλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 2001**

25. Φούγιας Μεθόδιος, Ελληνισμός και Ιουδαϊσμός, Αθήνα, 1995
26. Φούγιας Μεθόδιος, Η Ελληνιστική Ιουδαϊκή Παράδοση, Αθήνα, 1995

Πηγές:

- Δημοσθένης, Γ' Φιλιππικός, 341 π.Χ., κεφ. 31
- Διόδωρος Σικελιώτης, Ιστορική Βιβλιοθήκη, εκδ. F.Vogel
- Εκαταίος Αβδηρίτης, Περί των ιουδαίων
- Ηρόδοτος, Ευτέρπη (Ιστοριών β'), 104
- Ισοκράτης, Επιστολαί προς Φίλιππον, 346 π.Χ.
- Ιώσηπος, Κατά Ιουδαίων Ι
- Καβάφης Κ.Π., «Στα 200 π.Χ.», Άπαντα, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, Αθήνα, 1995
- Καβάφης Κ.Π., Προς Αντίοχον Επιφανή, 1922
- Πλούταρχος, Βίοι Παράλληλοι: vitae parallelae, Bd.2. Teubner, Leipzig, 1968, Alexander (εκδ. Ziegler)
- Πλούταρχος, Περί της Αλεξάνδρου τύχης ή αρετής (λόγος a,b,c)
- Φίλων ο Αλεξανδρεύς, εκδ. L. Cohn- P.Wendland- S.Reiter, Philonis Alexandrini opera que supersunt, Bd.I-VII, Berlin, 1896-1930 (Nachdruck, 1962)
- Septuaginta, εκδ. A. Rahlfs, 1935

